

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

Potni spomini in vtiski. ¹⁾

Velika in zanimiva je mogočna severna država in težko je o čemer koli v nji na kratko pisati. Naj se zatorej nikdo ne čudi, ako po več nego jednoletnem prebivanji na Ruskem ponujam le potne spomine iz provincije. Upam, da bom imel kdaj časa za večje popise obeh stólic in ruskih razmer sploh. Za zdaj pa naj zadoščujejo naslednje črtice, ki so najprej posvečene spominom na Volgo; za uvod se mi pa zdi potrebno kratko omeniti še drugih krajev in oseb, katere sem obiskal preteklo leto. Takó dobite v obrisih precěj te podobe, katero vam Rusija predstavlja: povsod vidite novo póleg starega, največjo učenost póleg strašno razširjene nevednosti, najvišjo kulturo póleg dopotopne prvobitnosti, probujajoče se javno življenje póleg starega despotizma in krepkega spanja; povsod pa je viden napredek po poti občeevropske civilizacije navzlic raznim nasprotnim teorijam in poskusom. Nahajate zatorej mnogo, o čemer se veseli slovansko srce, mnogo pa takega, kar je treba soditi z zgodovinskega stališča, in ne malo, kar nehoté ostro obsojate.

Več nego deset mesecev sem živel v Petrogradu, v tej genijalni stvaritvi Petrovega velikanskega uma in energije, in imel priliko studirati, da je to res okno, katero je Peter Rusom presekal v Evropo. Zapustil sem novo in faktično stólico dné 19. junija (1. jul.) l. 1888. in se obrnil k »pervoprestoljni«, k »matuški« Moskvi. Poletje letos dolgo ni hotelo nikjer nastopiti, ali da Petrograd ni zastonj severna stólica, naj vam dokazuje ta fakt, da so bila pred mojim odhodom jutra s 4° R v takšen čas, ko pri nas že lipe odcvetajo.

O poti samem ni mnogo pripovedovati: neskončna ravnina je bila po nôči še jednoličnejša. Omenim lahko, da imata obe stólici mnogo in kolikor možno hitrih zvéz. Železnica se zove »Nikolajevskaja želéznaja doroga«. Ta je prva ruska železnica, narejena od 1851.—53. l. Ruska ne samó zaradi tega, ker je na ruskih tleh in se je delala na ruske troške, ampak imperator (to je oficijalni náslov ruskih carjev z dôbe Petra V.) Nikolaj ji je pritisnil tudi čisto ruski pečat. Predlagali so mu zánjo mnogo načrtov in gospóda se niso mogli zjediniti. Pretrgala se je carjeva potrpežljivost, dal si je prinesiti načrte,

¹⁾ Pisani v Moskvi novembra meseca 1, 1888.

pokazati si na njih Petrograd in Moskvo, vzel je ravnalo, zvezal obe stólici z ravno črto in »byt' po semù!« Takó se je sevéda tudi zgodilo in vozite se res po ravni črti in vidite, kakó sta dve gubernski mesti, starodavni in važni Novgorod in Tver, ostali na stráni; to je blizu takó, kakor če bi južna železnica šla blizu Gradca in Ljubljane, ali vender mimo.

Usoda mi je dala prvo noč zanimivega sopotnika, za katerega sem ji jako hvaležen. Vozil sem se namreč s čisto ruskim graščakom iz višjih krogov in se prepričal, da so med njimi vender tudi razumni »konservatori«, ker žál, v Petrogradu nisem skoro nikoli imel prilike takih videti. On ne hvali principijalno »samoderžavija«, katero dela napósled Rusijo povsod nesimpatično in ji že dosti škoduje tudi domá, »ali nam je še vse to potrebno; brez tega bi Rusija baje vélikega notranjega potresa l. 1881. ne bila preživela.« V zunanji politiki — in tukaj je précej izražal mnenja blizkih mu krogov — treba je najprej skrbeti za ohranitev mira, ki je Rusiji posebno potreben. Celó dobro vidi, da bi razkosanje Avstrije, če bi sploh moglo do tega priti, koristilo samó Nemčiji. Za tega voljo celó odobruje politiko avstrijskih Slovanov, želi jim vsega uspeha in obžaluje, da na Ruskem res takó malo poznajo Slovane. Pred leti je prepotoval Evropo in povsod opazoval veliko razliko od Rusije. Zaradi tega n. pr. ne more prav razumeti, kakó more ruska literatura, posebno njen pesimizem, zanimati ljudi, ki niso Rusi in ne znajo Rusije. Sevéda, njemu napósled svoje le bolje prija. Ne pravi zastonj Gribojédov. »Domá nam je tudi dim prijeten«. Taka ljubezen do domovine in vsega domačega je čisto prirodna in tudi hvale vredna. Sicer pa on pozna takisto razne napake svoje države. Za mene je bilo n. pr. to jako zanimivo, da se njemu to zdi nedostojno pravosodstva, ako je na Kavkazu, katerega sam dobro pozna, najvažnejša oseba »perevodčik« (tolmáč). V Petrogradu sem govoril z mladim »slavjanofilom« (!), ki se mi je pobahal s tem, da se Poljaki lahko poslužujejo »perevodčika« in se zaradi tega ne smejo pritoževati na sodišča; uradnik na Poljskem namreč ne sme pri obravnavah izpregovoriti poljski, četudi zna, ker večina ruskih uradnikov, če imajo srce in razum na svojem mestu, se osamljena med takim kulturnim elementom skoro kolikor toliko »opoljači«.

Na polovici pota sem se ustavil, da krenem malo v stran. Ne daleč za Boroviči živí na kmetih z rodbino učenjak, od katerega se hočem še jedenkrat posloviti, ker njemu se mi je zahvaljevati za mnogo lepih spominov na Petrograd. Aleksander Nikolajevič

Veselojskij je namreč pravi velikan v ruski znanosti. Profesor zapadno-evropskih literatur na petrogradskem vseučilišču zna ne samó natančno romanske in germanske jezike in njih literature, ampak on je izvrsten primerjajoči literaturni zgodovinar sploh, ki zasleduje duševne proizvode povsod, na zapadu in daljnem vzhodu, ker dandanes že znamo, da je mnogo tega, kar diči katero koli iz velikih evropskih literatur, v osnovi svoji pripotovalo celó iz Indije. Pri tem primerjanji prof. Veselojskij ni samó kós vsem enakim evropskim učenjakom, ampak on ima, kakor tudi mnogi drugi ruski učenjaki, pred njimi celó veliko prednost, ker njemu so vselej iz samih izvirkov dostopne vse slovanske literature. Kakor nekateri drugi ruski učenjaki, prebival je tudi v začetku šestdesetih let vse leto v Pragi. Kakó sledi za národnim slovstvom pri vseh slovanskih plemenih, lahko dokazuje njegova natančna recenzija dr. J. Pajkovih »Črtic iz duševnega žitka štajerskih Slovencev« (novyja knigi po narodni slovesnosti str. 210—213 iz »Žurnala ministerstva narodnago prosvěščenija«. Obžaluje v nji drobljenje obrednega cikla in sploh preveliko raztresenost gradiva, česar je kriva delitev po abecedi.) Mnogoštevilni in vselej poučni članki prof. Veselojskega se nahajajo v ruskih, nemških, francoskih in italijanskih učenih časnikih.

Tudi v Boroviče je že dovedena železnična veja, po kateri se vsak dan vozi po jeden vlak od Uglovke tja in nazaj, s tovari in z ljudmi, in leze po pólžje. Imate tedaj priliko občudovati večno ravnino z gozdi, njivami, travniki in mnogimi precěj divjimi pašniki. Boroviči so mesto z 10.000 prebivalcev; poleti živí tù mnogo dačnikov iz Petrograda in Moskve, ker so ravno v sredini pota in imajo vsakdanjo poštno zvezo. V mestu je tudi precěj industrije. Ne morete se tedaj zadosti načuditi, ko ne najdete mostá čez malo reko Msto, ki teče mimo mesta. Jaz v svojem življenji nisem niti pri velikih rekah videl toliko vozov, ki morajo več nego pol ure čakati na ubožen brod, ki jih prevaža. Mi smo pustili svoj voz, da je sam čakal, v tem bili na pošti, kjer smo tudi dolgo čakali, nakupili, česar je bilo treba, in še se precěj izprehodili, a vender smo morali še svojemu vozniku naproti hoditi. Mislite si, zakaj imate tukaj blizu toliko in takó dobrega lesa zastonj. Na drugem konci je mesto ograjeno kakor slavni Vržej na Muri, ima tedaj tudi jednaka »varoška vrata«, ki se tukaj imenujejo »otvod«. Ob poti zopet vidimo vojaške zemljemere, ki vas spominjajo, da si ruska vojska že lahko vse sama preskrbí.

Naši znanci živé v velikem gospodskem dómu, ki vzbuja mnogo spominov o še nedavnih časih. Tukaj je do osvobojenja kmetov

(l. 1861.) bilo burno in veselo življenje. Tukajšnji »pomeščik« (graščak) je imel svoj orkester, daval je gledališke igre, za katere so se igralci in igralke dresirali iz podložnikov, mnogo »pirov« se je tukaj praznovalo. Zadnji takšen gospodar je bil pravi mučitelj svojih »duš«, zvrševal je resnično »jus primae noctis«, ali napósled ga je vender tudi dosegla roka pravice, ko se je zavoľo njegovih brezobraznostij sam umoril v kraji priljubljen mladenič, kar je dalo povod, da so izgnali nasilnika v Sibirijo. Ali kakó so se časi izpremenili! Danes v manjših pravdah sodi nedaleč od tega dóma izvoljeni »mirovòj sudjà« katerega sem še po zimi videl kakor studenta »vostočnago fakulteta« v Petrogradu; ne mika velikega »liberala« diplomatična ali uradniška služba pri vzhodnih národih, po svojih zvezah v okrajnem plemstvu mu je bilo lahko začeti takšno karijero. Živí v lesenem, s slamo pokritem dómu z velikosvetsko hišno opravo in tu ima tudi svojo pisarno. Plače dobiva po 1500 rubljev, katerih oddaje kakih 300 svojemu pisárju.

Izpremenila se je tudi vsa okolica bivšega dvorjanskega gnezda. Okoli velikega dóma sicer še nahajamo razne nasade, vidimo večji park, ali zdaj ga je še treba imenovati les, ribnik je zabláčen, ni več lepih stezic, ki so nekđaj vodile na razne strani, težko se daste prepričati, da so pri tem in ónem potočku nekđaj bili slapovi, tù zopet vodometi, tam statue. Vse to je izginilo skoro brez sledú in še teh ostankov sedanji naslednik ne bode dolgo pridržal, ker posestvo njemu, mornarskemu oficirju, ki ne more mnogo tukaj živeti, ne plačuje troškov. On si mora danes sam svoj kruh služiti, sami pa tudi odločujejo okolični kmetje svojo usodo. Mislím, da mi ni treba poudarjati, da se dobri nasledki tega povsod, četudi po malem, javno kažejo.

Takšne spomine smo tukaj obnavljali in prijetno bi bilo porabiti na delj časa veliko gostoljubje drage mi rodbine, v kateri je združena vsa in najvišja evropska omika z rusko dobrodušnostjo. Ali moji nameni, s katerimi sem na Ruskem, zahtevajo: »naprej!«

Proti večeru po obedu sem zapustil kraj minule slave, noč zopet porabil na železnici za spanje, drugi dan opóludne videl čez več nego deset mesecev zopet Moskvo, kakeršna se kaže od jednega »voksala« (vauxhall, kolodvor) do drugega (ugledate pri tem ne malo zaostalosti, posebno lesenih stavb in čutíte strašno »mostovúju«). Ob polu štírih sem bil po Moskovsko-Brestki železnici (začetek proge, ki drži v Varšavo) 129 vrst za Moskvo in čez 20 vrst me je prinesla v dveh dobrih urah hitra trojka v družbi mladih dâm, katere mi je usoda poslala slučajno za sopotnice z enakim ciljem, k obedu v jedno iz

prvih ruskih aristokratskih rodbin. Kam in kakó hitro pridete, če se bavite s povestjo »osemi mudrecàch«!

Pripotoval sem namreč gost h grofici Uvarovi v Porêčje in ostal tù 14 dnij, da porabim v nje knjižnici se nahajajoče záme važne rokopise. Takšno gostoljubje se v zapadni Evropi bržkone že redko kje nahaja, ali na Ruskem je še zeló navadno. Jaz tudi nisem bil jedin: razven v rodbini vzgojenega mladega učenjaka iz okolice, s katerim sva se že z Dunaja dobro poznala, našel sem še tam dva moskovska, med njimi prvega ruskega kanonista prof. Pavlova, kateremu sem se véda moral marsikaj pripovedovati o našem rojaku kanonistu, in pripotoval je še v tem času jeden petrogradski. Lehko si mislite, kakó se koristno in prijetno porabi čas v taki družbi.

Ljubezen do znanosti in umetnosti je v rodbini sami že v rôdu. Za carja Nikolaja je bil grof Uvarov minister »narodnago prosvêščenja«, visoko omikan mož, ki si je dopisoval z Goethejem, ljubil neizmerno klasicizem in ga poskušal uvesti v rusko šolo. Njegov sin, pokojni Aleksej Uvarov (umrl l. 1884.) ima za rusko arheologijo in znanost sploh ogromne zasluge. On ni bil samó strokovnjak prve vrste, ampak zbiral je tudi sam zgodovinske in umetniške spomenike po vsi Rusiji in v Evropi, posebno take, ki so v zvezi z razvitjem umetnosti na Ruskem. Mnogo je po njegovem trudu prišlo v javne zbirke v Petrogradu in Moskvi, mnogo pa je sam pridržal v domačem svojem muzeji. Opisaval in raziskaval je sam mnogo spomenikov in cele zgodovinske dóbe, ali še večjo zaslugo si je pridobil s tem, da je vzbujal povsod jednako zanimanje za ruske staríne, ustanovil »Moskovskoe archeologičeskoe občestvo«, ki bode v januariji l. 1890. praznovalo svojo petindvajsetletnico, in s svojim organizatorskim talentom in neustrašno energijo organiziral arheološke shode, ki pa ne služijo samó arheologom v tesnem pomenu besede, ampak sploh vsem ruskim učenjakom, ki se bavijo z zgodovino in filologijo ruske države, ki ima ob Črnem morji in na Kavkazu bogata najdenišča spomenikov klasičnih starín, drugod zopet bizantijskega, sloveno-ruskega, zapadno-evropskega, finskega in mohamedanskega svetá, ki šteje toliko in najrazličnejših národnostij. Že »sedmyj archeologičeskij sjézd« je bil lani v Jaroslavlji, ki je trajal kakor navadno 14 dnij. Jaz se na njem nisem mogel zadosti načuditi raznoobraznosti učenjakov in njih poročil. To ima sicer s strokovnjaškega stališča svoje slabosti, ali pri ogromnih daljah je za ruske učenjake važno, da se semtertja shajajo v kolikor možno velikem številu. Za podporo znanostnih interesov je ustanovil grof Uvarov premije pri »Akademiji nauk« v Petrogradu. Prvikrat

lani ni več predsedoval sam ustanovitelj shodom, pač pa njegova vdova, grofica Praskovja Sergêjevna Uvarova. Jaz sem na Dunaji nekoliko čudno gledal listek na shod, prvi moj ruski dokument, podpisan od ženske. Ali grofica Uvarova je po smrti svojega možá tudi »predsêdatelj« moskovskega arheološkega društva, ne morebiti samó »ad honores«, ampak ona je sama strokovnjakinja, opisuje svoje in druge zbirke starin in umetnostnih predmetov in vodi društvo energično in uspešno po svojem poti, kar ni lahka reč, saj veste, da morebiti ni trših glav, kakor so učenjaške. Rodbinskim predanjem ostane zvest tudi jedin sinov. Takisto se hčeri jako zanimata, posebno prihajajo iz njih rok podobe k opisovanjem v katalogih.

Po stari navadi ruskega plemstva živí rodbina po zimi še zmirom v Moskvi, ne v Petrogradu. Bogat muzej in knjižnica pa niso v tamošnji palači, ampak na graščini v Porečji, 129 vrst po železnici in še 20 vrst s konji oddaljenem od Moskve. Semkaj morajo zatorej tudi učenjaki potovati, če hočejo videti bogate in zanimive zbirke in pregledavati rokopise, katerih je okoli 3000. Pošiljajo se jim po zimi tudi v javne knjižnice v Moskvo in Petrograd, ali poleti navadno potujejo kakor gostje v Porečje, in k postaji Uvarovki se jim pošilja trojka.

Meni so že v Petrogradu pripovedovali, da »tudà popadêš kak v raj«. Res! Lepo ležeči grad, veliki park, vrti in prekrasna oranžerija, kakeršni v Moskvi ni jednake, prestavijo te v duhu iz daljnega severa na topli jug.

Naravnost na Italijo te spominjajo stavba grada, mnogi spomeniki klasičnih starin in italijanske umetnosti v muzeji, bogata knjižnica klasičnih pisateljev, ljubimcev pokojnega ministra, in celó blizu ribnika najdeš nad jasnim virčkom dolbino (nišo) s fresko Vzveličarja, prineseno iz Italije. Pred hišico med cvetjem in drevjem se ti pokaže pa prav lep spomenik pesniku Žukovskemu, ruskemu romantiku in slavnemu prestavljalcu nemških pesnikov, ki je, prijatelj ministra Uvarova, večkrat bival pri njem v gostéh ravno v tej hišici. V spomínski knjigi nahajamo tudi imena južnih in zapadnih slovanskih učenjakov, ki so po Kijevskem arheološkem shodu bili tukaj.

Ne daleč od grada stoji dvorazredna šola, katero popolnoma vzdržuje grofica. Takó bogata učil za nazorni nauk bode pač redkokatera šola, kakor ta; videl sem v nji celó zemljevide svete dežele in slovanskih národnostij. Otroci dobivajo knjige in druge potrebnosti zastonj. Poučujeta dve učiteljici. Učencev je v nji nad 80, med njimi deklic le okoli 15; jednaka ¹⁾ števila se nahajajo povsod, takó

¹⁾ Pozneje sem jedenkrat govoril z učiteljico iz kijevske gubernije, ki ima v šoli 40 dečkov in — 3 deklice.

namreč ruski národ sodí o ženski omiki. Za daljne učence je pri šoli »panzijon«, v katerem biva po 15 otrok. Na vrtu imajo svoje gredice in navajajo se k temu, da bi si nekaj svoje hrane sami pridelali. Če še vidite, kakó vsak dan prihaja lepa kopíca bolníkov, posebno ženskih, katerim dajejo dame homeopatičnih zdravil in sploh pomoči v potrebi, kakó ravno te dame póleg svojih umstvenih interesov še po večerih vedno nahajajo toliko časa, da zdelujejo ubožcem obleko, posebno otrokom izgnanikov v Sibirijo, tedaj imate prav pred očmi, koliko dobrega lahko resnično blagorodna rodbina stori svojim bližnjim. Tù so res idilične razmere!

V idilični tišini živí tudi rodbina tukaj poleti s svojimi gósti. Pokojni grof ni hotel imeti železnice blizu svojega posestva in otroci bi je še tudi ne pustili mimo. Srečni ljudje! Ne vem, bodo li še otrók otróci tega mnenja, posebno če pride kdàj čas za eksploatacijo velikih in lepih lesov, katerim je že Nemec pokazal, kje in kakó jim je rasti. Mimogredé bodi omenjeno, da sta sevéda vrtník in ravnatelj posestva Nemca — to je pač že takó! — knjižničar je Francoz, le učitelj nemškemu jeziku je bil — Čeh.

Poglejmo tudi nekoliko v okolico, katero smo v večji družbi na vozéh in konjih na več stranih in precèj daleč premerili. Na jedni stráni nahajamo novo vas, Uvarovka imenovano; po osvobojenji kmetov razne kočé blizu grada in po cesti k njemu niso imele več pomena, pač pa so kazile okolični vtisek; pokojni grof je zavljo tega kmetom postavil novo vas, sevéda z lepšimi hišami. Čudite se tudi tukaj rekam brez mostov; reklo se mi je, če bi se tudi naredili, odnesle bi jih povódnji. In takó se gospóda prevažajo na razširjenih mestih čez reke. Nič ne dé, če voda seza do stópníc, ali pa celó lije v kočije in kabrijolette pod noge, saj jih lahko vzdignete. Ni takó strašno in bali se vender ne boste v ženski družbi! Takó priroda vzgaja neustrašnost in energijo Rusinj. Na ceste v takih krajih tudi ne morejo odkoder koli navažati gramoza ali pa kamnatega drobiža, zatorej kažejo pota podobo, kakor se jim ljubi. In kadar smo se spuščali nizdolu, dražila me je »knjažná« (neomožena kneginja), »frejlina pri dvorè«, ki je izvrstno ravnala bistra konja naše kočije: »Matvêj Martynovič, kolikokrat bi že pri vas zavirali?« Res, svet ni povsod jednak. Na Ruskem zavórov tudi v goratih krajih v Krimu in na Kavkazu ne potrebujejo!

(Dalje prihodnjič.)

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

Potni spomini in vtiski.

(Dalje.)

V neki vási sem videl ta-le nadpis: »Škola IMPERATORSKAGO vospitatelnago doma« (najdenškega zavóda.) Sam po sebi mi ni bil nov; saj sem že tolikokrat videl, da tudi člen vsakega znanostnega društva, ki imajo naslov »Imperatorskoe« in so tudi vsa kolikor toliko državna, na svoji vizitnici dá tiskati to besedico z večjimi in razstavljenimi črkami, o uradnikih še niti ne govorim.¹⁾ Ali tukaj je ta najivnost, za katero mora cesar tudi na podobi biti večji nego njegova okolica, dotirana že do najvišje stopinje, takó debelih in velikih črk še nisem videl.

Dober mesec potem sem šel mimo moskovskega vseučilišča, na katerem je tudi »Imperatorskij« dvakrat večji od »universitet« z antiobrenovičkim Srbom, ki se zavoljo tega uči na Ruskem, in sem videl, kakó že tak nadpis (koliko še pa je hujšega!) vpliva tudi na rusofilskega Srba; vzbudil je v njem čustvo jeze in dal priliko hudim opazkom; jaz sem se vsaj samó nasmehnil. To je brezno, katero se še ne premosti takó skoro.

Ko sem dné 6. (18.) julija odpotoval, bilo je prelepo jutro, kakršnega že dolgo nisem videl, ker po dolgem času je nastopilo res leto. Ne vem, je li to takó oživljalo moje srce, ali je delala samó priroda náme takó prijeten vtisek.

Imel sem namreč nepopisno veselje z nedogledno ravnino, s poljem, na katerem je dozorevalo žito (pšenica v tem kraji že ne raste), z zelenimi travniki, po katerih je ravno na mnogih mestih kósa cvetlicam pela smrtno pesem, in z gostimi lesi z malim drevjem. To je namreč vse, kar vidite na dvajstiverstnem poti, sploh na vsem obzorji, katero doseza vaše okó, in to ima vendar svoje posebne lepote! Prijetnih čutov ne moti slaba cesta, če ne gledate nalašč njenega blata, sicer pa tudi kočijaž pridno izbira vselej lepši pot, ker jeden seženj v pravo od ceste, jeden seženj v levo tudi po travnikih, kaj pa to tukaj pomeni! Nekoliko neprijetno vplivajo v redkih vaséh ubožne kočje, zmerom lesene, neobeljene, niti omazane, nakopičene na

¹⁾ Treba pa je omeniti, da ta besedica ne rabi pri vsaki priliki kakor pri nas. Pis.

jednem kupu, kar je ravno nasprotno stavbi ruskih mest. Kakó je rokodelstvo pokrivačev tukaj razvito, dokazujejo strehe, na katerih je razstlana slama, prosto obložena z drogi. Dimnikov tukaj ne poznajo. Kaka mora biti notranjost hiš, videl sem potem na postaji v gosposki sobi priporočenega mi »traktira«, kjer sem pil čaj. Bog nas váruj take zamazanosti in raztrganosti in legijonov teh muh!

Na jedni iz poznejših postaj me je kar prestrašil berač, ki ni pal samó na kolena pred menoj, ampak tudi »čelòm bil«, da sem slišal udarec ob kamen. Spomnil sem se, kakó me je tudi streslo, ko sem prvikrat videl v Petrogradu Gogoljevega »Revizora«, h kateremu so pribežale trgovke tožit, ali se vsaj bolj z roko potikale tál. Tu razumeješ, kaj pomeni »čelobitnaja«, kakor se je zvala prošnja k carju in sploh k višjim oblastnikom v dopetrovski Rusiji. Še danes ta po naših pojmi nedostojna vzhodna šega (grški προσκυνησὶν) ni iztrebljena, v mnogih krajih še kmetje pred uradniki »čelom bijejo«; v cerkvah pa je to itak znamenje prave pobožnosti.

II.

Na Volgi.

Kdor ni videl »matuške Volge«, ne vé, kaj je Rusija. Pojdimo tedaj tudi tja in prepričajmo se o resničnosti izreka: »Willst du den Dichter recht verstehen, musst du in des Dichters Lande gehen.« Vzrokov za potujočega filologa zatorej že dovolj, da združimo na tem potovanji koristno s prijetnim, ali pri meni je še poseben. Tudi v Kazan na Volgi se je zablodil rokopis »o sedmih modercih« ali modrijanih, kakor mi navadno pravimo, h katerim jaz prè osmega ali celó devetega iščem; takó zlobno opazko moral sem že nekolikokrat slišati, poslednjikrat tudi v Porečji iz nežnih ust.

Razven tega pa je po dolgem času vender nastopilo leto in kdo naj živí poleti v Moskvi? Vse beží iz nje na bližnje in daljne »dače« in meni je vsa bogata modrost, nakopičena po knjižnicah, zaprta. Zdaj morete le studirati, kaj je pervopréstoljnaja stolica brez kanalizacije, kaj je nje prah ali pa nje blato. In takó sem po dvadnevnem prebivanju v Moskvi, kjer se hočem drugače ustaviti za delj časa, končno sklenil: »Ajdi dné 8. julija na Nižegorodskij kolodvor!« Že ta pot je zanimiv, saj imate iz sredine mesta dobro uro tja in čutite, kakó ogromno prostranstvo ono zajemlje. Vaš sopotnik iz gostilne vam tudi pohvali nove stavbe notranjega mesta: »Vot už sovsêm evropejskij gorod!«

Resnično! Vender skoro vas pripeljajo v take kraje, katere je že teže karakterizirati: hudobni ruski jeziki pravijo, da je Moskva »boljšaja derèvnja« (velika vas), drugi, posebno tujci, da je poluazijatsko ali celo azijatsko mesto. Da se res Aziji približujete, na to vas spominjajo na vse menj nego impozantnem kolodvoru mnogi Tatari, ki tudi potujejo v svoje Povolžje.

Vender pustimo za zdaj vse to, saj hočemo precèj dnij živeti v čisto drugih krajih, kjer bode novih vtiskov povsod zadosti. Žal, da je že zopet treba zapreti se v železnični vagon — za celih šestnajst ur. Ali kaj je to! Po ruskih pojmi — skok! Biti tri ali še več dnij zaporedoma v vagonu, to se zdi junaško le takemu človeku kakor meni, ki sem lani iz domovine popal naravnost na severovzhod od Moskve v Jaroslov. Nevernim Tomažem lahko mahoma poslužim z jasnim dokazom: z nami se peljata dve gospé štirinajst ur daleč na svoje »dače«, kjer živita poleti. Prišla jima pa je v glavo »mala šala« in odpotovali sta v Moskvo, bili tam celih šest ur, nakupili v »Pasaži« nekoliko trakov in takih ženskam potrebnih rečij, in še konfektov, ki so na Ruskem dosti bolj v časti nego pri nas, in ajdi zopet nazaj.

Kaj bi rekli pri nas komu, ki bi se meni nič tebi nič odpeljal n. pr. iz Celja na Dunaj iz kapriznosti, kakor te dve Rusinji? »Ruskija ženščiny!« Oglejmo si jih zaradi tega še bliže. Dobra misel je prišla starejši, moskovski »kupčih«, ki ima že boljšo polovico let, da, morebiti celó kanonično starost za seboj. Da je bogata, razvidite iz nje pripovedovanj o loži v »boljšòm (velikem) teatrê« t. j. operi, in na sebi nosi zlatá in srebrá strašno mnogo, nje brasleti spominjajo že na verige največjega kôva. Oblečena je precèj po starem, ljubi stare zlate čase; dóba »krepostnàgo prava« (do osvobojenja kmetov 1861. l.) je bila prav lepa, ali sáma živí z vsem komfortom, katerega daje sodobna civilizacija in kadí — »papiroske« (cigaretke).

Kajenje med ženskami je v drugače čez mero konservativni Moskvi takó razširjeno, da se zdaj že temu več ne čudim; na boljvarih zažigajo cigaretke elegantne dame, tudi matere z deco pri sebi, na dvoréh in ulicah pa vidim takisto períce in take osebe v svoboden čas oblake proti nebu izpuščati, posebno ob nedeljah. Kadí tudi nje »podrùga« (tovarišica), dovoljno mlada in vesela, ali tudi nerвозna, posebno zaradi tega, ker je, kakor že lahko razsodite, premalo spala; odšla je z dóma zapustivši móžu samó vest o svojem kratkem izletu. »Mužikov« (preprostih ljudij) se bojí. Nekoliko ima tudi prav; vsi, ki na postajah prihajajo in odhajajo, nosijo ga s seboj. V levo

namreč vidimo ogromne Morozovske fabrike — Moskovska in sploh notranje gubernije so središče posebno po uvedeni protekcijonizma bistro razvijajoče se industrije — kjer národ »guljajet«, kajti danes je tam kak mestni praznik.

Ruski delavec — takó mi objasnjuje moj že pri karakteristiki Moskve omenjeni sopotnik, inspektor E. realke v Vjatski guberniji (razven »direktorov« imajo ruske srednje šole še inspektorje«, ki imajo slediti posebno za dobrim vedenjem šole) — dela kakor živina, stori vam vse, če mu le znate pokazati, takó da se tudi ravnatelji in drugi fabriški tehniki njemu navadno čudijo, potreb pa drugih ne pozna, kakor to, katero danes uživa: potujejo drug drugemu v gosté »na čaj« in napijo se vódkke »kak svinja«. In zdaj je ž njimi križ na postajah in v vagonih.

Jaz se le čudim, da se po ruskih železnicah ne dogaja več nesreč. Kakor v marsičem je svoboda po ruskih pojmih tudi na železnicah dosti večja nego pri nas. Iti smeš na vsak peron — v večjih mestih se razvije na njih o prihodu vlaka prava promenada — in stati »na platformê« prehodnih vagonov, katerih stopnice še zagrajene niso. Po takem je tudi možna naslednja podoba, o kateri sem kar strmel: na stopnicah nasprotnega vagona sedi delavec, ki ga tudi nese preveč, drži svoje visoke čevlje v rokah in gleda dobre volje v svet.

Kaj vam naj povem o tem svetu, katerega si tudi jaz ogledujem na vse strani; podoba zmerom jednaka: ogromno prostranstvo njiv, travnikov, pašnikov, lesov, močvirij in sploh neobdelanih tál, malo vasij s hišami, nam že znanimi; vozimo se tudi čez reke, ali kdo se bo tukaj brigal za take, kakor sta naša Sava in Drava; tudi konduktor jim ne vé imena, saj se še sam dolgo ne vozi po tej železnici, omike mu pa posebne treba ni, ker on z mnogimi drugimi ne gleda listkov, kaže po vagonih le pot »oberkonduktoru«. Kakor povsod na Ruskem, pogrešam hribov in dolin in visokih gorá in takó primerjam daljne oblake temu ali ónemu naših skalnih velikanov. To podobo izmenjajo le »stancije« (postaje), ki so semtertja tudi jako daleč narazen. Tu vidite ljudi, vsaj služabnike in tudi na najmanjši postaji »žandarma«. Pri kolodvorih so nasajeni navadno lepi vrti, celó sadonosniki. Večje postaje imajo čiste in lepo z umetnimi in tudi živimi cveticami olepšane »bufete«, kjer se prodajajo čaj in drugi napôji, pečenke in hladna jedila. Omeniti še moram, da je za komfort občinstva v vagonih mnogo bolj skrbeno, nego kjerkoli na zapadu. Tukaj je treba s tem računiti, da so ljudje navadno dolgo na

poti in takó imate n. pr. v vsakem prehodnem vagonu umivalnico in stranišče tudi v tretjem razredu.

Zanima me sevéda tudi národ. Vélíkorus je sicer povsod jednak, povsod jeden in isti ruski »mužik«, slabo oblečen in obut, navadno v »laptah«, v obuvalu, spletenem od lipovega lubja, neobrít in navadno tudi ne češe dolgih, na krajih podrezanih lás, ali on je dober in pohleven do skrajnosti in prikupi se vam, kjer ga le vidite. V tem kraju sem opazil takisto boljše ohranjeno domačo nošo in od domačih pridelkov nego je to tudi na Ruskem na severu navada. Jaz se lani nisem mogel zadosti načuditi, prišedši iz domovine naravnost v Jaroslavl, takó daleč na severovzhod v središče znamenitih jaroslavskih tkalcev, in vendar ves kmetski národ je bil v vási petnajst vrst od Jaroslavlja že oblečen v razne fabriške »sitca«, »kumače« itd., ženske posebno so bile oblečene kakor kjerkoli pri nas, sicer ne s takó mnogimi janjkami in sploh skromneje. Tukaj pa vidim šele bolj ali menj »sarafan« in drugo starinsko nošo, ne morem reči posebno prikupno; prevezka čez sredino prs dela iz njih prava strašila. Ne morem se tudi sprijazniti z »rusško rubáčbo« (srajco) pri moških, ki je navadno čez hlače spuščena, kar me zmerom spominja otročje mladosti, ko so nas z izrekom: »Platno na odajo nosiš!« opominjali, da srajca ni dobro zatakna. Imate pa tudi tukaj priliko videti veliko razliko med vélíkoruskim in maloruskim plemenom. »Dačnice«, posebno gospodičine so oblečene po maloruski noši, ker je zdaj taka moda in ta obleka res prav praktična na kmetih, če hočeš laziti po leséh za góbami in raznimi jagodami. Tudi lepa je res ta noša: v raznih jarkih, vendar primerno sestavljenih barvah šita in vezena z bogato ornamentiko, vrat objemljejo ožrelja z mnogimi in raznimi »busami« (kroglicami); koketno glavico lepšajo cvetje in »lente« (traki). In takó se zanesete skoro v mislih k poetičnemu južnoruskemu národu, malo še znanemu in nam dosti bližnjemu.

Ker sem že o dačnicah začel govoriti, moram vam nekaj povedati tudi o dačah samih, katerih na poti sevéda tudi mnogo vidim. Na Ruskem poleti vse beži iz mest na kméte in tudi take rodbine, katere bi si tega pri nas ne mogle privoščiti. Tu je namreč prostora in lesa povsod dovoljno in takó se lesena dača kjerkoli in skoro lahko postavi; semtertja nahajate prav lepih z bogato lesorezbo. Navadno se zánje naravnost izbere les ali vsaj njegova okolica, posebno jelov, in vsaka večja rodbina ima navadno svojo dačo; sploh prijetnosti dovoljno, v Moskvi posebno, kjer šest železnic prevažá dačnike na vse strani, razven tega pa še »konke« (tramvaji) in že tudi »parovája

konka«. Samcu sevéda ni takó lahko kjerkoli se naseliti kakor pri nas, ker bi tudi s polnim žepom — stradál; rusko na rodbino omejeno življenje ni ugodno razvitju gostilnic, posebno s krščanskimi cenami, ne v mestu, še menj pa na kmetih.

Da nehoté pomislim na naše življenje, čisto drugačno, imam tudi na tem poti priliko. Z menoj se vrača v svoj Simbirsk na Volgi gospá, ki se je tri mesece zdravila v čeških mineralnih vodah, v Franzensbadu, Karlsbadu i. dr. (rabim že ta imena, ker čeških Františkovy lazni, Karlovy Vary bržkone pri nas tudi malo znate). Mene vselej zanimajo Rusi, ki so bili »za granico« in od vseh slišim več ali menj jednake sodbe. Da si naša znanka takega zgodovinskega in v vsakem oziru zanimivega mesta kakor je Praga ni ogledala, ne smemo ji zameriti; kateremu Rusu, če že ni slavist, pride kàj takega na misel, če prepotuje tudi ves zapad? Da Čehi nimajo nikakih šol, temu mnenju se tudi ne smemo čuditi. Da sploh take dokaze o žalostni praktični slovanski vzajemnosti omenjam z ozirom na damo, delam zaradi tega, ker Rusinje navadno pretendirajo na učenost in visoko umstveno razvitje, o čémer se tudi pri nji skoro prepričamo. Ugajale so ji lepe stavbe, čistost, komfort v gostilnah, prisluga je prè zlata vredna; ali v tem življenji je takó »mèločno« (malenkostno), vse takó na niti, vse takó preračunjeno. Da se kruh v gostilnah posebej računi, to jo je zmerom kar jezilo, »in ko bi deset krajcarjev pri obedu prištevali, da bi mi le ne bilo treba misliti, koliko kruhcev sem pojela«. Zakaj je treba razno zelenjád in sploh prikuho posebej računiti, to ji tudi ni jasno. Da je žena gostilničarjeva, ki ima tri velike hiše, navešana s ključi, takó da je od služabnice ne moreš razločevati, tega pa ona pač ne more razumeti in nese s seboj prepričanje, da se »Nemke« res za ničesar drugo ne godijo kakor za kuhinjo, za pletenje nogavic in za taka domača dela. Dà, široka je res »širokaja ruskaja natura«. Ne misli, da na zapadu kulturno življenje ni omejeno na »dvorjane« in bogače, ne vé, kaj je razvitje individualnosti z vsemi svojimi nasledki, ne briga se za to, da pri nas že prazne zemlje skoro nikjer ni in da je ona iz kraja, ki je žitnica Rusije in katerega graščáki (*simbirski pomêščiki*) so najbolj v Evropi razširili pojme o »ruskih knezih«, ki so denarje torili na vse štiri vetrove, takó da je še danes celó Nemcem nevarno izdati svoj prihod iz Rusije: »to so Rusi!« in zánje so cene v dvoje, celó troje.

Kakó pa dela človeka takega ali onakega dežela in razni pogoji, v katerih živite, dokazuje nam jasno ravno ta gospá, ker njo si je ruski — Nемец vzel za ženo, čémur se zdaj ne more zadosti načuditi.

Da spoznamo še nekoliko razlik med Rusijo in zapadom, obrnimo se zopet k omenjenemu inspektorju, jako omikanemu in bistroumnemu móžu, dobremu ruskemu patrijotu. Ruske realke so dobile ravno nov ustav in imam priliko razgovarjati se o tehnični omiki na Ruskem. Realna učilišča in posebno praktično obrazovanje še na Ruskem niso na visoki stopinji. Klasiki so po zmagi svoje zisteme sicer skoro sprevideli, da je še razven gimnazij bolj praktično obrazovanje tudi potrebno, ali od spoznanja do dela še je zmerom velik korak. Realk do poslednjega časa ni bilo mnogo in še te so bile jako različne; njih potreba se tudi ni posebno čutila, ker na Ruskem do poslednjih časov ni bilo mnogo industrije in obrta. Ko pa se je vlada odločila ustvariti jih z vsemi silami, bili so zdajci potrebni tudi ljudje za razne fabrike in zavode, ker samih tujcev ni mogoče naročati in bili bi tudi predragi. Bilo je tedaj treba pomisliti o vzgoji domačih tehnikov in takó so prišle zopet realke in ž njimi v duhu naše dôbe tudi razne obrtne šole na dnevni red. Realkam se je dal vsem jednak ustav, kakor navadno, po pruskem vzoru.

Raznim tehnikom in inženjerjem se zdaj na Ruskem dobro godí. Ljudje, ki so komaj končali »Technilogičeskij institut« v Petrogradu in temu podobne zavode v Moskvi in Charjkovu — to so strokovnjaške šole, nikakor ne na stopinji naših politehnik — stopajo semterja naravnost za ravnatelje na službo. In zdaj je križ ž njimi. Teoretično so se mnogo učili, ali praktike nimajo nikake in najmanjše praktično vprašanje studirajo po vseh knjigah, preračunijo vse po vseh pravilih višje matematike, toda kakó je ta ali óni stroj postaviti, kakó mu streči, in temu podobnih znanostij pri njih ni; posestnik trpí škodo, poskusi še kàj, kar mu priporočajo, ali skoro je treba pozvati »kak eto ni grustno (žalostno)«, Nemca, Angličana ali Francoza, kateri sevéda ni iz šole naravnost dobil prvega mesta, ampak je moral vse izkušati od neplačanega praktikanta začénši in je tudi v dôbi svojih studij ogledaval si razne zavode v spremstvu svojih profesorjev in bival mnogokrat čez počitke kjerkoli na praktiki, »kaj tedaj Vi mislite o »gornjem institutu« v — Petrogradu«, vprašal sem jaz. »Sevéda on ni na svojem mestu, on bi moral biti kje na Uralu, na pr. v Ekaterinburgu in ne »na bolòtach« (v močvirji) v Petrogradu.« In res, predstavite si naše rudniške akademije v Příbramu, Ljubnem, Chemnicah na Dunaji! In vender je z Dunaja k raznim rudnim goram le jeden skok, kje pa je Petrograd in kje Ural ali Kavkaz, kamor pisma iz Petrograda pozneje prihajajo nego v Pariz. O Sibiriji že sploh ne govorim. Ali centralizacija in »samoderžavije« to zahtevata,

ne dopuščata umstvenih središč kjerkoli, vse to mora na vrviči biti v Petrogradu. Kaka ogromna bogastva leže v Sibiriji zakopana in celó na svetlem, ali zastonj! Kakšno korist bi že davno prinašalo sibirsko vseučilišče? Ali jednaka bojazen stomilijone države, ki trepeče pred vsako mislijo o decentralizaciji ali najmanjšem svobodnem gibanji, odlagala je njegovo odprtje do letošnjega leta, akoravno so stavbe že bile davno končane, in še zdaj je za poskus uvedena samó medicinska fakulteta.

Pri takih razgovorih in mislih pripeljali smo se skoro v Nižnij Novgorod.

(Dalje prihodnjič.)

O menjavi toplíne v Ljubljani.

Spisal Ferdinand Seidl.

(Dalje.)

Pridobljene nazore v ljubljanskih odnošajih razširimo in uglobimo, ako jih primerjamo vsaj z jednim južnejšim in z jednim severnejšim mestom. Izbrali smo za to Milan in Dunaj, ker sta obe mesti med ónimi, katera je Hann vzprejel v svojo razpravo.

XIII.

Verjetnost toplínske izpremembe presežajoče 2° C.

	Dec.	jan.	feb.	mc.	ap.	mj.	ju.	il.	ag.	spt.	okt.	nov.	Leto
Milan	·25	·24	·23	·21	·24	·26	·27	·25	·17	·16	·14	·20	·22
				*							*		
Ljubljana	·45	·40	·32	·31	·25	·28	·26	·25	·24	·23	·26	·33	·30
				*	*					*			
Dunaj	·42	·42	·39	·37	·36	·41	·41	·39	·38	·30	·30	·34	·37
				*	*					*			

Verjetnost toplínske izpremembe presežajoče 4° C.

Milan	·06	·04	·02	·02	·04	·03	·05	·03	·03	·02	·02	·02	·03
			*	*							*		
Ljubljana	·19	·14	·10	·07	·05	·05	·05	·05	·04	·04	·05	·09	·08
										*			
Dunaj	·11	·17	·13	·08	·09	·09	·08	·08	·10	·11	·06	·09	·10
				*									

Tu vidimo, da ima sicer Ljubljana pogosteje večje toplínske izpremembe nego Milan, vendar je v tej stvári na boljšem nego Dunaj. Velikost verjetnosti večjih izprememb se pomika preko leta toliko so-

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

Na Volgi.

(Dalje.)

Nižnij Novgorod ali Nižnij, kakor mu navadno pravijo Rusi, slavi se po svoji prekrasni léži in svetoznani »jarmarki«. Treba se je tedaj ustaviti v njem in si oboje ogledati. Jarmarka se še ni začela in zatorej še lahko dobimo stanovanje kjerkoli »v numeràch« (numerà = les numeros imenujejo se naši »hôtel garni« in jih je povsod več nego gostilnic) ali pa v gostilnici.

Izberemo »pošto« v gorenjem mestu in ko smo tam, pozdravi nas z jedne strani nadpis — »Posthof«. Znanca imam že tudi tukaj od lanskega jaroslavskega arheološkega shoda, sicer samó jednega, tajnika statističnega komiteta Gaciskega, ki se mnogo bavi z mestno zgodovino, narodopisjem in zemljepisjem; ima sicer ravnokar mnogo poslov kakor namestnik »gorodskàgo golovij« (mestnega župana), ali dobrodušna gostoljubnost se ne zatají in če že ni drugače, ostane vam vsaj svobodni čas pri obedu, h kateremu vas pri tukajšnjem domačem življenji vselej povabijo, če vas tudi ravnokar na ulicah poberó. Dobil sem od njega tudi razne mesta se tičoče knjižice, sam sem se pa že preskrbel z malovrednim sicer »Volžskim sputnikom« kakor N. Lender nazivlje v oklepkih svoje feljtonistične »Očerki, kartinki, putevyja zamétki i obozrénija« v letos izdani knjižici »Na Volgê«. Potreba takih izdanij se še na Ruskem ne čuti posebno in meni so se potem na parohodu navadno čudili, da sem si kakor pravi Evropejec kàj takega poiskal in tudi našel, namreč že v Moskvi, ker na poti samem bi kàj takega nikjer ne dobil. Razven tega pa imamo tudi povsod pred sábo žive ljudi; jaz se zmerom rad razgovarjam s preprostimi ruskimi ljudmi in našel sem zopet takih, ki so se mi prikupili: starega »oficijanta« v gostilnici, ki je kakor »krépostnoj« s svojo gospódo potoval že po vsi Evropi; njegovi nazori o življenji, o verah in národnostih so take resnični in polni čuta za pravico in ljubezen do bližnjega, kakeršnih pri »istinno russkich« razumnikih ne najdete. Dobra duša je tudi »izvoščik«, katerega si ne najmete samó zaradi tega, da vas popelja na mesto, katero vam je težko najti, ampak tudi iz skrbi za svoje noge in druge ude, ker če bi rusko mesto peš ogle-

dovali, tedaj bi vam ostali le neprijetni spomini na strašen trotoar, če ga sploh imajo, na blato in prah in na velike razdalje.

Nižnij ima 67.000 prebivalcev, razporežen pa je na ogromnem prostranstvu in res prekrasno. Predstavite si večje mesto po hribih na otoku parohodne reke Oke v Volgo, ki je tukaj že pravi velikan. Če zajdete »na Otkos«, buljvar na visokem pravem bregu Volge, ali pa na kraj najlepšega razgleda »na Grebešek« na ravno takem bregu Oke, tedaj vidite pred sabo dve mogočni reki z neizmerno oživiljenimi pristanišči, napolnjenimi z ladjami od največjih parohodov do najmanjših čolnov, dalje pa imate pravo rusko prirodo z njeno jednoobraznostjo, ali tudi s celo posebno poezijo, poezijo ogromnosti, ki ne pozna nikakih mej, nikakih malenkostij, kakor Volga nobenih ovir. Ta razgled mora na vsakega vplivati in tudi jaz sem vzrastal ž njim, čutil in razumel, kakor potem večkrat na poti po Volgi, da je národ, ki si je zavojeval Volgo v gorenjem toku, moral iti dalje za njo naprej in sebi podvreči vsa finska in turkska plemena ob nji: on je moral postati velik národ!

Zgodovina Nižnega je karakteristična za rusko zgodovino sploh. Stanovali in vladali so tukaj sprva finski Mordvini in dalje na vzhodu je bila cvetoča Bolgarija. Vladalci »zemlje Nizovske«, katere stolica je bil sprva Rostov (dandanes »ujezdno« mesto v Jaroslavski guberniji), potem Suzdalj, vojevali so vedno s temi plemeni. Ti napadi so ustvarili tudi Nižnij; po zmagi nad Bolgari ga je osnoval sv. Jurij po pripovedovanji letopisca l. 1221., tukaj gotovo zaradi tega, ker ni mogoče najti primernejšega prostora za novo postajo na zmagonosnem prediranju kakor pri vhodu Oke v Volgo. Blizu takó si tudi objasnjuje jedna iz legend začetek Nižnega; sv. Jurij je po okončanju vojne ogledaval novo zavojevano zemljo in »Djatlovy gory« ki se pri vpadu Oke v Volgo vzdigujejo (400 futov t. j. anglijskih čevljev visoko, kar je v takem kraju sevéda že mnogo), pokazale so se njemu takó podobne kijevskim visočinam, zibelji krščanstva na Ruskem, da je potoček, ki iz njih priteka, nazval »Počajnaja« (kijevska réčica) in odločil se je osnovati mesto in blizu njega po kijevskem primeru »Pečerskij monastyr« (sedanji je zidan l. 1681.) — Zanimivo je znati, koliko je še danes »inorodcev« v Nižgorodski guberniji, ki šteje blizu poldrugi milijon duš. Prvih gospodarjev Mordvinov nekaj čez 50.000, o Bolgarih ni več sledú, Tatarov okoli 38.000, Čeremisov okoli 7000, vsi drugi prebivalci so danes Velikorusi, le 3000 je beloruskih preseljencev (Pr. Nižgorodskij sbornik, A. S. Gaciskago, tom. VII. l. 1887. str. 492, 555). Take študije morete delati dalje po vsi Volgi in nje pritokih, s tem

razločkom, da se število raznih inorodcev na vzhod in jug povečuje. Zgodovina, ki se je začela v 12. stoletji na Volgi, ponavlja se zatorej na stopinji za stopinjo in še dandanes v Aziji. Razna, ne mnogoštevilna plemena, brez zveze med sabo, padajo v žrtev silnejšemu, bolj organizovanemu, po našem krščeni in večji ali manjši dotiki z zapadom razmeroma bolj kulturnemu, katero si išče zmerom novih krajev, kjer bo lažje živeti. To je tajnost vsega razprostranjenja kulture ali da rabim zato tudi na Ruskem jako navadno besedo »kulturtregerstva«, ki ima povsod jednake vzroke in jednake nasledke, bodisi v katerem koli delu sveta. Kdor n. pr. hoče razumeti nesrečno zgodovino zapadnih slovanskih plemen, najde kjerkoli analogij zadosti, tudi v našem veku, in s stališča slovanske vzajemnosti se lahko uda veselemu čustvu, da je slovanstvo na vzhodu mnogo več pridobilo nego na zapadu izgubilo. Še važnejši nego to sladko čustvo pa je resni nauk: kdor se ne zna s primernimi pomočki braniti, n. pr. proti kulturi s tem, da si jo sam osvoji, bode podložnik ali pa celó izgine.

Nižnij je igral tudi v poznejših časih nekolikokrat važno vlogo v ruski zgodovini. Tukaj je »zemskij starosta«, mesár Kuzma Minin zbral vojsko, katero je on s knezom Požarskim védel l. 1612. na odrešenje Moskve od Poljakov in Kozakov v dóbo bezcarstvija, kar je imelo za nasledek izvolitev Romanovih na ruski prestol (dné 21. febr. l. 1613.), katerega še danes posedujejo (venderle v ženski liniji, moška je Holstein-Gottorp). Ravno čez 200 let so vzeli Moskvo Francozi in, z njimi dvanajst jezikov in takrat so bili vsi glavni zakladi in arhivi iz Moskve semkaj pripeljani, nekaj časa je bil celó namen iz njega napraviti drugo Moskvo. Tudi takrat »v otéčestvennoj vojně« so se Nižegorodci odličili, da so postavili znatno opolčenje. O vsem tem vam pripovedujejo v Kremeljskem parku spomenik Mininu in Požarskemu, katerega je l. 1826. postavilo »blagodarное potomstvo«, v soboru pa njih gróbnica in prapor opolčenja l. 1812.

Cerkve in »monastyri« (samostani) ne predstavljajo ničesar posebnega; kakor povsod jih je takisto tukaj po naših pojmih preveč in stare tudi niso, čemur se ne smemo čuditi; ruske cerkve v takih krajih navadno niso starejše od 17. stoletja, prej so namreč bile le lesene in take so se redko ohranile. Še l. 1873., za katero imam številke na razpolaganje (Nižegorodskij sbornik, t. VII. 558), bilo je v nižegorodski guberniji zidanih pravoslavni cerkev 603 in lesenih 434, zidanih samostanov 15 in lesenih 2, »časóvenj« (kapelic) zidanih 25 in lesenih 42, »edinovérčeskij« cerkev (edinovérci so k pravoslaviju zjedinjeni razkólniki, to kar so v katoliški cerkvi unijati) zidanih 12, lesenih 6,

takih samostanov 2 in lesen 1; mahomedani imajo v tej guberniji le jedno zidano »mečet« in 42 lesenih. Posebe hočem omeniti le »sobor«, t. j. glavno cerkev v Kremli, kakeršnega ima tudi Nižnij, kakor večina starih mest (Kremlj je tatarska beseda, pomeni kar naš »grad«). V soboru nahajamo podzemeljsko cerkev, v kateri so pri vходу že omenjeni zgodovinski spomeniki in po straneh gróbnice nekaterih »udélnih« knezov t. j. iz dóbe pred moskovsko centralizacijo, in nekaterih nižegorodskih »arhierejev« (škofov). Ta cerkev je neizmerno nizka in prav temna, takó da se v nji spomnite prvih kristjanov v njih katakombah. Vsako nedeljo se še služi v nji ona liturgija; kaka more biti v nji atmosfêra, more si misliti le tisti, kdor vé, da tukaj pobožnost obstoji najbolj v postavljanji svečic raznim ikonam (podobam). V nadzemeljski cerkvi je precéj bogastva v zlatih in srebrnih okladih ikon, ali kake čudotvorne se tukaj v kopijah nahajajo, nima za slovenske bralce pomena. Na »ikonostasu« (ikonostas, jedna iz glavnih posebnosti pravoslavnih cerkev, je pregrada z mnogimi ikonami pred oltarjem, ki se pri pravoslavni božji službi navadno ne vidi) našel sem na pravem predelu stara in umetna od lesá izrezana vrata, o katerih mi je moj vodník iz cerkvenih slug pravil, da so iz prve lesene cerkve od l. 1225., filologi so pa zmerom nekoliko nevéрни ljudje in takó sem tudi jaz dvojil, celó po pravem, ker mestni učenjak mi je objasnil, da so bila kupljena pri nekem moskovskem — razkolniku.

Bil sem v soboru pri pozni slavnostni liturgiji v nedeljo in zajedno v praznik sv. Oljge (dné 11. jul.) in kakor večkrat, takó tudi tukaj zapazil, kakó malo naróda je celó tak praznik v cerkvi, posebno iz gospóde in — žénsk. Pri »molebnu« se vselej na dolgo spominja ves carski dom in danes posebno razne Oljge, med njimi tudi »Oljga Konstantinovna »koroléva Ellinov« in celó Oljga Nikolajevna, »koroléva Vintemberskaja«, kakor uhaja dijakonu namesto Virtembergskaja.

Kakor vsa večja mesta na Volgi, Kazan, Samara, Saratov, takó ima tudi Nižnij katoliško in protestantsko cerkev, ali kakor Rusi pravijo »poljskij kostél«, in »nêmeckaja kirka«.

Tudi židi, ali kakor se na Ruskem oficijalno imenujejo »jev-reji« imajo svojo molilnico.

Med drugimi stavbami je najbolj predstaviteljen, celó impozanten »Arakčeevskij kadetskij korpus« v Kremli; to je že takó na Ruskem, da najboljše, kar ima ta ogromna država, je nje vojaštvo in vse, kar je ž njim v zvezi, tudi vojaške šole so zmerom najboljše, kakor protipoložnost najdete pa še v Nižnem tudi; leseno kosárno videl sem še tako potem v Kazani, kjer sem še zapazil leseno učiteljsko seminarijo,

ali kaj govorim o njih, saj še se v Moskvi nahajajo prav ubožne lesene národne šole n. pr. »Arbatskoe učilišče« v takó bogatem delu mesta, kakor je Arbatskaja čast'!

Nižnij ima gimnazijo, ki je imela v dôbi, ko jo je moj znanec, še ne star, pohajal, 50 učencev, danes pa čez 500, takó da je veliko poslopje že davno pretesnó. Prekrasna in velikanska je realka, sezidana po vseh pravilih sodóbné higijéne in pedagogike; »aktovaja zala« realke je po svoji arhitekturi najlepša dvorana v Nižnem in ne služi samó za šolske akte (t. j. slavnostne slučaje), ampak tudi za koncerte. Nehoté nam prihaja misel, da je tu dobrega celó preveč, kar potem plaši pred drugimi potrebnimi stavbami.

Jedno prednost takim stavbam mora zavidati vsako zapadno evropsko učilišče, to je obilnost prostora; takó stojí ta realka v ograjenem vrtu in na levi stráni ima sénčen park z visokim in košatim drevjem, kjer se učenci v čas oddiha lahko izprehajajo in tedaj res uživajo sveži zrak.

Med privatnimi stavbami me je kar iznenadil dom Rukavišnikova »na Othosê«, odkoder je prekrasen razgled na Volgo, s svojo arhitekturo — tudi med okni so karijatide — in vso zunanostjo, takó da sem si začel misliti, odkod pa si se ti semkaj zablodil? Hotel sem si tudi ogledati, kakšen je pri njem dvor s pristavami, najdem li tam tudi čistost in red; šel sem gledat s prigrigotovljenimi besedami opravičenja za svojo neskromnost, če na koga naletim, takó me je poslednje vprašanje zanimalo. In res, nádeje moje so se opravičile in nehoté mi je prihajala potem misel, zakaj ni povsod ali vsaj na mnogin mestih takó.

V obče Nižnij gotovo napreduje; če bi prastarci iz dôbe mladosti sedanjih vstali, ti bi pač Nižnega ne spoznali, takó se je v vsem izpremenil. Posebno mnogo se je za njega storilo od uvedanja novega »gorodovde položenje« (l. 1870.), ki daje precéj samoupravljenja »dumam« (mestnim zastopom), ali daleč ne vsega, kar jim je n. pr. pri nas prepuščeno.

Vender tudi ž njim, ki je sicer sedanjim mogočnežem trn v pèti, dela se mnogo; ljudje se zanimajo za svoje interese, ko svoja mnenja vender tudi lahko oživljajo. Prej pa je bilo zmerom treba raznih dovoljenij od gubernskih in drugih uradov, o »tumbi« (cestnem kamenu) pisale so se kopíce popirja, ali napósled se le še ni postavila, pač pa so si razni činovniki prislužili pri nji lepe »vzetke« (»vzjatki«). Posebno mnogo se je storilo za pota, nasáde, zasipanje kaluž itd. Po legendi posvečeni potok Počajna so prej v betone skrili nego se to

semtertjã pri nas zgodí. Imel sem tudi priliko videti mestno gasilno društvo, ki se je v nedeljo predstavljalo v paradí gubernatorju; ni napačno, posebno dobro so jo naučili na nagovore »brantmeistra« jedno-glasno odgovarjati: »Zdravija želajem Vaše Prevoschoditeljstvo!« Celó konji čutijo važnost tega klica, pokimajo pri njem z glavami in pomigavajo z ušesi.

Kulturnega življenja tukaj ne smete mnogo pričakovati. To čutite n. pr. na draginji pri pokupovanji fotografij Nižnega in njegovih znamenitostij, tipov in nóš okoličanov. Vse to prekrasno izdeluje fotograf Karelin, pravi umetnik, ali kaj to pomaga, potrebo takih spominov tukaj malo ljudij čuti, akoravno v Nižnem biva vsako leto ogromno število tujcev.

Treba pa je omeniti, da ima Nižnij že od l. 1798. svoje gledališče. Tudi svoj časnik ima Nižnij razven oficijalnih »Gubernskih Vêdomostej«, namreč »Nižegorodskij birževòj listòk«, po nekaterih člankih soditi, nazadnjaški list, da se Bog smilúj.

Opisoval sem dozdej samó Nižnij na pravem bregu Oke in Volge. Ta del pa ne daje Nižnemu svetovne svoje slave. To dela njegova »jarmarka«, ki ima svoje mesto na levem bregu Oke. Življenje se še tam sicer ni začelo, ko sem bil prvíkrat v Nižnem; vidim le neizmerno prostranstvo, na katerem so zidane prodajalnice in magazini, katere je treba popravljati in čistiti, ker Volga, ki spomladi narasta do 17¹/₂ aršinov (lehtij) nad normalno višino, razsajala je letos posebno in zalila vse tržišče, kar je v sanitarnem oziru jako dobro, priroda takó sáma skrbí za potrebno snago in to se navaja celó kakor prednost Nižnega.

Ko sem se vračal v začetku meseca avgusta, takrat pa je Nižnij že res bil podoben velikemu mravljišču. »Makarjevskaja jarmarka« (razven te sta še dve manjši) oficijalno od 15. dné julija do 15. dné avgusta, ali prav razgorí se le od 5.—20. dné avgusta.

Izdelkov tukaj nahajate vseh, kakeršne koli proizvaja evropska Rusija, Sibirija, Kavkaz, Perzija, Srednja Azija in Kitaj. Iz vseh teh krajev se takrat zbirajo trgovci iz ogromne ruske države, posebno iz južno-vzhodne Evrope in Azije; ne pogrešate sevêda tudi trgovcev z zapada, posebno kupovateljev ruskih surovih »tovarov«. Nižnij v tem času dobiva vsako leto okoli 400.000 tujcev, samih židov okoli 40.000, če jim je tudi pristop kolikor možno omejen. Tukaj vidite vse mogoče národnosti in slišite njih jezike. Tu imate Tatare, s Kavkaza Ar-mence, Gruzince in druga górska plemena, Sarte, Buharce, Perzijane, Turke itd., pravo národopisno razstavo, ker večina nosi svojo domačo

obleko, vsaj po nekoliko. Na različnost vér na tem mestu spominjajo vas razven manjših cerkev dva pravoslavna »sobora« in glavna svetinja na jarmarki, časovnja (kapela) »Makarija Želtovadskago in Urženskago čudotvorca«, za katere ruski kupci žrtvujejo velike vsote, takó da najdete povsod v njih ukusu neizmerno bogastvo srebrá in zlatá na ikonah, posebno v »starem jarmaročnem soboru«, potem armenško grigorijansko cerkev in celó kitajsko »kumirnjo«. Katoliki, protestantje in židje po prejšnjem sevéda tudi lahko pomirijo grešne svoje trgovske duše.

Moje però ni sposobno, da bi opisalo primerno ráznovrstne izdelke, katere tukaj vidite. Večino jih najdete sicer kjerkoli v prodajalnicah vélikih ruskih mest, ali vender se vam tukaj zdijo nekaj posebnega, n. pr. ako vam prodaja pravi Sart iz Taškenta, visoke postave, lepega in inteligentnega obraza, s črnimi lasmi in brado in z bistrim pogledom, razne srednjeazijatske fine svilnate izdelke n. pr. véliki ženski naplečni robec, katerega celó lahko v naprstnik zavijete; na drugem mestu vas vabi k sebi po znanjosti in krasoti ne menj zanimiv Kavkazec, naj kupite pri njem razne srebrne in zlate filigranizdelke, nože, vrčke, tase itd., kar vas spominja na razne predmete južnoslovanskega domačega obrta, ki ima s Kavkazko jednak vzhodni izvornik; marsikaj je po bosenski okupaciji in večjem zanimanju za balkanski poluotok tudi pri nas prišli v modo. Vaše okó se nehoté dolgo pase na lepih in velikih kovrih (tepih), za katere se trguje bogata gospá s Perzijanci, katerih jeden umeje nje francoski govor. Vse, kar vam podaja vzhod, je pisano, jarke barve so prav umno sestavljene, zlató in srebró se blišči povsod, posebno na oblekah ga je mnogo, vse vas prenaša v svet vzhodnih bajk. Ravno takó se radi ustavljate pred mnogimi prodajalnicami umetnin in raznih prekrasnih kamenov, s katerimi je takó bogat Ural.

Še več vidite sevéda suhe proze in čudite se semtertja le ogromnemu številu izdelkov na raznih pristaniščih in na ulicah pred magazini, kakor bavolni iz srednje Azije, ribam, železu itd. Za umstvene potrebe nahajate tukaj jako malo predmetov; še celó nazadnjaški ruski časniki opazujejo, kakó malo je na jarmarki knjig, muzikalij, umetnih podob; »bogomazci«, kar so v nekaterih vaséh vsi ljudje, tudi otroci, postavili so sicer mnogo »tovara« t. j. brezokusnih »ikon«.

Da dobite v obče pojem o vsem bogastvu, ki se semkaj priváza, moram se poslužiti suhih števil, ali ne po tehtnici, ker z rusko si tudi prav ne morete pomagati, ampak po ceni. V kroglem se priváza na jarmarko izdelkov za blizu 200 milijonov rubljev (rubelj

bil bi pri dobrem kursu 1 gld. 60 kr., zdaj je sevéda dosti niže, če se tudi v zadnjem času precēj boljša). Po gubernatorskem poročilu je bilo l. 1887. pripeljano izdelkov za 193,078.057 rubljev. Večina izdelkov je ruskih ali bolje povedano z oficijalnim imenom »rossijskih«, namreč za 160.080.717 r. Največ firm je moskovskih in cene raznim izdelkom se v oficijalnih telegramih navadno primerjajo moskovskim, od katerih se tudi ne razločujejo mnogo.

Zanimivo še je znati domačijo neruskih izdelkov: evropskih in kolonijalnih za 7,975.300 r., raznih azijatskih za 28,370.240 r. Iz Avstrije imata kakor na mnogih drugih krajih v Rusiji brata Kohna svoje sklade »vênskoj gnutoj mebelji«; »vênskaja mebelj«, ki se tudi tukaj jako razširja in že tudi posnema so namreč viti stoli itd., ki se navadno izdelujejo od čeških rók na — Moravskem.

Da je na takó velikem semnji posebno živahno, da življenje kar kipí, mislite si lahko. Jaz sicer nisem tega prav videl, ker sem v deževni dan bil tam, ali pravijo, da od šuma, krika in praha nikdo ne more dolgo tam vzdržati, ako nima na jarmarki svojega pôsla. Po dnevnem trudu iščejo kupci po večerih oddiha pri raznih zabavah, v gledališči, cirku, na vrtih, v gostilnicah, kjer jim pojejo francoske in druge šansonetke, še bolj pa jih vnemajo ruske »arfenistke«, ki že znajo, kaka pesem ruskega kupca gane do živega. Priznava se pa v obče, da se ukus in potrebe Merkurijevih sinov zmerom poboljšujejo. Nekdaj se je tukaj strašno pijančevalo in razsajalo, ali stroge mere gospodsk so že mnogo izpremenile, takó da bode o »deboširstvu« starih časov skoro samó žalosten spomin. Prej je razsajenje večkrat trajalo do ranega jutra, zdaj pa morajo biti ob dveh po polnoči vse gostilnice zaprte. Kupci milijonarji so morali v zadnjih letih mahoma zapustiti Nižnij, če so motili mir in red. Šaliti se tukaj ne smé.

Gubernator se preseli v to dôbo iz svojega dvorca v Kremliji v poseben dom na jarmarki sami in ima takrat skoro neomejeno moč, administrativno in celó sodno, ker pravde do 500 rubljev on tukaj rešuje brez apelacije. Ako zažgete cigaretko na določenem mestu, lahko Vas stoji to glôbe do 300 rubljev. Moskva in Petrograd pošljata v to dôbo svoje najboljše policiste semkaj. Pri takih različnih, bolj ali menj divjih elementih, kakor se tukaj shajajo iz vzhodnih krajev, je sevéda stroga in močna vlast po vzhodni šegi potrebna. Sevéda je tudi treba pravičnega in umnega možá na čelu in kakor tak se slavi zdanji gubernator Baranov, junak iz poslednje turške vojske. On je mnogo storil, da je dobila jarmarka tudi lepšo zunanost z novimi stavbami, povsod je dopuščeno le električno osvetljenje.

Na nižegorodski jarmarki povzdigujejo tudi ruski trgovci glas o svojih potrebah. Vender takih oficijalnih obedov, kjer si gubernator in trgovci govorijo komplimente, udeležuje se jako malo število.

Letos in posebno lani so ti predstavitelji »vserossijskago kupčestva« zasloveli po svojih »zapiskah«, kakeršne so lani naravnost »ministru finansov« predali, letos pa mu poslali čez gubernatorja.

Moskovskih fabrikantov še namreč cvetoči protekcijonizem zmerom ne brani zadosti pred konkurencijo in takó se je lani »vserossijsko kupečestvo« potožilo na »čužejadno« (tujestrupeno) konkurencijo zapadnih rossijskih državljanov t. j. Poljakov. Taka tožba je takrat celó listom v ródu »Novega Vremena« bila preveč. Letos pa je ravno v dóbi jarmarke vlada dala neki anglijski kompaniji, kateri se je po tolikih nesrečnih poskusih vender kdaj posrečilo prebiti se čez Ledeno mórje v Sibirijo, zaradi daljših poskusov dala pravo pet let izdelke brez carine uvažati na ustje Jeniseja. In od tega grozi pogibelj vsi ruski trgovini! Lanska peticija pa je imela vender jako važen nasledek. Moskovskim fabrikantom je namreč fabrični nadzor strašen trn v péti; potožili so tedaj svoje gorjé ministru v taki obliki in minister jim je zopet v taki obliki odgovoril, da je zaradi tega glavni sodelavec pri sestavljenji tega zakona in inspektor največjega okroga t. j. moskovskega, moskovski včeučiliški profesor národnega gospodarstva Janžul popustil svoje mesto, kar pomeni skoro uničenje obrambe delavcev pred brezvestno eksploatacijo.

Zanimiva še je zgodovina te jamarke. Bila je sprva v mesteci Makarjevu, ki šteje danes 1600 duš, ne daleč pod Nižnim. Okoli njegovega samostana se je začel po l. 1620. semenj, ki je l. 1667. trajal že dva tedna. V začetku našega stoletja (l. 1809.) bil je postavljen »jarmaročnyj dvor« iz treh kamenih korpusov in pojavilo se je 24 kamenih in 2400 lesenih prodajalnic. L. 1816. je silni požar vse to uničil in jarmarka se je l. 1817. preselila v Nižnij, kjer danes sestavlja posebni veliki del mesta.

Drží se jarmarka že dolgo na razmerno visoki stopinji in še bržkone tudi precěj časa ostane. Gotovo pa tudi nje čaka taka usoda kakor naših semnjev. Zapadno-evropski trgovec vam razlaga, da se na jarmarki dajani kredit ne opira na zdrava načela, železnice in parohodi prevažajo danes vse ruske izdelke že tudi daleč v Azijo, kamor že ruski kupci pošiljajo svoje popotne komije, večkrat Azijate same; ravno tako pa je tudi lahko semkaj dobivati azijatske izdelke. Go-stilničarji se že pritožujejo, da zdaj bogati kupci le redko in ne dolgo bivajo na jarmarki, moskovski bogač, ki ima tukaj svoje velike sklade

in je prej tudi velike novce tukaj puščal, pripelja se v migu po železnici ogledat, kaj delajo njegovi »prikazčiki«, in skoro zopet odpotuje.

Vender mnoge razmere so Nižnemu takó ugodne, da še ne izgubi skoro slave svoje; imenitno tržišče ostane vedno zaradi svoje léže. Od tukaj se začinja parohodstvo po Volgi v vélikem; vodni velikani se dan za dnevom premikajo od Nižnega naravnost do Astrahana in odtod po Kaspijskem morji.

(Dalje prihodnjič.)

Luči.

Spisal Anton Funtek.

I.

V visokem božjem hramu sveti večna luč. Mračna nje svetloba trepeče po zlatem oltarji, igra na marmornatih svetniških kipih, odseva na stenskih podobah. Skozi obokana ókna se razlítja mésečina v bledih žarkih; skrivnostne sence vstajajo po tihotnem prostoru, kjer plove duh večnosti; svetost preveva božji hram. V ta mir ne zvené glasovi viharnega življenja, ali življenje, brezmejno življenje hrani ta mir! Karkoli vrè zunaj, karkoli vzbuja in morí človeška srca, to prenaša človeštvo v sveto tihoto; žive svoje željé razodeva v kipečih molitvah, blaženstvo in gorjé se spaja tu . . .

Premnoge rodove je zrla večna luč. Rod za rodom je postajal pred njo, rod za rodom izginjal in légal k pokoju. In kadar izmrè sedanji rod, molil bode nov pred njo . . . Siromaštvo v slabo zakrpani obleki, bogastvo v prešernem svilnatem krilu klečí na kamenitih tleh; blede, boleštni obrazi, katerim je življenje vtisnilo neizbrisni svoj pečat na čelo, cvetoča jasna lica obračajo se tu navzgor; vela ustna prosijo pomoči, rdeča ustna šepčejo tod . . . Pred večno lučjo mrè ugaslo okó, iskri živi pogled; suhotne tresoče roke in mehke dražestne ročice se sklepajo tu . . . In vse raznovrstne željé, katere so po dnevi vztrepetale v dišeči zrak, vsa radost in vsa bolest, katera pólje k nebeškemu Očetu — vse se druží tu v ponočnem miru in tajni glasovi se budé po temotnih prostorih . . . Večna luč sije pokojno med njimi; ona zrè povesti človeškega srca, zgodovino človeškega rodú! In vedno so iste povesti in zgodovina je ista. Iz temnih čustev, kakeršna bégajo srca, iskri se jasna blaginja, katero je nebó samó položilo v dušo človeško, in zlate luči se dvigajo iz sénčne zgodo-

Jerom Stópistran je izvlekel bič nekje iz svoje obleke in tepel se je ž njim po svojem telesi, da je kar tleskalo in da se je od prahú vse kadilo. Napósled je tudi omagal in vsi trije so ležali brez močí na tratini. Tu in tam je zaječal kdo: »Milostivi naš Jezus!« ali pa: »Sveti Duh, pridi k nam!« ali: »Molite, molite, sodni dan je prišel!«

Bralec je že ugenil, da je tu nastopil oddelek takóimenovanih »skakalcev« ali »tresalcev«, ki so tedaj s svojimi nauki pomnoževali zmešnjavo na zmešnjavo, vladajočo na verskem polji. Vsa družina Dobničanova se je zbrala okrog tujcev in opazovala strmé, kakó so ti častili Bogá.

»Kaj pa hočejo?« vprašal je hlapec Miha.

»E, kaj,« odgovoril je Peter, »novo vero prodajajo, pa bode slaba, ker so bábnice vmes!«

»Te še maše ne bodo brati mogle,« pristavil je Miha. Pojdiva! Pri Omejci na Lajšah bodemo danes podrli hlev, ker je Tonetu z Brda brata ubil. Naprosil je nekaj znancev, da mu pomagajo, ker drugače pravice dobiti ne more. Udarimo tja!«

Hlapca sta takoj odšla. Drugačnega mnenja pa je bila hišna gospodinja, stara ženica. Že spočetka je točila solze in ihtela: »To je prava pobožnost! To so sveti ljudje! Oj, da bi le pri nas prenočiti hoteli!«

(Dalje prihodnjič.)

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

II.

Na Volgi.

(Dalje.)

Seznanimó se tedaj nekoliko z največjo evropsko reko, ki se ne imenuje zastónj »mātuška Róssiji«; ona res kakor mati hrani milijone ljudij, ona je glavna žila vsega gibanja v tem orjaku, kateri nosi ime Róssija. Jaz se sevéda omejim le na glavne fakte; kdor hoče zvédeti več, najde velika dela o Volgi n. pr. rusko še ne končano Ragozina, ali pa znanega znalca Rusije Roskošnega »die Volga und ihre Zuflüsse«. Že od Tveri na Nikolajevski železnici, ki veže Petrograd in Moskvo, morajo po Volgi celó parohodi plavati, od Rybinska dalje pa se začénja pravilno parohodstvo, od Nižnega dalje z največjimi parohodi. Pot iz Nižnega do Astrahani znaša 2165

vrst t. j. črta blizu jednaka od Štetina (blizu Baltijskega morja) do Oseka in odtod do Vidina. Če pa še dodaste 460 vrst iz Nižnega do Rybinska, tedaj dobite parohodno rečno črto, ki je zaradi ovinkov večja nego naravnostna črta od Baltijskega do Egejskega morja. Parohodni pa še so razni pritoki Volge: Mologa, Šeksna, ki veže Volgo z Belim in Preškim jezerom in po takem tudi s Petrogradom, Unža, Oka; glavni pritok pod Kazanjo, Kama, velika je takó, da mnogi trdijo, da pravo za pravo Kama preobladuje; v Kamo vtekata zopet dve parohodni reki Vjatka in Bêla. Razven tega pa ne smemo pozabiti, da se pri Caricynu Volga celó približuje Donu, s katerim jo veže železnica in kanal, takó da je ž njima zvezano tudi Črno morje z morjem Kaspijskim. Razven tega so napeljane k pravemu bregu Volge razne železnice in čez Samaro pelja že jedna do Orenburga na Uralu in druga veja do Ufe, ki se je letos v septembru ravnokar odprla in ima velikansko bodočnost, ker ona bo bržkone podaljšana v Sibirijo.

Če pomislite, da so ob Volgi žitnice Rusije, da so Volga in nje pritoki bogati različnih izvrstnih rib, da so nje okrajine zarastene na mnogih krajih s pralesom, da so ob nji razmere živinoreji ugodne, če si predstavite prirodna bogastva Urala in Kavkaza, posebno neizcrpne izvornike »nefti« (nafte) na Kaspijskem morji, tedaj si lahko predstavite, kakšen promet se je tukaj moral razviti, ta promet se pa še povzdiguje leto za letom. Obča teža tovorov, prevažanih po Volgi, dosega letno 275 milijonov pudov (pud = 40 funtov = 16.38 kgr.) V samem Nižnem je prezimovalo l. 1886/7 v raznih pristaniščih 528 ladij in sicer 67 parohodov, 10 »vintovih barkasov«, naloženih »barž« 113, praznih 159, ladij raznih nazvanij 179. V vsem šteje trgovinsko brodovje na Volgi in Kaspijskem morji več nego 700 ladij. Prezimuje navadno v ustjih volških pritokov, kar ima to prednost, da se v njih led prej gane nego v Volgi sami. Ladje se tedaj že prej nalagajo, ledorezi se pošljejo v delo in z ledom plavajo nizdolu že volški velikani. Po srednjih številkah se Volga v Nižnem odkrivlje okoli 20. dné aprila, ne ranjše od 6. dné aprila in ne pozneje od dné 4. majnika, zamrzuje pa okoli 30. dné novembra, ne ranjše od 11. dné novembra in ne pozneje od 26. dné decembra, takó da plavanje po nji trpi navadno 224 dnij, ne menj nego 203 dnij in ne više nego 258 dnij.

Na Volgi deluje mnogo društev. Najstarejše je »Obščestvo po Volgê« ustanovljeno l. 1843.; za njim je bil l. 1853. osnovan »Samolet«, ki danes zavzima prvo mesto na Volgi in tudi pošto vozi, l. 1858 »Kavkaz i Merkurij«, ki uživa precejšno državno podporo, ker vozi pošto po Kaspijskem morji in mora imeti zmerom primerno število

parohodov za prevoz vojsk pripravljenih; na Kaspijskem morji je onó prvo. L. 1872. pojavili so se na Volgi dvonadstropni amerikanski parohodi; ž njimi je postal potem Alfons Zeveke nevaren konkurent in amerikanskega tipa parohodi so zdaj že tudi pri drugih društvih navadni. Vsa ta društva prevažajo izdelke in pasažirje, druga, manjša kakor Družina, Lebed itd. večinoma le tovore. Konkurencija je velikanska in je rodila dober sad. Vsa društva imajo svoje agente po Rusiji in se trgajo za izdelke in pasažirje, zaradi česar vózne cene padajo bolj in bolj. Takó so se n. pr. l. 1887. dostavljale srednje partije izdelkov od Nižnega do Rybinska za 5 kopejek s puda, do Astrahani za 15—20 kop. Prej se je po dvakrat, trikrat toliko in še več plačevalo. Na jednom parohodu »Obščestva po Volgê« peljali so se z menoj kupci s kožami, ki so plačali s puda od Nižnega do Astrahani le 11 kop. namesto 15 in 18 v poslednjih letih.

Konkurencija vpliva jako tudi na zunanost in notranost parohodov, kajti vsako društvo si izkuša privabiti več pasažirjev z raznimi prednostmi. Ker imajo vsa društva še več ali menj starih parohodov, tedaj lahko študirate, kakó se je komfórt na njih v teku ne mnogih let izmenil. Takó so si n. pr. nekđaj pasažirji tretjega razreda bili brez strehe in še zdaj je na nekaterih k vašemu začudenju velik del palube nepokrit, dandanes pa ima na Merkurijevskih parohodih celó vsak pasažir tretjega razreda svoje posebno mesto in le v četrtem delavec léže kamorkoli med in na izdelke, kjer more zaspati. Drugi in prvi razred sta bila nekđaj v nizkih kajutah, v katerih je zmerom zrak z mokroto in s posebnim smradom napolnjen, dandanes pa imate na novih Samoletnih, Merkurijevskih in Zeveskkih parohodih prekrasna mesta na vrhu v malih kajutah, v vsaki za nekoliko oseb. Okoli kajut so balkoni, kjer se morete izprehajati ali pa sedeti na svežem zraku. V salonu prvega razreda imate celó klavir. Zastonj dobite zdravila, popir in kar vam je za risanje treba. Luč je električna. Izvrsten in razmerno ne predrag bufet zadoščuje vsem željam.

Vozite se na Merkurijevskih parohodih s ponižano takso, zaradi česar parohod pol dneva pozneje prihaja nego naglič, z Nižnega do Astrahani 4 dni 19½ ure za 21 rubljev v prvem razredu, 14.75 v drugem, 8.50 v tretjem; na Zeveskkih lahko isti pot celó napravite v 7 dneh za 22.89, 15.15, 7.50. Če pomislite, da pri teh nizkih cenah imate na parohodih razne prijetnosti, posebno zavarovanje pred prahom ali blatom ruskih mest, jed in pijačo boljšo nego v največjih povolških mestih, društvo vselej, kadar si ga želite, tedaj si tudi lahko predstavite popotnike na Volgi, ki si tam oddihujejo od vsakdanjega

življenja in si namesto dače izbirajo na mesec stanovanje na parohodu. Posebno na Zevevskih parahodih se lahko čas takó porabi: Nizdolu do Astrahana imate 7 dnij, na vrh 11 dnij, nekaj dnij ostanete v raznih mestih in na prvi in poslednji postaji vam še v gostilnico ne treba, ker lahko dva dni ostanete na parahodih; če potujete do Rybinska, kar je vredno zaradi takih mest kakor Kostroma, posebno pa Jaroslav, tedaj še zopet nekoliko dnij dodaste.

III.

Pot od Nižnega do Kazani.

Dné 11. (23.) julija sem se odpeljal iz Nižnega h Kazani na »Gosudarji«, jednom iz starih parahodov »Obščestva po Volgê«. Bil je lep nedeljski dan in zanimivo je bilo proti večeru še jedenkrat gledati živahno življenje v volških pristaniščih in veliko število parahodov in raznovrstnih ladij, posebno pa sam Nižnij. Njegovi »Djatlavy gory« še nas nekaj časa spremljajo in ne dolgo potem za Markarjevim in Isadi začenjajo se rasprostranjati drugi holmi »Fadêevy gory«. Sploh pravi breg Volge je hólmast, semtertja je breg sam visoka stena. Na levem se vam pa predstavljajo v ravnini šúme in lesi, celó pralési, semtertja ali le redko vidimo travnike in polja z velikimi vasmí, v katerih so skromne hišice tudi tukaj tesno jedna poleg druge. Razven lesov se tukaj še nahajajo druga prirodna bogastva. »Fadêjevy gory« so znane pod imenom »jabločno carstvo«, pri Vasiljsurski pri vtoku Suze v Volgo nahajate se pa »v carstvê sterljadêj« (sterljed = acipenser rutlenus je jako ukusna riba); nižegorodska gubernija spada tudi k črnozemnim in rodi mnogo žita. Vender povsod vidite, da národ tukaj le ni bogat, nasprotno ubog. Prihajajo vam cele kopíce delavcev na parahode, ki si gredó kruha iskat kakor kôsci in žanjice. To podobo še potem večkrat vidite; na tisoče vrst brodiyo vam Rusi, Čeremisi in Čuvaši, katerih je težko razločevati, le Tatare hipno spoznate po njih vijoličastih kapicah in britih glavah. Kakor v časnikih večkrat čitam, potujejo mnogi »na avos'« si zaslužka iskat in pridejo večkrat v kraje, kjer niso potrebni, v drugih pa jih zopet za strašne cene ni dobiti. V novejšem času se je v nekaterih zemstvih izprožila misel, to gibanje po mogočnosti regulirati, kar vender v dóbi telegrafa ni takó težko. Letos sem čital že semtertja telegrame v časnikih: nam je toliko in toliko delavcev nujno treba.

Ti delavci se ne vozijo po naznačeni ceni v tretjem razredu. Že prej se pogodijo z uradnikom na postaji za dosti znižano ceno,

ali pa se celó trgajo z »batjuško« kapitanom; ta jim precéj ustopi, saj kakor mi objasnjuje, »živi tovar« še je zmerom najboljši, kajti zánj ne treba skrbeti, on se sam nalaga in odlaga. Na vsakem parohodu se najdejo celó taki, ki ničesa ne plačajo. Če jih zapazijo, posadé jih na prvi postaji na suho, kjer čakajo drugega parohoda z enakim uspehom, ker za vzetje na njih ničesar ni.

Ubožnost opazujete na postajah in po poti. Na levem bregu vidite Makarijev, kjer je bila pred preseljenjem v Nižnij »makarijevska jarmarka«. Monastyr (samostan) je docela ubožal, ima že zeló malo menihov, ker »kto pojdet v bédnyj monastyr«. Na njegovi véliki cerkvi se je srednja od 5 glav (kúpolj) že zvalila. Na prvem brégu Volge na rečici Svijagi vidite lepo razpoloženo mestece Svijažski, ki ima zgodovinsko važnost, ker je služilo dolgo kakor prednja postaja Rusov pred vzetjem Kazani. Kupec, ki se z menoj pelja, ne mi more zadosti dopovedati, kakšno ubožnost je tam videl, kakó so cerkve zanemarjene, kakó žalosten je bil tam praznik »Kreščenja« (sv. Treh kraljev, kadar se voda v reki blagoslavlja) in mož, ki je sam kakor navadni ruski kupec oblečen ne posebno ukusno in čisto, pripoveduje vam, da tam skoro ni človeka, ki bi imel pošteno obleko »kak my«.

Za Vasiljsurskom, na polovini pota proti Kazani, začenja se zemlja Čuvašev in Čeremisov. Noč je in misel, da se nahajate blizu na pol pogankega finskega plemena, h kateremu spadajo Čeremisi na obeh bregih Volge, in celó paganskih Tatarom sorodnih Čuvašev, poklonikov šamanstva, stresa nam nekoliko ude. Nehoté pogledate na zemljovid svojega »Frum-a« (jako razširjen ukazatelj železnih in drugih potov), na katerih geografskih stopinjah se nahajate, ali ne najdete jih tam in prepričate se le, da ste še vendar daleč v Evropi. Predstavlja se vam ruska zgodovina in če jo znate, nekoliko razumete, zakaj ruska cerkev ni med njimi razširila luči krščanstva, ko že vendar ruska država četrto stoletje tukaj gospodari. Ali ruska cerkev ima samó jednega sv. Štefana Permskega, ki je bil Zynjanom to, kar sta Slovanom bila Ciril in Metod. Kakó hočete zahtevati pridigo in krščanski nauk za Čuvaše, ko jih ruski národ sam le redko ali nikoli ne sliši! Kakó se naj Čuvaš odreče svojim »bogom«, ko se njegov sosedni prosti ruski národ klanja ikonam »kak idolu«, kakor mi je nekoč prav resnično opazil sin ruskega duhovnika v petrogradskem vseučilišči. Večúrno nejasno petje na nerazumnem jeziku, odpuščanje ali vsaj olajšanje davkov in drugih dolžnostij na račun nevérnih sobratov, kakor se je praktikovalo v preteklem in našem stoletji semtertja, in jednaki posvetni pomočki so imeli le ta uspeh, da so činov-

niki lahko poročali: »Toliko in toliko stotin ali celó tisoč se je krstilo«, sevéda samó oficijalno.

Če se med poganskimi Čuvaši vozite in znate, da pri Čeremisih in drugih tudi bolj ali menj le oficijalno krščenih inorodcih proti vzhodu vlada táko dvovérje, da se poleg krščanske cerkve nahaja tudi oltar, kjer nadaljujejo poganske svoje navade, da obdržujejo mrtveca po mnogo dnij v hiši in izpolnjujejo nad njim vse poganske obrede, tedaj vam prihajajo razne misli o tem, da ima Rusija v pro-računu ministerstva notranjih del za l. 1888. naznačenih 400.000 rubljev »dlja razprostranjenja pravoslavija v zapadnom krajê«: evropska država na konci 19. stoletja nima važnejših nalog od preobračanja kristjanov v kristjane!

Sicer pa rad priznavam, da sem po tem v Kazani vender našel rusko izdanje »misijonerskega občestva« (beseda »misijoner« je zopet poučna), v katerem se opisuje vera še ajdovskih Čeremisov in tudi jezik; po takem se vender zopet delajo priprave k razgnanju temè. Čas je že! Pri Čuvaših se pa tu še leto za letom prinašajo velike žrtve bogovom. Če n. pr. kdo zbolí, obljubi kuro, petelína, tele, celó kravo ali konja. Na določen čas v letu se zberejo vsi v lesu in navadno poleg velikih skal. Kúretina in drugi drobiž se meče v ogenj; krave in konje pa Čuvaši zabadajo samí, da so od tega krvavi, in potem jih mečejo čez skale, takó da razne zverí tudi dobé svoj kos. Karakteristično črto o teh žrtvah mi je pripovedoval v Moskvi Čeh saksonskih prednikov, imeniten arhitekt, ki že živi skoro trideset let na Ruskem in je po njem mnogo potoval. Lesi, v katerih se žrtve prinašajo, so navadno državni »uděly« (domene) in takó kupujejo Čuvaši dotično veliko mesto in drva za 500 — 1000 rubljev od — države. Fiskus ima povsod poseben želodec in lahko prebavlja to, kar se drugače prepoveduje.

Pripovedovalo se mi je tudi v Kazani, da za Čuvaša ni ničesar hujšega na svetu nego imeti delo s činovnikom, in bili so še pri zdanjem pokolenji slučajji, ko se je Čuvaš Čuvašu maščeval s tem, da se je v njegovem dômu — obésil in prinesel takó sovražniku svojemu »suchuju bėdu« t. j. činovniško komisijo! Iz tega lahko razvidite, na kaki stopinji razvitja je še ta národ! Živí ljudstvo v »kurnih izbah« (= dimnatih hišah), sicer tudi mnogi Vėlikorusi takó živé, kjer ni pečí in ne dimnika, namesto óken se nahajajo male luknje. Pripovedujejo se o Čuvaših in Čeremisih tudi razne anekdote, karakteristična je n. pr. tá-le: Krščen Čeremis je prišel k svečeniku: »Batjuška, pojdi mi sina

krstit!« — »Je li daleč do tebe?« — »Ni treba k meni, on je z menoj prijezdil, zunaj na konji sedi.«

Na spomin iz »čuvaškega carstva« morete si kupiti v Kozmodamjansku na postaji gorjačo (*dubina*) ali palico z raznimi čudnimi človeškimi in živinskimi glavami.

O poti samem moram še omeniti, da imate posebno nad Nižnim in ustjem Kame priliko seznaniti se z ovirami, katere parobrodstvo nahaja celo na takó ogrómní reki. Na omenjenem prostranstvu štejejo 34 »perekatov«, 24 »perevalov« in mnogo meljij, (r. mëlj pomenja nanos v strugi). Kapitan mi objasnjuje, da Volga sploh z vsakim letom bolj in bolj »meléjet«, po njegovem mnenji posebno zaradi pokončanja lesov na gorenji Volgi. Volga zaradi tega neizmerno izmenjava svojo strugo; jeden kapitan mi je na poznejšem póti pripovedoval, da na zemljevidu iz začetka 60 let Volge na mnogih mestih ne more spoznati. Vlada in parohodna društva napenjajo vse sile, da bi kolikor mogoče zabranili nanose in kar najhitreje vsaj na vse premene opozorili. Ministerstvo potov ima na Volgi svojo administracijo. Na mnogih mestih se globočina vsak dan méri in signalne sohe, po noči osvetljene, kažejo, h kateremu brégu naj se obrača parohod. Kapitani na parohodih so navadno bivši oficirji ruske mornarice, ne posebno dobro plačevani; mašinisti so navadno tujci, posebno Nemci; locmani in drugi služabniki se nabirajo sosebno iz »sela« (vas s cerkvijo) Rabotki pod Nižnim. Ko sem poslednjih vprašal, kaj po zimi delajo, zvédel sem, da »vár'jejo le dóm in bábo«, ker dela nimajo nikakega, kakor v mnogih drugih krajih. Sevéda to ni povsod takó. Kupec iz nižegorovdske gubernije mi objasnjuje, da v njegovem selu z otroki vred vsi prebivalci izgotavljajo po zimi marsikaj; jednako mi govori ruski kupec s Kavkaza.

Predstavim vam še ta sopotnika. Kavkazec je naslednik preseeljencev iz sedanje Rusije, ki so pošto vozili v spremstvu kazakov, ko še Kavkaz ni bil ruski. Mož je že popolnoma južán: ognjevit, visok in bolj suh, govori hitro in dela ostre opazke o debelosti, rahlosti in nepodvižnosti svojih rojakov severnih. Vsa ta svojstva ima Nižegorodec, ki me je jako zanimal s svojimi vprašanji, kakó pri nas národ živi, in s svojimi mnenji o raznih dnevnih vprašanjih. Prosta ali jako bistrourna njegova glava, ki ne pozna teorij o svobodni trgovini ali o brambenih carinah, razsoja n. pr. takó: prej so naši ljudje navadno kupovali tuje izdelke, ker so zmerom bili boljši in tudi po nižji ceni. Zdaj hočejo, naj kupujemo ruske. Dobro! »Davajte ruskie tovary no ne naduvajte, ne obmanivajte pri etom.« O ruskih

tehnikih mi je začel popolnoma takó pripovedovati, kakor góri omenjeni inspektor. »V našem kraji se mnogo kóž prigotavlja. Od ostankov se varí »klej« (»kelje«). Naš vélikoposestnik grof Š. hotel je klejovarjenje povzdigniti in je postavil fabriko. Dobil je mladega tehnika iz Moskve, ali delo ni šló. Poklicali so nekega moskovskega profesorja kemije, zopet brez uspeha. Klej ni bil pravi in pokazalo se je celó, da ga toliko stóji tri rublje, kar ga mali obrtniki pripravljajo za 50 kopejek. Po dolgem času je grof vse popustil, izgubivši nekoliko desetín tisoč. Naši tehniki se v šolah ničemur ne učé, kakó se vzeti za kako delo. Zdaj je jeden iz našega kraja šel v tehnični ustav v Rigi (nemški), tam jih baje bolje učé.« — Iz drugih razgovorov zapišem vam še naslednjega: »Pri nas hočejo tudi mali obrt povzdigniti in priredili so v Nižnem »výstavku kustàrníkov«. In kdo je dobil prvo premijo? Zeveke (posestnik mnogih velikih parohodov!) Kaki mali obrtnik je on? Ali on — »chitryj (zviti) Nemec« sem si jaz mislil — prirejal je obede, podarjal šampanjca, nazval nov parohod z imenom navzočne vélike kneginje, »i ustràival od inàkích čertèj« (»zganjal jednake vragolije«). — Da taki čisti Rus, ki gotovo ni od »liberalov« pokvarjen, ker še gladko ne číta, kakor sem se prepričal, ko je prebiral mojega »putevoditelja«, takó samostalno sodi, me je kar iznenadilo; kàj takega iz ust ruskega kupca nisem pričakoval, ker teorije »istinno russkich« in »slavjanofilov«, da ruski národ le zorí za »samoderžavije«, da za javno življenje in svobodo nima nikakega pojma, takó mnogokrat slišite, in jih berete (o praktiki že ne govorim), da jim napósled sami verjamate. Dajte takemu naródu tudi nekoliko besede o njegovih stvaréh, razvijajte prirojene njegove sile in potem bode Rusija kàj družega, nego je danes. Izučujte tudi ta národ in ne lažite nam, da on sam hoče biti večén rób, za katerega smé misliti samó peščíca najsebičnejših činovnikov.

Hólmasti pravi breg se ponižuje, odkriva se nam razgled na Kazan. Prekrasen dan je in že visoko solnce osvetljuje čarobno raznobarvne strehe, zvonike in — minarete. Vender ne pripeljajo nas nanagloma v pristanišče; pred Kazanjo je namreč jedna iz štirih volških postaj, kjer se parohodi krmijo z ostanki „nefti“ (nafta). Zanimivo je tudi to si ogledati, kakó se za kakih 15 minut ogromni parohod preskrbí z zelenkastočrno gosto tekočino, s katero se kuri zdaj že večina volških parohodov. Začelo se je to kurjenje šele pred desetimi leti. Do najnovejšega časa in še dandanes se je kurilo na mnogih parohodih le z drvi. V Rusiji je še bogastvo lesov, ali ne povsod, takó da je letos že tudi bil izdan zakon proti iztrebljevanju. Železnicam se že

zadnja leta niso dajale koncesije, ako se niso obvezale kuriti z ogljem. Vender še dandanes celó na takih progah, kakor med Varšavo in Moskvo, Moskvo in Petrogradom kurijo le z drvi. In kaže se, da na nekaterih železnicah oglje nikoli ne bode v rabi, ampak od drv se preide naravnost k nafti, ki se že tudi na nekaterih železnicah in na mnogih fabrikah rabi. Bogastvo izvirkov v Baku in sploh na Kaspijskem morji vse to dovoljuje. Po Volgi in Kaspijskem morji se premika že mnogo posebno prgotovljenih parohodov, ki le nafto prevažajo, in razni kapitalisti (sevéda tujci, brez teh se na Ruskem nič ne zgodi) prosijo že dovoljenja, da bi napravili »neftoprovod« naravnost iz Baku čez Kavkaz v Batum na Črnem morji. (Dalje prikodajč.)

O menjavi toplíne v Ljubljani.

Spisal Ferdinand Seidl.

(Dalje.)

Zanimive posledice razkrije preiskava toplínske izpremenljivosti z druge strani nadaljevana. Nestanovitnost vremena, torej tudi toplíne, znamenitega činitelja njegovega, prešla je v pregovor; različni vremenski značaji se vrsté na videz popolnoma brezpravilno in čisto slučajno. Ali dosedanja naša preiskava nas je iznenadila z nasprotnimi posledicami. Velikost izprememb povprek in na drobno njih pogostost v obče in pozitivnih ter negativnih posebej, verjetnost izprememb sploh in preobratov toplínskíh — to vse so za vsak kraj določene in matematiško izrazni prirodini pojavi; vsak izmed njih ima določen letni tir ter doseže svoj čas najvišino in se potem pomika proti najmanjšini, ali naravnost ali pa ima tir razven teh glavnih obratišč še taka druge vrste; vsi omenjeni znaki izpremenljivosti so vzajemni in že kratka dôba zadoščuje, da izloči premnoge motnje, ki zakrivajo zakonitosti. Dejanske razmere, napisane o večletnih opazovanjih, budé slutnjo, da se raznovrstni činitelji dogodkov v atmosferi v svoji vzajemnosti sedaj seštevajo in kopičijo, sedaj pojemajo ali vzajemno slabé kakor v interferenci različnih valovánj. A mi moremo le uspeh tega sodelovanja v številih izraziti, tudi poznamo pojedine činitelje, toda v številih jih zabeležiti, kakor se v fiziki beležijo prírodine prikazni, to je dandanes še nemogoče.

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

IV.

V Kazani.

Od pristanišča do mesta je šest vrst, tedaj ne malo prostranstvo, katero je pa letos Volga pri pomladnem razlivu vse zalila. Da se nahajate v »tatarskem carstvu«, skoro zapazite na velikem številu tatarskih krámarjev in sploh malih prodajalcev na pristanišči, na tatarskih nosilcih s parohodov, na voznikih. Na »konki« (ta lepi izraz so si Rusi, ki drugače tujke brez straha prijemljejo, ustvarili za »tramvaj«) ali pa na izvoščeku se skoro pripeljete po prašnih cestah in ulicah skozi žalostno predmestje v »umstvennyj centr Povolžja«. Ker sem deset dnij prebil v njem, imel sem zadosti prilike seznaniti se ž njim.

Kazan je bil nekdam stolica tatarskemu carstvu, ki je Moskvi delalo mnogo preglávice. Notranji razpori so ga oslábili in že Ivanu Groznemu je pripala naloga pokončati mohamedansko državo na vzhodni meji ter odpreti Volgo ruski trgovini. S 150.000 vojaki in 150 topovi, z ogromno vojsko za óno dóbo, oblegal je on z lesenimi stenami zavarovano mesto od dné 23. avgusta do 2. dné oktobra 1552. leta in po strašnem prelivanji krvi je bila dosežena ta za rusko državo imenitna zmaga, ki je imela skoro za nasledek tudi pad Astrahani, ustja Volgi, l. 1556. Potem je nastopila silna kolonizacija v teh krajih. V Kazani sámi so Rusi odtisnili Tatare v ravnino in ruski element, državni in kulturnejši, začel je skoro gospodovati. Že l. 1556. bil je ustanovljen moški Spaso-Preobraženski monastyr od sv. Barnofija in l. 1579. Bogorodickij ženski a. l. Danes je v Kazani okoli 140.000 prebivalcev, med njimi Tatarov le okoli 14.000. Mesto se deli v górenje in dolenje, poslednje bi se lahko imenovalo tatarsko. V górenjem imate Kremlj s cerkvami, škofovskim sedežem in gubernatorskimi uradi. V Kremlji se nahaja tudi navidezni spomeník tatarske dóbe »bašnja (turen, »zvonik« se ne more reči, ker zvonov v nji ni) Sumbeki,« iz katere se je baje poslednja tatarska carica vrgla iz obupanja na tla, ali arheologi menijo, da je bila šele v minulem stoletji sezidana za carstvovanja Elizavete, ki se je romantično navduševala za tatarsko staríno kakor pozneje tudi Katarina II. Vender pri Tatarih je ona

svetišče in lahko jih najdete pred njo pod milim nebom moléče. Tudi drugi deli mestni so na raznih vzvišenih krajih razporejeni. Prostora kakor povsod je tudi tukaj mnogo in kjer se ljudje nekoliko potrudijo, postavijo si lahko prijetno hišico z lepim vrtom. Ulic, kjer bi bil dom pri domu, vidi se prav malo. Sploh delajo čisto ruska mesta na zapadnjaka vselej vtisek vasí, posebno zavoljo mnogo lesenih staveb; ograje so skoro zmerom lesene. Vender tudi tukaj se lahko opazuje povsod napredek. Moj prijatelj štiri leta ni bil v Kazani in se ni mogel zadosti načuditi raznim izpremembam n. pr. lepim vrtom, kjer so bile še prej luže in še zdaj imate priliko videti, kakó se n. pr. »Černoje ozero« zasiplje. Tudi za red in javno varnost se je mnogo storilo v poslednjem času, ker v najbližnji okolici še so se nedavno javljali razbojniki. Ko bi imela duma (občinski zastop) pravo obvezati hišne posestnike, da morajo ulice škropiti, napraviti trotoár pred hišami, bi se še dalo marsikaj doseči. Kakšen prah in koliko smetij se tukaj vrtí po ulicah tega si pač kdo izmed vas ne more misliti.

Da je Kazan resnično umstveno središče Povolžju, lahko razsodite po tem, da ima vse učne zavode: vseučilišče, duhovno akademijo, veterinarski institut, tri gimnazije, realko, duhovno seminarijo, dve učiteljski seminariji, jedno »dlja tatarskich škol«, ali tudi z ruskim učnim jezikom. Na najslabšem so národne šole, takó da so starši letos neizmerno tožili, ko so se zaprli pripraviteljni razredi pri gimnazijah. Vseučilišče je jedno najstarejših ruskih, za moskovskim, osnovanim l. 1755., prvo, osnovano l. 1804., na kar vas spominja predstaviteljno poslopje iz Aleksandrovskega časa, ki se odlikuje kakor vsa jednaka z grškimi kolonami. Po številu dijakov zanima pa le predposlednje mesto med sedmimi ruskimi in derptskim vseučiliščem. Pomočkov nima posebnih, vender izpolnjuje jako važno nalogo, daje namreč večino Povolžju potrebnega razumništva, posebno zdravnikov; l. 1885. bilo je med 972 slušatelji 492 medicincev. Fizikalčna observatorija je sicer lesena, ali tudi ž njo obruseli Italijanec za silo izhaja. V Samari je potem pripovedoval jeden iz profesorjev petrogradske vojeno-medicinske akademije, da se ni mogel zadosti načuditi ubožnosti klinik in zbirk; vender treba je pomisliti, da je petrogradska akademija, na katero se vsako leto skoro toliko izdaja kakor na vsa ruska vseučilišča, sama na jako visoki stopinji in nje profesor je po takem tudi strog sodnik.

Iz profesorskega svéta, s katerim pa se nisem mogel mnogo seznaniti, ker po letu vse živi na dačah ali na posestvih svojih — mnogi kazanski profesorji so namreč »poměščiki« — omenim le bivšega profesorja »slavjanskich narěčij«, ki je v srednjih letih šel zavoljo

tega v pokoj, ker je po novem ustavu ostalo slavistiki jako skromno mesto, kakor sploh vsem drugim predmetom, na račun latinske in grške gramatike. V konci 1887. l. so se kazanski študentje proslavili s precejšnjim »buntom«; v Moskvi in tukaj sta dobila »inspektora studentov« — zaušnice. Kake nasledke je to imelo, zapazi se précej v poročilu o stanji vseučilišča za l. 1877/8., kjer se pravi: »vybylo (odšlo) iz universiteta v 1887. god do okončanja — 194«. Večina teh je namreč bila izključena. Drugače je vseučilišče završilo 163 študentov, vseh pa je bilo v vseučilišči 837, za 135 menj nego l. 1886/7. Letos jih je bilo 1. dné novembra 781, za 133 menj nego lani. Predavateljev je bilo 97: »ordinarnych« profesorov 40, »ekstraordinarnych« — 18, »privantdocentov« 34, lektorji 4. Nekateri profesorji so učili na dveh stolicah. Zanimivo je, koliko po novem ustavu določenih stolic je bilo tega leta praznih. Naštejem vam te stolice z imeni, kakeršna so na Ruskem navadna, ki lahko prestrašijo zapadno- in južnoslovanske puriste. Namreč »kafedry: 1. slavjanskoj filologii; 2. geografii i etnografii; 3. istorii zapadno-evropejskich literatur; 4. teorii i istorii iskusstv (umetnosti); 5. arabskago i turecko-tatarskago jazykov, dlja kotorych položeny po štatú dva prepodavateli v zvanii ekstraordinarnago professora; 6. praktičeskoj mehaniki; 7. fizičeskoj geografii; 8. agronomii; 9. torgovago prava i torgovago sudoproizvodstva; 10. meždunarodnago prava; 11. političeskoj ekonomii i statistiki; 12. enciklopedii prava i istorii filozofii prava, i 13. istorii i enciklopedii mediciny.« Kakor vidite, profesorska karijera na Ruskem ni še takó težka, sploh konkurence je še do najnovejšega časa bilo malo. Večina ruskih profesorjev je naravnost odgojena z državnimi podporami za svoje stolice.

Duhovna akademija zanima pošteno mesto poleg svojih treh séster, ima bogato rokopisno knjižnico »Soloveckago monastyrja« in nekaj znanih učenjakov kakor Porfirjeva, ki je napisal mnogo rabljeno zgodovino ruske literature, v kateri se odlikuje posebno stara dóba, Znamenskega, pisatelja izvrstne šolske knjige »Istorija ruskoj cerkvi«. V tej duhovni akademiji je tudi borba z razkolom, ki ima ravno v Povolžji glavna svoja gnezda posebno usredotočena; profesor Ivanovskij se javlja po zimi kakor misijonar celó v Petrograd na poučenja in spóre z razkolniki. Iznenadilo pa me je, ko sem slišal, da akademija ne služi samó bogoslovcem k dovršenju njih obrazovanja (bogoslovskih fakultet pri vseučiliščih na Ruskem ni, nadomeščajo jih štiri duhovne akademije: v Petrogradu, pri Moskvi, v Kijevu in tu), ampak celó večina kazanskih pitomcev zavzema potem posvetna učiteljska mesta posebno v duhovnih seminarijah in še celó v nižjih šolah.

Čudil sem se tudi velikemu številu zidarjev in drugih delavcev, ki so duhovno akademijo v nedeljo čistili in popravljali. Takó razumen, da sv. sinod nima uspéha pri nekaterih ministerstvih s svojimi predlogi o prepovedovanji dela ob nedeljah; naj sv. sinod vsaj pri svojih uradih začne z dobrim vzgledom. Ob praznikih še dela sploh ni mogoče prepovedovati, ker njih število je sv. sinod dognal že srečno do 176 (sevéda z nedeljami vred), s carskimi in mnogimi cerkvenimi prazniki, kateri sicer niso vsi jednaki!

Spomenika ima Kazan dva. Na masivni podstavi s skupinami v klasiškem ukusu po stenah počiva doprsni bronзов kip Deržavinov, ki se je učil v kazanski gimnaziji; prej je bil spomenik v vseučilišči, zdaj pa je postavljen na prav lepem vrtu. Nad mogilo pri vzetji Kazani padših junakov je dal Aleksander I. postaviti štiriogelno cerkev, z enakim nadpisom na vseh štirih stranéh. Letos jo je spomladi izpodlilo in po takem se je ravnokar popravljala. Kakor največjo znamenitost so mi pokazali v nje podzemeljnih hodih kostí, nad katerimi vsako leto 2. dné oktobra arhieriej služi »panichido« (rekviem).

Vprašal sem nekega učitelja kazanske realke: za koliko milijonov je Kazan umstveno središče?

»Za petnajst!« V takem središči imate »Kazanskoe občestvo archeologii, istorii i etnografii«, »Obščestvo vračej pri kazanskem universiteté«, »Obščestvo estestvoispytatelej« (prirodoslovcev), »Imperatorskoe Kazanskoe ekonomičeskoe občestvo«. Literaturno zabavno društvo »Puškin« se je letos po zimi osnovalo, ali hipno se je pokazala velika pregreha ustanoviteljev, ki so napravili pravila, po katerih se dame kakor členi ne pripuščajo. In kakó začeti shode brez dâm, posebno na Ruskem! Prvo zasedanje je bilo tedaj temu vprašanju posvečeno in konec je bil potreba preustrojstva, ki se bode že kdaj zgodilo.

Koliko knjig se tukaj izdaja, smešno je skoro vprašati. Razven »Universitetskih Izvěstij«, v katerih profesorji pomeščujejo svoje študije in celó večja dela, in »Pravoslavnega sobesédnika« se kaj večjega tukaj navadno ne izdaja. Videl sem literaturni zbornik »Pervyj šag« (korak), s katerim so se pokazali l. 1876. mestni literatje, kar je napravilo v ruski kritiki neizmerno šuma. Še več pa pojavljenje provincijalnih časnikov. V Kazani razven oficijalnih »Gubernskih Védomostij«, ki izhajajo po trikrat v teden in so še bolj suhe nego naši oficijalni časniki, imate še dva: »Kazanskij birževòj listòk«, bolj trgovcem namenjen, in dnevnik »Volžskij Véstnik«, katerega izdaja in ureja aktivni vseučiliški profesor, zgodovinar O. brez dobička že nekaj let. Mnogo sevéda od njih ne smete zahtevati.

V Povolžji je povsod mnogo starine in prirodopisnih znamenitostij. V poslednjih letih so se našle razvaline Bolgar, stolnega mesta bolgarskem carstvu, in takih najdeb je še v tem kraji mnogo možnih. Pokažejo vam arheološki muzej: dve mali sobi in še tukaj ni vse v redu in tudi ne more biti, ker materijala ima arheološko društvo že stokrat več, ali kam ž njim? Ni prostora, ni drugih pomočkov! In vendar bodo morali semkaj nekdam potovati razni učenjaki, ki se zanimajo z jezikom, zgodovino in bitjem raznih finskih in tatarskih plemén in sploh z vzhodno Evropo in sosedno Azijo. Že letos spomládi sta potovala čez Kazan dva čistokrvna Madjara, katerih je jeden za silo zadosti, drugi pa izvrstno govoril ruski. Madjari hodijo namreč domovine svoje in svojih sorodnikov iskat v — rusko državo in še z malim uspehom, ker njih bližnjih bratov je že jako malo in še ti hitro izumirajo. Razumna je tedaj nekoliko zavist k slovanskim svojim sodržavljanom, ki na bratih niso takó ubogi. Sploh meni so pri tem v Kazani prihajale razne misli: koliko Slovanov se je domá že takó dobro ruski naučilo kakor ta Madjar, ki se je v razgovoru vadił s psalomščikom ruske cerkve v Pešti, in koliko jih potuje v Rusijo? Še slavisti ne! Nam so sevéda že »slovanska čustva« in razne sanjarije zadosti. Z druge strani pa, če se spomnite celó na taka umstvena središča kakor je Zagreb in celó Ljubljana naša in jih primerjate Kazani, tedaj čutite ogromno razliko med ruskim národom in nami. Pri nas je res življenje že »meločno« (malenkostno): kaj se vse tiska v Zagrebu, umstvenem središči še za dva milijona ne, kake ima muzeje, galerijo slik i. t. d. in káko duševno in politično gibanje!

Pojdimo v javno knjižnico; vseučiliška, ki šteje čez 50.000 nazvanij, kakor sploh na Ruskem je le za vseučiliške profesorje in študente in še za te ne vsak dan in ni po večerih nikoli odprta. Navadnemu občinstvu služi tedaj le »Gorodskája publična ja biblióteka«, jeden važnejših nasledkov večjega gibanja, ki se je začelo z darovanjem meščanske avtonomije. Jedna nje knjig je dar, zapuščen mestu že l. 1837., ki se je tedaj več nego tri desetletja hranil brez javne koristi. Za dva uradnika, knjige in časnike žrtvuje »duma« na leto 2500 rubljev. In vendar, koliko koristij celó ona prinaša, to razumete posebno tedaj, ako pomislite, da tukaj nimate kavaren in tudi v par gostilnicah, kjer se vsaj nahajajo jeden ali dva moskovska ali petrogradska časnika, čakate dolgo večnost, predno katerega dobite v roke. Vsaj razna perijodična izdanja ima občinstvo na razpolaganje in jih tudi pridno čita. Obiskuje knjižnico v letu okoli 17.000 ljudij. Pod vodstvom jako

obrazovanega in ljubeznivega knjižničarja si malone vse ogledate in zapazite v čitalnici velikó omaro s stekli, zapečatenó s policajsko stampiljo. Tukaj so v kletki razna perijodična izdanja in razne knjige, za katere v svojem času pri Aleksandru II. cenzura ni bila zadosti stroga (!), zaradi česar so jih sedanji nazadnjaški mogočniki »post festum« postavili na svoj »index prohibitorum librorum«. In tu imate zdaj pred očmi vso primitivnost ruske administracije! Ravno ta prepovedana izdanja so v čitalnici pod steklom in takó jih ljudje hodijo gledat kakor zverí v zverinjak in si jih savéda potem drugod poiščejo in ravno zaradi tega beró. Da bi jih dali še skriti, to bi bilo vsaj dosledno!

V novejšem času se je ustanovila tudi »Duchovnonravstvenaja biblioteka«, ali takim »preobyknovenno ne vezét« (nimajo sreče).

Da ima Kazan svoje zimsko gledališče in razne klube po stanovih za zabavo in igranje v karte, razumno je samó po sebi. Poleti se boljše občinstvo zbira na večjem vrtu, kjer je treba za vhod plačati, za kar lahko slušate godbo, komike in razne »umetnike« na odkriti sceni. Pri shodu višjega svetá se začudite, odkod se je vzelo zdajci toliko dâm, oblečenih po najnovejših modah, ker po dnevi jih le redko zapazite. Razven tega pa je na vrtu leseno, prav prijetno postavljeno letno gledališče, za katero se vhod sevéda posebe plačuje. Igrajo se navadno lažje reči. Za opereto — jaz sem videl »Donna Juanitta« — severnjaki nimajo zadosti ugibčnosti in živahnosti. Videl sem tukaj tudi znamenitega armenskega umetnika Adamiana kakor gosta. »Othella« je igral armenski, ali njegova južna kri mu je pomagla tudi takó k velikemu uspehu; v »Guverneru« Djačenka je pa igral ulogo francoskega domačega učitelja, ki govori francoski in lomi ruski, kar se je v Parizu omikanemu Armencu prav posrečilo.

Iz verskega življenja je treba omeniti tudi nekaterih črtic. Cerkvâ malih, temnih, preobloženih in zakajenih je kakor povsod precéj. Nove se vender zidajo že z večjim ukusom; takó n. pr. na Voznesenskih ulicah posnemajo Isaakijevskij sobor v Petrogradu, pred katerim bode imel celó prednost s tem, da bode svetlejši. V drugem kraji sem videl po zunanosti prav lépo cerkev, ki se zida v čast sv. Cirilu in Metodu. Razne tisočletnice in — papeška pisma (»bule«) so spomin na slovanska apostola tudi na Ruskem oživile, ker o Cirilu je ruski národ do naj-novejšega časa le malo znal, o Metodu pa ničesar.

Jedna iz glavnih črt vzhodne cerkve je češčenje »ikon« (podob). Znane so iz zgodovine Carigrada strašne borbe z ikonoklasti ali ikonoborci, v katerih so napósled iz političnih vzrokov zmagali čestilci

podob. S krščanstvom iz Carigrada je Rusija vzprejela tudi vse njegove posebnosti in ima danes povsod mnogo čudotvornih svetinj. Takó se nosi neka Mati božja iz okoličnega monastyrja od 26. dné junija ves mesec noč in dan po vseh hišah in povsod se služi »moleben«. Vse to se pa dela takó formalno, brez najmanjšega znamenja notranje pobožnosti, da se temu kar čudite. In kakó izgledajo ljudje od svečenika samega, ki jo spremljajo! Zasluži ta podoba okoli 37.000 rubljev, od česar tretjino dobiva omenjeni samostan, drugo sobor in tretjo ženski samostan.

V Kazani sem tudi videl, kakó se je praznovalo devetstoletje krščenja Rusije. Na predvečer praznika je služil v soboru sam arhieriej »vsenoščenuju«. Vzhodna cerkev je ohranila mnogo starega, vso simboliko in dolgost; kar pri nas molijo duhovniki v brevirji in menihi po samostanih in še več se tukaj bere in póje pred vsem národom, ki dela pri tem le križe in poklone. Taka »vsenočna« zahteva nekoliko ur časa (takó je n. pr. v Moskvi pred praznikom sv. Aleksandra Nevskega, dné 30. avgusta, vsenočna, katero je služil sam metropolit, trajala od 7. ure zvečer do polunoči) in morí vse čute, tembolj, ker od čitanja in petja raznih duhovnih oseb le malo ali celó ničesar ne razumete; tukaj se je odlikoval vsaj arhieriej z jasnim izgovorom »akáfista« sv. Vladimira in tudi pevci, katere sem tukaj videl zbrane na malem koru, kar tukaj ni navadno, ker so ruske cerkve brez orgelj, odgovarjajo razumno: »Radujsja, radujsja svjatyj Vladimire, Rossijskija deržavy prosvétitelju!« V sam praznik se je služila po vseh »prichodskih« (farnih cerkvah) »liturgija« in potem se je vse duhovništvo zbralo v sobóru, kjer je pred oficijalnim svetom opravljal arhieriej službo; izpregovoril je tudi malo »poučenje«, katerega národ sevéda ni mogel slišati, ker ob takih prilikah se ne spušča v sobor, v katerem na tak dan za njega ni prostora in tudi ne more biti zaradi majhnosti, s katero se celó sobori odlikujejo.

Drugi dan je bilo vsaj tiskano v trgovskem »Kazanskom Birževom Listku«, ker pridiga je na Ruskem »unicum«. Ali napredek tudi tukaj vidite, zdaj še vsaj »preosvjaščennyj« pridiguje, kakeršnemu je še Deržavin (na to se ravno v Kazani spomnite) moral delati »propovéd«.

Po okončani službe je bil »krestnyj chod« (= križni pot) iz sobora k bližnji reki Kazanki. Ob poti so razpostavljeni vojska, učenci in učenke nekaterih zavodov in množica národa. »Hoda« samega se udeležuje le malo národa; vidite »chorugvonosce«, ki nosijo »chorugve« (bandera), nekatere jako težke metalične »fonarščike« s svetil-

nicami, »pevčie« v poljskih kontušah, ki so se iz Kijeva tudi v Moskovo Rusijo razširili, in v bogatih »rizah« (oblekah) veliko število duhovnih oseb, iz katerih prednji nosijo posebno češčene ikone; v konci arhieraja z bliščočim metaličnim križem, ki se pri blagoslovljenji vode vánjo spušča. Na Kazanki je postavljena »Jordan«, kjer se vrši tudi dolga ceremonija »vodosvjatija«. Ne posebno daleč na obeh bregéh Kazanke sem zapazil nekaj nepričakovanega: tam se je sleklo precěj moških, ki so se kopali (čisto nagí kakor je to na Ruskem obča navada), dokler jih na konji priskakavši policist ni pregnal. Mislim, da vzrok ni bil ravno pri vseh pogrešanje spoštovanja svetega dejanja, ampak da so se vsaj nekateri z istim namenom v vodi kopali, kakor se to godí po zimi 6. dné januvarija v praznik »kreščènja«, kadar vse stroge prepovedi še zmerom ne morejo povsod iztrebiti samomorne navade, da bi ljudje po blagoslovljenji vode ne skakali vánjo skozi presekan led, sevéda z upanjem na posebno milost božjo.

Za dné so bile po mestu razobešene nemnoge zastave in na večer je bilo malo razsvetljenje. Na nekem vrtu je igrala zvečer vojaška godba in tam je národa kar mrgolelo, tudi Tatarov in Tatarok sem videl mnogo.

Kakor sem že omenil, národ tudi v ta dan ni slišal pridige o pomenu takó važnega praznika. Duma (mestni zastop) je že gotovo naprej čutila ta nedostatek in naprosila posvetnega učitelja duhovne seminarije, naj predava o sv. Vladimiru. V nekoliko z zelenjem olepšanem — maneži »junkerskago učilišča« se je zbralo precěj razumníštva, tudi mnogo duhovnikov s samim arhierajem, gubernator in druge take višje osebe. Zadaj so razstavljeni dečki in deklice iz nekaterih dobrodelnih zavodov, ki se v pravem pomenu besede pekó v neizmerni vročini. Vender národ, katerega sicer ni mnogo, z veliko pazljivostjo sluša jednobrazno ali jasno čitanje posnetkov iz raznih letopisov, ki se še navadno citirajo v cerkvenoslovenskem izvorniku. To je vse, kar je 130.000 ruskega národa v Kazani moglo slišati o prejetji krščanstva. In še zato bodi hvala posvetnemu mestnemu zastopu, v katerem sedí tudi precěj Tatarov! In vender je še to mnogo, ker v več jednakih mestih še tega ni bilo. Le v Kijevu so še bili pri slavnostnem obedu góvori in v imeni vse Rusije je »oberprokuror svjatéjšago sinoda« g. Pobédonoscev še jedenkrat svetu objavil, da je vse preteklo in bodoče blagostanje Rusije osnovano na »samo- in edinoderžaviji«. Ali kaj hočete, g. oberprokuror je še skromen, ker so na Ruskem še ljudje in tí so imeli veliko besedo pri banketu »Slavjanskago blagotvoriteljnago občestva, ki celó mislijo, da moreta ab-

solutizem in cezaropapizem rešiti vse Slovane iz njih nadlog. In potem se še ruski časniki čudijo, da na takem popovskočinovniškem prazniku ni bilo Slovanov! Avstrijski diplomaciji, bogme, ni bilo treba izposlovati si določila sv. sinoda, po katerem se neruski državljani na praznik niso pripuščali kakor predstavitelji, ampak le kakor gôstje. Sicer pa si je ta uspeh pošteno zaslužila in že naprej, saj še pomnite »kugo« na Velehradu l. 1885., ki je morala takrat zadušiti strašno nevarnost katoliškega panslavizma. Rusija se namreč tega boji in po mnenji mnogih njega (panslavizem namreč!) celó — Avstrija propagira.

Kazan je tudi fabrično mesto: ima okoli 130 fabrik in zavodov, posebno se odlikuje stearinovo proizvodstvo. Pivovarne ima tudi tri. Vender važnost Kazani v trgovini neizmerno pada, ker je železnico na vzhod dobila Samara, in takó je Kazan — umstvena stolica Povolžju! — po zimi odtrgan od svetá. Lehko si mislite, kakó se tukaj v velikem snegu potuje. Pot v Nižnij stane vas okoli 40 rubljev, če si ga hočete nekoliko prijetnega napraviti; poleti se pa lahko vozite po Volgi v drugem razredu za 4^{1/2} rublja. Kakó naj potujejo tukaj dijaki domóv o božiči, s katerim se zajedno končuje jesenski semester?

Kakor povsod na Ruskem, takisto je tudi v Kazani mnogo tujcev. Kazansko vseučilišče je v prve čase bilo prava ilustracija Gribojédovskega »Nam bez Némceev nêt spasenja.« Mnogo iz tedanjih učenjakov je bilo od samega Humboldta priporočenih; jeden, Karl Feodorovič Fuks, pravi enciklopedist, postal je »najimenoitnejši Kazanec« časa svojega. In res, marsikateri, ki bi domá ostal navaden bibliotekarček ali učiteljček, povzdignil se je tukaj, ker med slepci je jednooki kralj in potem ravno tu veljá: »es wächst der Mensch mit seinen höhern Zwecken«. Dandanes še tujih učenjakov ni posebno mnogo, ali brijete se še lahko pri dveh francoskih »parikmacherih« (ime je tu zgodovina), zdravíl in mineralnih vod morete kupiti le pri nemških lekarničarjih, ker le Nemci so do najnovejšega časa Rusom »žavbe mešali in pulfre delali« (oprostite te tujke za maže in praške, ali jaz sem nekoč slišal slovenskega farmacevta, ki je ž njimi izvrstno svoj poklic opisal), nemškim učenim ljudem, kontoaristom, mašinstom in tehnikom sploh pa ne vem števila. Jaz sem bil med dobrodušnimi učenjaki; jeden me je smeje vprašal, se mi li zdi, da je možno živeti »im Bärenlande«. Njim se sevéda ne godí slabo in na vprašanje, kakó se njim zdi zapadno življenje, če pridejo v svojo domovino, dobil sem že pričakovani odgovor: »Kleinlich!« Godcev je cela kapela tu, angažirana od jednega iz večjih gostilničarjev, pri katerem posebno po zimi z uspehom igra. Ker sem slišal, da so Nemci iz Avstrije, kakeršni so tukaj

redki (ti imajo domá komu »kulturo nositi«, za kar bi prav za prav morali vsak dan klečé Bogá hvaliti, da živé v Avstriji in da jim ni treba med »barbari« si kruha iskati in napósled se vender v ruskem morji potapljati), vprašal sem jih vender: »odkod?« in zvédel: »s — Češkega!« Dame, katerih je večina, in gospodje, ki se domá niso ni besedice češki naučili, pobirajo tukaj prav radi jezične in denarne ruske drobtine. Oh, usoda!

Rusko mesto že znamo, pojdemo še v nižje, tatarsko. Videli smo že v górenjem mnogo Tatarov, trgovcev, voznikov, delavcev in — policajev. Tam smo tudi zvédeli, da so Tatari zavoljo svoje poštenosti in pridnosti na jako dobrem glásu. Preidimo tedaj smrdečo jamo, ali po oficijalnem, mali »potok«, in nahajamo se že v orijentu. Razlika ni velika, samó ulice so še bolj ceste nego v górenjem mestu, hiše so še bolj narazen, čistost pa je večja; ako se gnojnica kje koli na ulice izliva, temu so tudi v ruskih mestih ne smemo čuditi, v Moskvi najmenj; namesto mnogih cerkev vidimo še več »mečetij«. Bolj se različujejo ljudje, ki vas srečujejo. Možje imajo obrito glavo, pokrito tudi poleti z ovéjo okroglo, na vrhu ploščnato kapo, pod katero je še navadno vijoličasta, z zlatom obšita kapica (deca nosijo navadno le poslednjo), oblačijo se v zapeto dolgo suktnjo, celó evropske hlače in obuvajo močne čevlje. Barva njih obleke je navadno temno-sivkasta ali rjavkasta. Ženske že zdaleč spoznate po jarkih barvah svoje noše. Navadno so njih precéj svobodno se prilegajoče janjke brez talje žolte ali zelene. Glavo pokrivajo s »kolpakom«, od katerega pa se vidi le prednji, z zlatom obšiti del, ker nad njim bogatejše nosijo na telo se spuščajoči šalj in zakrivajo v tem slučaju bolj ali menj svoje lice z belim ovôjem, navadno po devajo na glavo »chalat« t. j. dolgo suktnjo z rokavi, ki po takem svobodno visé; kadar srečajo moške, iztezajo »chalat«, ali koketne oči gledajo prav marno izpod njega, posebno v neopazovanih trenutkih, in vas skoro prepričajo, da je ženski spol povsod jednak. Večkrat pa vam lica svojega sploh mnogo ali celó nič ne skrivajo, omikanejši Tatari že naravnost svoje žene k temu privajajo, da hodijo »po evropejski« odkrite. Po več žen ima le nekoliko bogatašev, meni se je pripovedovalo le o dveh, in še taki imajo navadno le po dve, do tri. Ni preprijetno imeti jih po več, ker ljubosumnost med njimi dela móžu več skrbí nego radosti: treba je obe jednako oblačiti, sploh varovati ravnopravnost pri vsem. Sploh evropska civilizacija vpliva mnogo nánje — pri óknih sem videl Tatarke tudi pri šivalnih strojih — in ko bi koran ne bil takó sovražen omiki, tedaj bi Tatari pri drugih svojih dobrih svojstvih

stali še više. Njih domače življenje je vender dolgočasno in jedno-obrazno, četudi žena ni suženjka. Višjo omiko dobiva še zmerom le malo Tatarov. Vender oni igrajo važno vlogo v mestnem zastopu. Z jednim iz njih glavnih zastopnikov sem se imel priliko razgovarjati.

Predstavite si večjega trgovca, ki je principijalni nasprotnik jedini kazanski realki, za katero mora mestni zastop nekoliko prinašati; posebno pa se norčuje s predavanjem dvojnega knjigovodstva, »italijanska buchhalterija« mu je nekaj prosto smešnega in nepotrebega. Zató pa hvali kazanske gimnazije in kazansko vseučilišče je po njegovem mnenji skoro prvo na Ruskem. (Sicer pa med njim in sedanjimi ruskimi nazadnjaki ni velika razlika, ker ti so klasicizem pretirali do skrajnosti; takó je n. pr. »istorikofilologičeskij fakultet« vseučilišč uprav gimnazija in študentje morajo vsi slušati 14 ur klasične predmete, pisati »extemporalia« in prevajati.) Sploh korak za korakom čutite nejasnost pojmov in polobrazovanost, vender tudi stremljenje k višjemu. Jako karakteristično se je začelo naše znanstvo. V odlični gostilnici, v kateri dajejo omenjeni Nemci koncerte, sedel sem s tremi brati, vseučiliškim profesorjem, učiteljem realke in vseučilišnikom. Navzočnih je bilo nekoliko Tatarov, ki vsi pivo jako ljubijo, katerega Mohamed ni prepovedal, kakor vino, ker ga ni poznal. Prideta še dva, iz katerih je jeden živ dokaz, da pijancev že več ne kaznujejo po koranu s kamnjevanjem (ravno takó bi bilo težko padše ženske žive zazidávati), akoravno se mora priznati, da so Tatari neizmeraó trezni, zaradi česar so n. pr. natararji v največjih in najimunitnejših gostilnicah v Petrogradu sami Tatari. Sedeta, poslušata pa malo, ker ta, ki je natrkan, znanca svojega zmerom draži, kar mu ta skoro začjenja vračati; skrivata si kape, zažgano šibico tišči jeden drugemu k uhu. Veseljak razgleduje na vse strani in mi mu na videz posebno ugajamo. To je porabil njegov trezni prijatelj, da bi se rešil njegovih nagajanj, in prišel je k nam s prošnjo, naj ne zamerimo sosedu njegovemu, ki ima »pretenzije« na nas. Začne se razgovor z gospodom »glasnym dumy« in kmalu je tudi še drugi trgovec pri nas, ki izraža jako epikurejske nazore, zna razne operetke in plete še celó ruske rime. Z resnim pótem preidemo na razna vprašanja, med drugim nam je začel razlagati čudna svoja mnenja o realki, ne zapazivši, da imamo učitelja realke med seboj. Poudarjam še jedenkrat, da je to bil jeden tatarskih kolovodij.

Sploh prave inteligencije skoro ni med njimi. To zapazite tudi na njih bazarih. Za knjižice še prodajalnica ni potrebna; od múh nečisti korani na slabem popirji, nekaj zabavnih knjižic in kratki »učebnik«

(učna knjiga) ruskega in tatarskega jezika, to je vse, kar se preméče po klopéh in v predalih tudi pod milim nebom. Zanimivi in jako prikupni so pa razni domači ženski izdelki, národna obleka in obútev.

Treba je stopiti tudi v »mečet'«, kakor se tukaj zove »mošeja«. Mnogo jih je, to so uprav le molilnice, in česa velikanskega ne smete od njih pričakovati. Notranjost je jako preprosta, podobe ali kakšni kipi tam ne smejo biti, arhitektura dela vtisek po preprostosti svoji in znani ornamentiki mohamedanskega svetá. Proti Meki se nahaja v zidu dolbína (niša), v kateri mulà moli vérnikom, blizu je lepo izrezana propovednica, s katere se jim ob petkih čita; tla so pokrita s zelenim suknom ali pa s kovri; zunaj je véžica, v kateri puščajo vrhno obutev. Jaz sem bil navzočen pri póludnevni molitvi. Točno ob uri prihajajo moški (ženske morejo le na galeriji biti navzočne in navadno ne prihajajo k molitvi), spuščajo se po vzhodni šegi, bijejo ob tla s čelom (spomnite se, kar sem povedal o čelobitji pri Rusih!) z rokami se dotikajo ušes, ki bi se naj obrnila k nebesom in pozabila vse zemeljsko; sprva molijo tiho vsak záse, potem se pomestijo v vrstah sedé s skrižanimi nogami in mulà semtertja s ponižanim glasom izreka nekaj besed iz korana, na kar vsi z veliko akuratnostjo s čelom trkajo ob tla. Napósled jim je neki starec z neizmerno visokim glasom rekel ali bolje rekoč recitiral nekoliko kitic iz korana. Ko je molitev končana, razidejo se zdajci vsi, pri čemer si večina uravná svoje ure po mečetni. Priznati moram, da mi je ta notranja pobožnost jako imponirala, ker med molitvijo je vse takó zamakneno, nikdo se ne gane in ne ogleda, če bi tudi prišel sam car. Mestni orijentalist mi je pripovedoval, da je to imperatorju Nikolaju neizmerno ugajalo, ko se je nekoč o tem prepričal. Kdor je Tatara videl v njih pobožnosti, ta se ne bode čudil, če se vsem poskusom pokristijanjenja oni najbolj protivijo; če se je tudi semtertja posrečilo celé vasí z raznimi občanji preobrniti, pali so zopet v masah nazaj, kar je napravljalo mnogo šuma, ker »otpadenje« od pravoslavija v katero koli vero ali sekto in »sovraščenje« so še na Ruskem kriminalni prestopki, ki vedejo celó v Sibirijo. Če se ne motim, krščenih je Tatarov dandanes okoli 100.000. Učenjak Iljminskij jim je priredil za njih jezik cirilico, ki je zánje dosti primernejša nego arabsko pismo, dobili so prevod svetega pisma in službe božje. Za njih šole se tudi precèj skrbí. V obče pa se držijo Tatari trdo svoje vere in národnih svojih posebnostij. Pri prejšnjih vojskah s Turčijo je bilo tudi vselej precejšnje gibanje med njimi, ker mule so zapovedovali pôste in molitve, ali pri poslednji se to ni več opazilo. Dandanes so Tatari kakor marni de-

lavci koristni ruski državljani in med njimi je mnogo jako bogatih. Le jedenkrat je v novejšem času nastal mali punt med njimi zavoljo nedorazumenja. Ko je administracija povabila zvonove v nekatere minarete zavoljo naznanjanja požarov in tega ne zadosti objasnila, začeli so se nemiri, našli so se ljudje, ki so jih šuntali, »zdaj vas hočejo še tudi vse krstiti«; gubernator tudi ni bil na svojem mestu, nasproti si je hotel zaslužiti rede z uničenjem »bunta«, kakor je to pri takih slučajih povsod navada vojakov, in je sam jednemu muli čeljust razbil, za kar so ga napósled vender sodili.

V daljni okolici so razne »postinje« z monastyrji, kamor se delajo časih izleti; na Ruskem se morete tudi za najbližjo okolico vélikih mest z vsem preskrbeti, česar vam je treba, ker drugače bi se hudo godilo razvajanemu meščanu. Jaz sem videl le nedalečno izprehajališče na vzvišenem levem brégu Kazanke, imenovano »Švajcarijo«, in še celó nemško in rusko imajo Kazanci.

Jako prijetno je sésti na jednega iz mnogih čolnov, katere vam ponuja nabrežni Tatar, in peljati se po tihi Kazanki, obrastli na pravem brégu z nabrežnimi rastlinami in gostim grmovjem. Take vožnje »na lodki« občinstvo tukaj jako ljubi, posebno k večeru in še ob najstih po noči srečavate veselo družbo, posebno moško in žensko mladež. In kadar zapojejo najpriljubljenejšo rusko pesem »V nizko matušké po Volgê, Po širokomu razdolju«, ki pripoveduje, kakó po Volgi plavajočo ladjo s trgovcem in njegovimi ljudmi napadejo razbojniki, in druge jednake, tedaj ste tukaj blizu mogočne reke v pravem duhu, da razumete jednobrazno, melanholično ali kakor Gogolj pravi »grustno« (žalostno) rusko pesem. Ta pesem se široko razteza, kakor se razliva njena Volga, nánjo je vplivalo to obširno prostranstvo, povsod jedno in isto. Cerkveni napevi, ki se odlikujejo s prosto svojo tvarino (v pravoslavni službi božji ima največjo važnost petje, katerega značaj je tudi nam znan pod imenom Gregorijanskega in vse težko življenje ruskega naroda (ruski národ je tudi trpin in morebiti bolj nego katerikoli drugi slovanski) dodali so ji črte pohlevnosti in potrpežljivosti. In tako se je razvilo nekaj posebnega, česar lepota in duh se ne odkrije vsakemu in ne hipno. Kdor je slišal pri »národnem pevci« Agrenjevu-Slavjanskem pesem volških burlakov »Ej uchnem« in vé, kakó se pri nas uka, ta je imel priliko čutiti to ogromno razliko v značaji. Najkarakterističnejši je za rusko pesem njo spremljajoči instrument, ki se zmerom bolj in bolj širi, harmonika namreč, s katero vidite fante kdaj koli tudi v Petrogradu; posebno v vélike praznike, ko vse »guljajet«, zapazite celó na Nevskem prospektu, največjih ulicah

in velikanskem izprehajališči vsega občinstva, semtertja bolj ali menj natrkane obrtne tovariše v izvoščikih, ki raztezajo svoj priljubljeni inštrument.

(Dalje prihodnjič.)

O menjavi toplíne v Ljubljani.

Spisal Ferdinand Seidl.

(Konec.)

Preiskavši toplínske nepravilnosti neposredno nasledujočih si časovnih oddelkov, imamo še izslediti, s koliko verjetnostjo se nepravilnosti ali anomalije povračajo ob istem petdnévji od leta do leta, kolikor 35letna opazovanja dopuščajo. O povračanju istega značaja letnih dôb smo najpoglavitnejše že rekli, o anomalijah pojedinih dnij pa še ni možno dovolj zaupno sklepati. Sicer ne moremo odločiti, je li povsem slučajno, da se na isti datum večinoma vrača prenizka ali previsoka toplína. Možno bi bilo, da se anomalije v nekaterih dôbah redoma v istem zmyslu vračajo, a izkušnja tega v obče ne potrjuje. Morebiti pa se ista anomalija zaradi vremenske stanovitnosti povrača mnogo let, dokler jo predrugačeno razpolože vreménskíh činiteljev ne iztrebi. Predno se bistvo anomalij z dovoljno gotovostjo ne spozna, moramo se pač ozirati nánje, in nekoliko upravičeno pričakovati, da se bodo vsaj še v bližnji prihodnjosti povračale, ako so se javljale v mnogih letih.

Zatorej smo vzeli iz omenjene razprave »o toplínskíh razmerah Zagreba in Ljubljane« nastopni pregled, ki naznanja verjetnost negativne anomalije v pojedinih petdnévjih. Števila, ki ulomke dopolnjujejo do 1, so verjetnosti pozitivne anomalije.

XXII.

Verjetnost negativne anomalije v petdnévjih.

Jan.	3.	8.	13.	18.	23.	28.	Jl.	2.	7.	12.	17.	22.	27.	
	0'46	'43	'40	'51	'37	'49		'57	'49	'60	'40	'46	'64	
Febr.	2.	7.	12.	17.	22.	27.	Ag.	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
	'40	'37	'54	'46	'40	'34		'49	'64	'64	'49	'60	'46	'60
Mrc.	4.	9.	14.	19.	24.	29.	Spt.	5.	10.	15.	20.	25.	30.	
	'46	'34	'49	'51	'64	'54		'40	'54	'54	'40	'64	'40	
Apr.	3.	8.	13.	18.	23.	28.	Okt.	5.	10.	15.	20.	25.	30.	
	'31	'34	'51	'46	'37	'40		'49	'54	'46	'37	'46	'54	
Mj.	3.	8.	13.	18.	23.	28.	Nvb.	4.	9.	14.	19.	24.	29.	
	'51	'64	'54	'37	'51	'40		'60	'40	'54	'60	'40	'29	
Jn.	2.	7.	12.	17.	22.	27.	Decb.	4.	9.	14.	19.	24.	29.	
	'37	'37	'37	'69	'60	'54		'49	'40	'37	'37	'54	'40	

»Ali si videla, Suzana, kakó je zvijsal gorjanski obraz, ko si mu s prstom pometala po čelu? Oj, ta tepec! Ta tepec!«

Obe sta se smijali; a Jošt Tolmajnar je še vedno vzdihoval v rosni travi, in brez uspeha poskušal umiriti razdivjane valove trpečega svojega srca.

(Dalje prihodnjič.)

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

V.

Od Kazani do Samare.

Povolžje, če je hočemo prav spoznati, moramo še delj po njegovi velikanski reki. Največje prirodne lepote, z ameriansko hitrostjo rastoča mesta kakor Samara in Saratov, mnoge zanimivosti nas čakajo ob nje teku proti jugu. Kdor hoče prepotovati več nego pol Evrope v kratkem času, pelja se še lahko v Astrahan, odtod po Kaspijskem morji na Kavkaz, potem na bregove Črnega morja. Jaz sem takrat že bil zadovoljen z vožnjo od Kazani do Saratova t. j. na črti, jednaki razdalji med Berolinom in Dunajem, za kar potrebujete na parohodu nizdolu okoli dva dobra dneva.

Vzel sem si 21. dné julija pred poludném listek do Samare na jednom iz najlepših Samoletskih parohodov, »Lermontovu«, ki se je l. 1887. s »Puškinom« vred pojavil kakor dovršenost najnovejšega parohoda. Letos je začel plavati še dovršenejši, tudi krščen z imenom jednega vélikih ruskih pesnikov, »Nekrasov«. V vsakem njih salonov visé portreti teh veleumov. Povem vam nekoliko o »Puškinu«, od katerega se »Lermontov« dosti ne razlikuje. Namenjen bolj za pasažirje ima več nego 1000 mest v štirih razredih in nalaga tovore le do 7 tisoč pudov. V dolgost meri 36 sežnjev, v širino brez kožuhov 4 sežnje; sil ima okoli 200 nominalnih in razvija do 600 indikatorskih. Izdelani so vsi Samoletski parohodi v zavodih Coquerilla v Belgiji, zloženi in dodelani v Tveri, kjer ima društvo svoje delavnice.

Že za prvo postajo pod Kazanjo ugledate nekaj velikanskega. Bregovi Volge se ravnajo bolj in bolj, razprostira se vam širo obzorje in zdajci ugledate na levem bregu največji volški pritok, Kamo.

Nje velikost si morete prav predstaviti, ako vam povem, da se navadno trdi, da pravo za pravo Kama naprej preobladuje in da je odtod ime Volga krivo. Daleč lahko natančno razločujete metalično-modro Kamo od zelenkasto-peščene Volge. Zanimivo je tukaj potovati spomládi, ko obe reki valita neizmerne valove in izstopata iz svojih bregov, takó da voda pokriva skoro vso ravnino, katero vidite.

Tukaj je bilo nekđaj bolgarsko carstvo. Ne bodem vam mnogo pripovedoval o njegovi stolici, nje minaretih in razvalinah, za katere se je začelo že zanimati omenjeno kazansko arheološko društvo. Mene, ki nisem arheolog in še menj orijentalist, ne zbabijo s parohoda v pustinjo za 22 vrst daleč. Prijetneje je biti med raznimi živimi ljudmi, razgovarjati se o tem in ónem, zmerom znova čuditi se mogočni reki, ki vas nosi in vam odkriva vedno nove podobe, ker na pravem bregu se vrstijo precěj visoki zeleni hribje, prerezani z dolinami, in okoli postaje Tetjuši imate celó »malenkiju Švejcariju«.

Skoro za poslednjo t. j. čez tri ure smo že v Simbirsku, gubernskem mestu, ki šteje 40.000 duš in je bil nekđaj v slavi kakor »poměščičij gorod« t. j. mesto graščakov, ki so pa v novejšem času že bolj ali menj vsi odgospodarili, ker jim pečena piščeta ne letajo več v usta kakor do l. 1861. Pomočkom primerno živeti, učiti se in delati, to je pretežko in — nedostojno. Vsi galvanizatorski poskusi, oživiti to plemstvo — na Ruskem je namreč zdaj dóba »dvorjan« in »popovičev« — so in bodo brezuspešni. Oglejmo si pa to gnezdo, akoravno sopotniki in potovoditelj pravijo, da je Simbirsk »skučnyj (dolgočasen) gorod«. Parohod stoji čez jedno uro in skoro se dogovorimo z izvoščikom, da nam v tem času pokaže vse mesto, ki je daleč na hribu, takó da ga nič ne vidite. Požene res vrlo z upanjem, da še dobí »na čaj«. Precěj dolgo se peljate ob povolški cesti med nepopisno ubogimi predmestnimi kočami, za katerimi se razprostira nekaj sadnega drevja in potem delj kvišku prave šume, kjer bi lahko bili najlepši sadonosniki in vrti. Ko se obrnemo kvišku, ugledamo skoro lepe kamenite hiše, cerkve, monastyrje in kakor najimpozantnejše poslopje zopet »kadetskij korpus«. V javnem, zeló lepem vrtu najdemo l. 1844. postavljeni spomenik zgodovinarju Karamzinu, ki se je tukaj porodil, kakor še drugi imenitni ruski pisatelji Jazykov, Gončarov i. t. d. Kakor pri Državinovem spomeníku v Kazani, ravno takó se tudi tukaj prepričamo, da je psevdoklasicizem s svojimi nagimi figurami tukaj še menj na mestu, nego na zapadu. Hočete še videti jako žalostni del mesta. Dne 29. junija je namreč pri silnem vetru nastal požar, ki je uničil nad 300 hiš in mnogo drugih staveb. Tukaj gasiti

ni bilo mogoče. Da so vse lesene stavbe zgorele in da ne vidite od njih najmanjšega sledú, temu se ne čudite, ali tudi pri kamenitih še nisem videl takih podob kakor tukaj. Na tem velikem pogorišču, čez katero teče potok po veliki jami, nisem mogel zapaziti nì travice, nì najmanjšega zelenja. In izvoščik mi je začel objasnjevati: »To ni bil požar, to je bil gnév božji; Bog se je razjezil in poslal ogenj kakor na Sodomo in Gomoro v takem času, ko ni bilo mogoče braniti, ker tu so živeli »grabežniki«, namreč mnogi kupci, »traktirščiki«, (traktir se zove bolj prosta ruska gostilnica), med njimi mnogi najnižje vrste.« Odtod poletimo še mimo po zunanosti prav lepega in precèj novega sobora z grškimi kolonami »na vè nec«, odkoder imamo res prekrasen razgled, in lahko prerokujemo, da bode tu še kdàj tudi prekrasen buljvar; začetki so že vidni in sčasoma vse pride, tudi na Ruskem. S prepričanjem, da »barin (gospod) na Volgê« ni takó malo zanimiv, kakor ga slikajo, vrnemo se kar najhitreje in še si zapomnimo, da so se na celó lepih ulicah krave pasle in da ima neka modistka svojo firmo »Damskie narjady« na plotu ali natančneje povedano, na ograji od desák.

S parohoda še potem dolgo gledamo nazaj na Simbirsk, ki ima jako lepo léžo in je na vzhodu in jugu daleč viden. Po pravem bregu nas spremljajo še delj zeleni hribje, večajo se celó in tudi levi breg se povzdiguje, takó da imamo nekaj čisto novega: gòrsko zelenje nas objema na obeh straneh.

Nahajamo se v slavnih Žegulévskih (ë = ju) gorah, ali prosto v Žeguljàh. Nizdolu parohodi plavajo mimo njih navadno pozno v noči, ali kakor mnogi potniki tudi jaz nisem hotel iti počivat, ampak dočakal sem na palubi celó jutranje zarje, ki je tukaj še precèj rana, ker nahajamo se blizu na geografski širini Draždan. Po noči imajo taki zeleni hribi tudi nekaj posebnega, kar iz nas vsakdo pozna, ki je v poznih urah potoval čéznje in mimo naših raznih gòr. Nazaj pa sem se nekoliko dnij pozneje po dnevi vozil in takó se ne smem pri- toževati o usodi. Lehko potrdim, da so ti hribi res vredni večje slave od te, katero uživajo že zdaj. Jaz sicer ne morem v holmih, ki se vzdigujejo 400—600 m, videti »gigantov« kakor mnogi Rusi, ali pomislite, da je prebivališče ogromne mase ruskega národa jedno- obrazna ravnina, tukaj pa imate povsod okoli sebe le hribe in dolinice in kar je glavno, odete s temnim zelenim plaščem, katerega jim de- lajo goste šume in tudi pošteni lesi z listnatim in iglastim drevjem. Vedno vam kažejo nove podobice in zamičete se v prirodo, kakeršne že dolgo niste videli. Ne moti vas v zamišljenosti vaši nikako živ-

ljenje, ker povsod kraljuje največja tišina. Malih naselbin vidite po dolgem potu le štiri, pet, po opisanji Monastyrskega celó le tri ali štiri na devetdeset vrstni daljavi. Ti lesovi še mirno spijo, mnogih se človeška roka še ni doteknila in morebiti jim bode usoda še dolgo mila, kar zavisi le od jednega moža, ki je pred kratkim ves ta kraj kupil, od grofa Orlova-Davydova.

Ali ni še mnogo časa minilo, ko je za posestnika ladje in njegove brodarje bilo strašno plavati mimo teh idiličnih krajev. Tu so gospodarili še v 40 letih našega stoletja hudi razbojniki, zmes iz raznih národnostij, ki prebivajo ob Volgi, govorili so celó svoj posebni razbojniški jezik. »Sedeli so na kakem visokem »kurganu« (gomili) in ugle-davši ladjo so se spustili nizdolu, v grmovje, odvezali svoje ladje in čakali. Ko se je ladja približala, zakričali so: »Sanynj na kičku!« Te besede so imele magičen nasledek: »burlaki«, ki so vlekli »ljamko« (vože, sevéda na vrhu po Volgi), lêgli so na zemljo; delavci na ladji so bežali na palubo in legli na nosovem delu z nosom (kička je ta-tarska beseda za nos) nizdolu. Nastopila je smrtna tišina: gospodar ladje je hitro vročil peneze vodolivu (starejšemu delavcu), naj jih predá razbojnikom, sam pa je v svoji kajiti delal poklone do zemlje pred ikono, osvetljeno s svetilko. Razbojniki so bili skoro na ladji in so vzeli, kar jim je bilo všeč. Delavci so ležali brez gibanja; če se je kdo genil, tega so pri tej priči ubili. Protivljenje je imelo za seboj iztrebljenje vseh ljudij na ladji, od gospodarja do zadnjega delavca, pogubljenje vsega blagá in potopljenje sáme ladje« (S. Monastyrskij, ta odlomek o Žeguljah sem čital v S. Meča berilu za mladino »Rossija«).

Marsikatera ladja je pala njim v plen in marsikateri kupec in njegovi ljudje, če so se branili, našli so tu prerano smrt. Mnogokrat so se razbojnikom pridružili sami burlaki, če so se sprli z gospodarjem ali njegovim prikaščikom. Zavaljo tega je navadno gospodar, približujé se Žeguljam, napajal svoje služabnike z »vódko« in goreče molil, naj ga Bog prenese srečno mimo tega kraja. Če se je zapazilo grabljenje druge ladje, tedaj se gospodar ni vmešaval, bilo mu je še celó prav, ker v tem je vsaj on srečno prošel. Vlada je vzdržavala posebno »rečno komando«, ki je imela svoje ladje in sáma -- plenila, kakor mi je objasnil neki kapitan. »Bog vysòk, a car dalèk,« imelo je še takrat popolno veljavo. Po kapitanovem mnenji se je plenjenje končalo šele z uničenjem omenjene komande. Vender je treba ome-niti, da je l. 1847. bilo razbojnikom vzetih 9 ladij. Glavno so pa izdelale nove velike ladje, ker parohodov že ni bilo mogoče napadati. In takó so ostali dandanes le mnogi spomini o Stenjki Razinu in

drugih imenitnih razbojnikih. Štiri vrste od sela Žeguli vidite rečico, zove se Usa, ki je nekdanj služila le razbojnikom, dandanes pa ponuja prav prijetne kopelji.

Sploh ima ves volški kraj mnogo jednako romantičnih spominov; kjer koli slišimo tudi pripovedovati, kakó je tam razsajal Pugačev, ki je s svojim strašnim puntom napravil Katarini II. toliko skrbi l. 1773.—74. Pod njim je kozaštvo zbralo zadnjikrat svoje sile proti »Moskvi«, kakor je še zmerom imenovalo rusko državo, in zdajci so se mu pridružili ruski tlačanje in razni inorodci ob Volgi: Baškiri, Kalmyki, Mordvini, Čuvaši, Čeremisi. Skoro vse srednje in nižje Povolžje do Urala je bilo v njegovih rokah. Še celó v Kazani Bibikov, katerega je poslala cesarica v težko dóbo k demoralizovanemu vojaku, ni našel gubernatorja in drugih oblastev.

V Samari se ustavimo tri dni, da se seznanimo z »novo stolico Povolžja« in nje »kurortom«. Res povsod vidite, da ste v novem mestu, ki se je pozdignilo za zadnjih 30—35 let. Žitna trgovina Povolžja se je namreč v poslednje čase sesredotočila v Samari. Letos se je dokončala železnica do Ufe, ki bode sčasoma peljala v Sibirijo, in takó še važnost Samare vse bolj rase. V zadnjem času se je semtertja stavilo po 200—300 novih hiš v enem letu in mesto že šteje čez 80.000 prebivalcev.

Da se pa nahajate v mestu bodočnosti, tudi povsod čutite. Znamenitega ali celó monumentalnega še tukaj ničesar ne najdete. Delajo pa se priprave za spomenik carju-osvoboditelju Aleksandru II., dokončuje se mestno gledališče v »ruskem« stilu, t. j. zunanost kaže občo vzhodno ornamentiko na precj zmedenih pritiklinah, in že od l. 1869. stavi se veliki na 2500 ljudij preračunjani katedralni sobor sv. Aleksandra Nevskega z masivno in tudi prijetno bizantinsko arhitekturo. Že od daleč po Volgi so vidne na solnci jarko blesteče kúpole. Njegovo mesto je nekoliko vzvišeno na velikem trgu in daleč okrog opasuje na novo nasajen vrt. Vender nekoliko se vam zdi čudno, da se taka cerkev takó dolgo ne začeli; žrtvovalo se je zánjo le 46.000 rubljev; od l. 1871. stavi jo »duma« na svoj račun in mora po takem dodati, kar nedostaje do naznačenih zánjo 160.000 rubljev. Nekoliko se v tej slabi oduševljenosti izraža že novotrgovski duh, nekoliko pa obča slabost, da vsak, kdor kaj žrtvuje, hoče imeti svojo cerkvico, zaradi česar jih imate na Ruskem povsod takó mnogo, ali malo takih, ki bi se s čimer koli odlikovale ali vsaj po svoji velikosti imponirale. Še več pa je bržkone krivo pomanjkanje vsakega javnega življenja in zanimanja sploh.

Dné 22. julija je »tezoimenstvo (god) Gosudarynji Imperatricy«, tedaj »carskij den« in priliko imam videti razobešanje zastav in iluminacijo v provinciji. Treba je znati, da imajo na Ruskem osem takih praznikov: rojstveni dan in god imperatorja, imperatorice in naslednika, dan vstopljenja na prestol in »koronacije«. Vse te dni in še pri drugih prilikah se mora lojalnost pokazati; da ljudje tega ne pozabijo, jim ali bolje rečeno dvornikom očetovska policija že »pove«. Ne smete se tedaj čuditi, ako se vam olepšanje mesta in posebno razsvetljava zdi kakor satira na to, kar bi morala biti. Vsak dvornik ima že nekoliko malih »flagov«, ki so po nekolikokratni rabi jako žalostni; dopuščajo se le rdeče-modro-bela trikolora in lahko si mislite, kakó trpijo te barve od dežja in sploh od vremena, posebno po zimi na severu kakor v Petrogradu. Osvetlujejo pa se mesta také, da se po ulicah pred hišami zažiga neka vražja mast, ki razprostira strašen smrad, ali pa »kerosin« (petrolej), v katerega neredko mečejo šaljivci stare čevlje in jednake predmete. Na visokem severu po zimi tudi ni lahko mogoča razsvetljava, kakor je pri nas navadna. Čudite se pa temu poleti in še delj na jugu. Posebno v »slobodki« (predmestji) si velika in mala deca, ki se v celih kopicah zbira, dela zabavo pri zažiganji petroleja. Le Židje ravnateljstva Samaroufimske železnice so si razstavili s šikom v vsako okno vseh nadstropij sveče in dobri provincijali hodijo začudeni gledat tega kontrasta. Národna zabava na večer obstóji v tem, da občinstvo posluša na večjem gostilničinem vrtu za vhod vojaško godbo in »pěsennike«; v ruski armadi je namreč precěj mesta dano národnemu elementu, v nji imate igralce na »svistuljko« in pevce, iz katerih jeden ali več naprej pôje, drugi pa pripevajo pri spremljevanji z bóbenčki in drugimi nezložnimi instrumenti.

Samara je tudi »kurort«. Na severovzhodu je bliže in delj več »kumysolěčebnych zavedenij«. Nekdaj so ruski knezi nosili k Tatarom v njih »Ordo« tribut, intrigirali drug proti drugemu in dobivali »jarlyk« (listíno) na kneženje; dandanes pa Rusi semkaj potujejo in plačujejo Tatarom tribut za njih -- kumýs, ker v pripravljanji kobíljega mleka so nekdanji strašilci vzhodne in celó srednje Evrope še zmerom nedosežni. Da je kumys lahko prebaven in krepčá teló, je znano in pred kakimi 20 leti je doktor Postnikov (na Ruskem se pod doktorjem razumeva le zdravnik, ali vseučilišča dajejo tudi za vse predmete jako visok akademiški grad tega imena) osnoval 6 vrst od Samare »Pervoe kumysolěčebnoe zavedenie«. — Popeljal in celó preselil sem se tja tudi jaz, ker sem tam našel petrogradske znance. Čez Dvorjanske

ulice, ki so glavne ulice in imajo prav lepe hiše z mnogimi nemškimi firmami — temu se že ne smete čuditi — pripeljate se skoro mimo še negotovega gledališča in sobora na večje ulice ali bolje rečeno cesto. Ugledate velike kopice peska. »Kaj to pomeni?« vprašate izvoščika: »Tu je pesek pripravljen, da ž njim — ulice posipljejo, če je blato, tlakanje naših ulic s kamenom neče nič napredovati, duma vedno odlaga.« Originalen pomoček za poboljšanje ulic! Takrat imamo strašno vročino, v senci po 28 °R., tedaj nimamo prilike videti tega slavnega blata, zato pa čutim, kaj je prah, posebno če ga vetrec gane. Jaz sem se nekolikrat po tem poti vozil in strašno kihal; ali moram priznati, da sem se mu skoro privadil: ljubi Bog za vse skrbi in takó dobite v takih mestih skoro poseben nos. Ne čudite se tedaj tudi zdravniku iz Samare, ki vam potem pripoveduje: »Samara — sicer ne jedina — je kakor črnilnica s pesečnico, ali črno blatna, ali pa s peskom posuta.«

Sicer pa sem po tem v Moskvi čital še o originalnejšem pomočku za poboljšanje ulic. V Astrahani, res že blizu Azije, so zdravniki po povodu raznih jesenskih epidemij na svojih posvetovanjih kakor jeden glavnih vzrokov določili navažanje z — gnojem ne samó v predmestjih, ampak tudi na večjih ulicah samega mesta. Ne zastoj se po takem gnoj zove ruski »navoz«. Samó ne mislite, da se gnoj navaža na polja, to še ogromni večini Rusov ni potrebno. Visokoroden aristokrat, ki ima posestva v črnozemi Voroneški guberniji, pripovedoval mi je, da kmetje njemu plačujejo po kopejki za pravo, da smejo svoj gnoj na njegova polja navažati in še to pravico je moral v zadnjem času podražiti na dve kopejki. V stepih se z gnojem navadno kuri.

Nemalo »Slobodko« (predmestje) karakterizujeta dva visoka droga, na katerih zapazite lepo namalani kravi, ta je namreč firma njenega »pastuchà« (pastirja). Za njó pa najdete zopet nekaj, kar vam imponira. Tukaj je zemska bólnica; prostora je kakor povsod mnogo in na velikem vrtu so razstavljene barake; s čistim zrakom so tukaj lahko preskrbeni in bolnike tudi lahko oddeljujejo.

Delj pa imate pred seboj pravo za pravo že step; prah je črnkast, rase tukaj pelin in semtertja že čisto stepna trava »kovylj« ali še teh ne mnogo, ker ves veliki prostor od Postnikovega zavoda je križema izvožen. Prave ceste tukaj ni in za dné je tudi ne potrebujete, takrat izvoščik zmerom izbira najlepši pot. Za zemljo se pa tukaj nikdo posebno ne briga, saj je je toliko, da se ozímína vsako o s m o leto na jednem polji seje; jedno leto se tam nahajajo melone,

kumare i. t. d., šest let si pa njive popolnoma odpočivajo. Kaj je gnoj, ljudem sevéda ni treba znati. Ali križ je s tem brezcestjem v temi, ker ste vedno v nevarnosti, da se ne zvrnete, kar se lahko zgodi zavoljo raznih jam in jamic, ali navadno izvoščiki jako previdno in po malem vozijo.

Središče Postnikovega zavoda je »kursalon«. Tukaj »kumysniki« dobivajo svoj nektar v precejšnjih buteljkah in izpijejo jih na dan po 4–8. Kumysu se je treba privaditi. Jaz že moram priznati, da bi v srednje veke tudi ne mogel lahko izpolniti prijemnega ceremonijala pri tatarskem dvoru in bi se mi morebiti takó godilo, kakor nekemu ruskemu knezu, ki je zaradi tega, da se je branil kumys piti, moral storiti bridko smrt. V kursalonu se tudi obeduje in večerja in celó gledališke igre in koncerti so v njem mogoči. Tudi jeden časnik, »Moskovskija Vêdomosti«, kateri si lastnik zavedenja naročuje, pade vam semtertja v roke.

Gostov je okoli 150, med njimi sevéda vsaj nekaj čisto zdravih, ki spremljajo svoje sorodnike ali znance. — Ne vem, čutijo li poslednji takó kakor jaz pomanjkanje vina in piva v kurortu; sicer pa, saj je Selterska voda zdrava in pri čaji, ki je že popolnoma národno rusko pitje, spominjate se za obedom s smehom sibirskih ruskih poslov 17. veka, ki nam poročajo, da so pri mongolskih plemenih dobivali »sokvérvnoe (grdo) pitjê«, t. j. čaj. Stanujejo pa gôstje večinoma raztreseni po lesenih dačah, ki se med hostnim drevjem ali že celó v lesi skrivajo. To je zopet ugodnost, da ste lahko precèj záse in imate čisti zrak in blizke izprehode po izvrstni senci. Poglejmo pa bliže nekatere dače. Na jednom mestu so v četveroogelniku štiri in gôstje — Rusi so veliki ironizatorji — krstili so jih »ptičnike«. Vsak ptičnik ima štiri »kvartire«. Iz vsakega teh domóv je napeljana vrv k leseni visoki sohi, ki je postavljena v sredi med njimi, pokveka, da hujše ne bi mogli izbrati. Na vrhu je zvonec, s katerim morate takó dolgo zvoniti, da prisluga pride iz svojega brloga v lesu in jo pokličete, ali pa da vidi, katera vrv se giblje in zvé, h kateremu dômu ima iti. Jaz sem dobil stanovanje z dvema sobama tik poleg kursalona. Zunanje duri sem zapiral z visečo ključanico, kakeršno sem videl še v mladosti domá na kmetih, zove se pri nas »žábica«, če se ne motim. Notranje duri sem zaklepal z leseno vrtuljko. Okno nima kril, odpirati morate celó. Na stranišče sem hodil okrog kursalona okoli 60 korakov v les; naši kmetje na Štajerskem nimajo slabših. Za svojo služabnico sem imel v nasprotno stran še delj. Kàj ne zanimiv »kurort«? Ali kaj hočete!

Nisem vam še povedal, da namesto vina in piva lahko pijete čaj v prijetni družbi in pozabite ves svet in njegov komfort. Mislite, da sem se jezil, ko sem bil prvokrat sam v svojih sobah ali pa hodil prvo jutro po služabnico, naj mi pride po čevlje in obleko, katero sem seveda zopet sezul in slekel? Ne, jaz sem že takó obrusel, da sem se takó dobrohotno in od vsega srca zasmijal kakor že dolgo ne, in odkrilo se mi je razumevanje Gogoljevih slik starih dobrih časov, zopet se mi je razjasnjeval zmisel ruskega realizma in njegova originalnost. Nemci in Francozi pišejo že debele komentare o njem záse in za Slovane, katerim, kakor sem že nekoč omenil, zadoščujejo že slovanska čustva in nekaj fraz, ali kaj vse to pomaga. Ruskih veleumov ne morete prav razumeti, če niste videli Rusije. Lahko si pa tudi precéj objasnite blodnje »slavjanofilov«, ki so videli in še vidijo v tej prvobitnosti celó vrlino. »Gnila Evropa« ali »gnili zapad« je namreč »mir gorodov« (svet mest), Rossija »mir dereven« (vasij). Resnično, ako se pomisli, da so mnogoštevilna in vélika ruska mesta res vasi, ali ravno Samara in še bolj Saratov so jasen dokaz, da »derevenščina« (kmetavstvo) ne bode večna; da ona ni »slavjanska« specijalnost, dokazujejo zapadni in južni Slovani, ali ti so že »Nemci«.

Takšen je »kurort« poleg vélikega novega mesta, ki vidno napreduje. Take in še hujše nedostatke nahajate takisto v drugih, seveda tudi v Krimu in na Kavkazu, kjer vas še Židje in drugi orijentalci obirajo; tožbe o kurortih so v ruskih listih vsako leto na dnevnem redu. Razumete tudi, zakaj je Rusov zmerom takó mnogo v »evropejskih« kurortih in da še tudi kmalu ne izginejo, naj bode kurz še takó nizek kakor je bil na pr. letos po zimi, ko ste pri prehodu čez mejo namesto rublja imeli samó polovico v žepu. To je vražji »fokus« (to tujko upotrebljujejo Rusi v pomenu naše »špas«), če se vam kaj takega zgodi s tisočaki, ali vendar še so mi Rusi pripovedovali, da se v Nizzi lahko za manjše cene živí nego v Krimu, ki ga seveda po komfortu niti ni smeti primerjati. Sicer pa pride tudi semkaj kakor v druge kraje kak »Nemec« (pravi ali v obče tujec, ker za prosti ruski národ so vsi tujci Nemci), prinese tudi semkaj »Evropo« in napolni se mu žep za njegovo »kulturtregerstvo.« Že zdaj imate bliže mesta »dačo Anajeva« z vrtom, kakeršni so za gránico, in z velikimi in visokimi stavbami, prav prijetnimi po zunanosti, ali — lesenimi, za visoke cene seveda, ker drugače bi hoteli vsi ljudje pri njem biti, kakor mi je opazil izvoščik. On mi je tudi rekel, da je posestnik Francoz, petrogradski profesor pa mi je razjasnil, da je —

Armenec ali sploh kak »vostočnyj čelovék«. Po takem so že Kavkazci predprijemljivejši nego Rusi.

Še tretje večje »kumysolêčebnoe zavedenie« sem si ogledal, »vojennoe« namreč. Še 6 ali 7 vrst za Postnikovim se pripeljate čez polja in travnike v večji les, ki je proti Volgi odkrit in tu se nahaja vojaško lečišče na zemlji, katero je država že pred leti dala na 99 let v najem in si po takem mora kos od najemnika v najem jemati. Tudi rusko! Semkaj pošiljajo iz kazanskega vojnega okroga na 6 tednov po 15 častnikov, za katere so dače postavljene, in 75 »nižih činov«, ki živijo po šatôrih, le za težke bolnike je tudi večja lesena hiša. Tukaj lahko samotarite. Ali gospôda častniki se pridno zbirajo na čaj nekolikokrat v dan pod predsedateljstvom žene »staršega doktora«, ki je tukaj prava kraljica, ali venderle o tem misli, kakó priti iz Samare stalno v stolico. Razumevna želja polobrusle Nemke in daj Bog srečo njenemu že čisto obruselemu Nemcu! »Mlajših« dveh doktorjev nisem videl, ali mislim, da se zoveta takó po pravici. To ravno ne mora biti, saj veste, da se tudi pri nas nahajajo semtertja »mladi gospod« starejši od »starega«. Spomnil sem se namreč naših župnikov in kapelanov in zopet z radostjo opazil, kakó je večkrat pri vseh različnostih tudi duh slovanskih jezikov jednak. Častniki so bili izvrstni šaljivci, takó oblastno se sploh na Ruskem nikjer ne nosijo kakor pri nas. Posebno dobro umévajo spletati anekdote o drugih kumisnih zavodih. O vrvi pri omenjenih ptičnikih so mi pripovedovali, da se je nekoč utrgala in nova (po varijanti drugega samó dostavljena) stala je dva rublja, kar je znašalo za vsako dačo 50 kopejek. Častnikom se je tudi prišteval slušatelj petrogradske vojno-medicinske akademije, Srb iz kraljevine, s katerim sva bila znanca na Dunaji. Pri pogrebu starega Karadjordjevića je demonstriral za to dinastijo in izgubil zaradi tega državno štipendijo. Prišel je kakor mnogi drugi v Rusijo — razočarovat se. Vender on še ni takó tragikomičen kakor njegovi južnodalmatinski rojaki, štipendisti kneza črnogorskega; on še vsaj samó sanja o dunajskih kavarnah, za katere so Srbi in sploh južni Slovani »kao rodjeni«, ali Dalmatinci so že hoteli iz Petrograda pobegniti v — Italijo. Jug in sever ni vse jedno, visoke goré se ne pozabijo lahko na petrogradskih »bolòtah«, na »svobodo« in druge idejale, s katerimi Slovani semkaj prihajajo, najdejo satiro. In takó, prejšnja skrajnost porodi novo! Neumni in žalostni sta obe jednako.

Takó se tudi tukaj v samoti lahko resno pogovorjate in zabavate in neradi se poslovite od dobrih in prijetnih ljudi, katere ste

bržkone videli prvikrat in zadnjikrat. Ali noč je že in morava domov z mlado Petrogradčanko, katero sem semkaj spremljal k znanki. Kako svetla in tajnostna noč! Za vami šumi mogočna Volga, za njo se vidijo obrisi hribov, ki se vam zdé vse večji, ako gledate v nje, pred vami neskončna ravnina z dozrevajočim žitom (žetev se začinja konci julija po st. st.) in temnim zelenjem že bolj stepnih trav, katerim ne pretí nevarnost, da bi jih kdo pokosil; razne cvetlice med njimi razširjajo prijeten duh, druge zapazite po njih velikosti, tretje po njih cvetu, ali jaz, nepoboljšljivi filolog, ne morem imeti čistega veselja ž njimi, hočem jim znati imena, katera pa jako omikana gospodičina takó malo zna, kakor nje strijc, profesor ruske književnosti, ki mi jih pri predpoludnevem izprehodu tudi ni mogel povedati, ker se je učil že v novih gimnazijah, v katerih botanika in take znanosti niso samó nepotrebne, ampak celó kvarne. Daleč okrog ni hiše, povsod vlada tišina, slišite le znano vam godbo koblic in njih bratov in sêster, za katere so prirodoslovci pri nas generalizirali ne-lepo besedo »mrčesi«. Posebno se vam tukaj prikupuje nebó; jaz nisem sentimentalen, ne tožim »bledi luni« nikakih svojih »nadlog«, kakor mnogi domišljávi vaši sušični »pesniki« mlajše garde, ali tukaj je število migljajočih zvezd še večje nego pri nas, ker nič ne obmejuje obzorja in šele daleč, daleč se združuje nebó z zemljo; ta razgled vam vzbuja bolj kakor navadno misli o neskončnosti in večnosti in pozabite celó na dolžnost razgovora; vender izvožčik ne najde vselej pravega pota in ne more se izogniti na tej takozvani »dorogi« (cesti) jam in jamic, katere skupaj z ozkimi drožkami skrbijo za to, da večkrat soglasno z zakoni mehanike trčite ob — mlado žensko bitje.

(Dalje prih.)

Madrigali.

3.

Raj li uméješ ti v nedolžnem srci,
 Da v dólu déklici takó hudó je.
 Ko véne cvetje ji samótno v vrtu?
 Pomlád ti naj dehtí, naj sahne jesen
 In zima brije, srce ti mladó je,
 Iz vedrih prsij krépkó vréje pésen.
 Neznosne so, pastirec, tebi bóli,
 Ki v vrtci jih cvetovi osameli
 Rojévajo ljubéčim srcem dóli —
 Zató le sviraj, sviraj na svireli!

4

V zasméh vam torej žalna moja žrtev,
 V zasméh so strte moje vam nadéje,
 Sožalje vaše mi le pógled mrtev?
 Da bridko sem se z déklico razdružil,
 Srcé zató ljubezni ne uméje,
 Zató sem, bratje, vaš prezir zaslužil?
 Da móči mi srcé je vam odkriti,
 Zasméh bi ogrenél vam, vzvrela jéza,
 Če plemenita ból v srce vam séza:
 Kakó ljubezni slast sem mogel piti,
 Ko dómu v rast se trudi bratska zveza?

Ranko.

38

Hrvaški národ je torej prav v kratkem času izgubil tri slavne sinove svoje, ki bodo po delih svojih živeli na veke. Ta trenutek pa jih vsekako še hudo pogrešamo; nekako žalostno prazno je za njimi. Bog dáj, da bi skoraj našli vrednih naslednikov, ki bi dostojno stopili na častna njih mesta.

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

VI.

Do Saratova.

Dné 24. julija (po st. št.) proti večeru sem zapustil Samaro in šel na Merkurijevski parohod «Aleksander Nevskij», ki me ravno čez dan prinese v Saratov.

Pred Syzranjo, drugo postajo za Samaro, nahaja se velikanska stavba, Aleksandrovski železni most, jedini čez Volgo od začetka nje pravihnega parohodstva t. j. od Rybinska. Lehko si mislite, da mora biti ogrómen. V dolgost meri 700 sežnjev, visok je takó, da celó svobodno prehajajo visoki večnadstropni parohodi s svojimi dimniki. In vendar se ob ledohodu, ki v jeseni ali spomladi trpi po ves mesec, leda pod njim nakopiči toliko, da ostaja le seženj do mostú. Stalno ga delavci razbijajo in v silí se rabijo, kakor mi je pripovedoval očevidec, celó kanoni za razstreljanje. Zanimiv je tudi zaradi tega, da so ga stavili le ruski inženirji Michajlovskij, Struve in posebno Bêlo-ljubskij in Berezin. Delal se je tri leta in bil odprt dné 30. avg. 1880. l. Stal je 4.773.487 metalíčnih rubljev ali 7.099.698 rubljev v popirji. Sevêda se na parohodih vse občinstvo zbira in strmí že od daleč vánj. Sprva se vam ne zdi takó velikansk — jaz sem to izkušal posebno na obratnem poti — ker ga že jako daleč ugledate; preide pa 20, 30 in še več minut in takrat se vam res pokaže pravi orjak.

Priroda se prikazuje zopet jednoličnejša. Levi breg je že dolgo časa popolnoma raven in tudi na pravem se hribci zmerom bolj ponižujejo ali pa daleč odstopajo. Semtertja vidite rusko vas, zopet jednako, zmerom celó leseno in stavljeno kakor po nasprotnem principu, katerega v mestih opazujemo: hiše so vendar semtertja precèj velike in prav prikupne, nakopičene so namreč kakor na jednom kupu in lahko

si mislite, da pri požaru mora vse zgoreti. Blagostanje v teh krajih ni malo. Vse postaje imajo večjo ali manjšo važnost v žitni trgovini; Balakovo, veliko sêlo s 13.000 dušami, je za Samaro največje povolško žitno pristanišče.

Jako zanimiv je posebno ta del Povolžja v národopisnem in verskem oziru. Tukaj je domá ruska starína pri razkolnikih. Rztreseni so oni sicer po vsi Rusiji, ali tukaj je njih središče, Hvalynsk in njegov okrog je razkolniška Palestina, in semkaj romajo verniki vsaj jedenkrat v življenji. Znano je, da je patrijarh Nikon (posvečen l. 1652.) popravil cerkvene knjige in božjo službo, kar je bilo potrebno. Ali bil je prestrog proti vsem, ki se mu niso hitro pokorili, in takó se je razširjalo vse bolj in bolj že davno prigrotovljeno gibanje, ki vidi resnično pravoslavje v obredu in črki. Začela se je huda borba med državno cerkvijo in razkolom, ki do danes ni končana. Koliko je razkolnikov, je težko povedati, ker ruska statistika nas že sama po sebi v vseh takih vprašanjih zapušča. Razven tega bile pa bi vse oficijalne številke neresnične, ker mnogo razkolnikov je tajnih, nekateri celó izvršujejo obrede v pravoslavnih cerkvah, da se ne bi podvrgli neprijetnostim, in najboljše dohode dobivajo državni svečeniki v takih krajih, kjer je najmenj ali celó nič pravoslavnih kakor v Saratovski in Tambovski guberniji. Razkolniki namreč duhovnike podkupljujejo, naj jih pustijo na miru, ne tožijo uradom! To še ni vse, kar služi v sramoto oficijalni cerkvi, celó v Lenderovo knjižico «na Volgê» popale so te-le vrstice (str. 156.): »Grustno (žalostno), čto pravoslavnye svjaščenoslužiteli s materialjnymi nuždami svojich cerkvej i s ličnymi (osebnimi) dělami prinuždeny obraščat'sja k raskolnikam i podčas (semtertja) vymalivat' u nich posobija (podpore)«.

Računja se razkolnikov navadno 12 milijonov. Med njimi samimi je zopet mnogo sekt, že v tem kraji okoli petnajst. K tem razkolnikom pa se ne smejo prištevati novotarske, navadno bolj ali menj racijonalistiške sekte, kakor molokani in drugi, ki imajo tudi v takih krajih mnogo privržencev. Razne sekte so jedine le v sovraštvu k državni cerkvi, med seboj pa živijo v večnem razporu. Najoriginalnejša pa je za Avstrijca tukaj vest, da prvo mesto zanima sekta, ki se zove »avstrijskoe soglasije« ali prosto »avstrijcy«. Spomnite se, da ste se nekđaj v domovinskem zemljepisji učili, da živí v Bukovini nekoliko tisoč Vêlikorusov, Lipovancev imenovanih, ki so nekđaj tja pribežali pred preganjanji. Ti in bržkone tudi špekulativni knjigotiskarji so začeli v Bukovini in Galiciji tiskanje »staroobrjadčeskih« knjig, izdaval se je celó (in še se morebiti izdava, jaz sem videl v Petrogradu

le nekoliko starih letnikov) cerkveni časopis »Starobrjadec«. Sploh se je »starobrjadčestvo« na avstrijskih tleh nekako organiziralo in tukaj na Volgi v Čeremšanu živijo danes »lžepiskopi«, ki stavijo svečnike za volške razkolnike od Nižnega do Astrahani, kateri so prijeli »avstrijskoe svjaščestvo«. Z menoj razgovarjajoč se jako razumen uradnik, ki kraj dobro pozna, vidi — in ž njim bržkone tudi mnogi drugi Rusi — v vsem tem avstrijske intrige. Smešno! Dajte jim doma svobodo in gotovo ne bodo hodili takó daleč svojih izdanij tiskati in se posvetovat. Verska svoboda, katero garantira avstrijska konstitucija že desetletja vsem državljanom, vendar ni izmišljena zaradi par tisoč bukovinskih razkolnikov, kakor tudi zavoljo njih ni odpravljena cenzura. Razkol se imenuje navadno »nevêžestvo« (nevednost) in v Povolžji je pre »samyj (najbolj) temnyj« domá. Mojim rojakom bode se marsikaj res posebno čudno zdelo. Kdo n. pr. vidi pri nas kaj v verskem oziru važnega v tem, če se národ navadno trikrat križa, t. j. na čelu, ustih in prsih, gospôda pa navadno dela véliki latinski križ; koliko prstov se pri tem rabi, o tem pri nas pač redkokdo kdaj misli. Za razkolnike pa je »dvuperstie« dogma proti pravoslavnemu trojeperstiju. Ravno takó mi ne moremo lahko razumeti dogmatičnega spora o pisavi »Jisus« ali »Isus«, o dvakratni aleluji i. t. d. Pri nas se že ne bi našli ljudje, ki bi še prepisovali razne bogoslužbene knjige zaradi tega, da bi se ne ukral v nje Antikrist. Ali mnogo tega je oficijalna cerkev sama kriva, ki ni umela pred 200 leti k primirjenju nagnjenih duhov pomiriti, in se potem sama drži formalizma, takó da je dandanes vsaj v nekaterem oziru celó niže razkola; v razkolu je vsaj živo versko življenje, katerega v prvi ni; to dokazuje pojavljenje zmerom novih in silnih sekt n. pr. štundistov v južni Rusiji, katerim oficijalna cerkev ne zadošča. Razven tega so med razkolniki brez dvojbe domá pobožnost, poštenost in krščanska pomoč bližnjemu. Národno blagostanjê je med starobredci veliko in njih vpliv preobladuje v tem kraji popolnoma. Za Voljskom so mi pokazali vilam podobne stavbe razkolnika milijonarja, ki ima več luksirnih parohodov in ladij. Mož je visoke starosti in ne zna ni pisati ni brati. Nikake knjige se pri njem ne vodijo; vse se zaznamenuje »na birk« (tatarska beseda, pomenja blizu to, kar pri nas »rovaš«) in vendar pri ogromnem prometu ni nikakih sleparstev, gospodar se lahko na svoje prikašičke celó zanaša. Posebno zanimivo še je pri tem bogatci to, da je sezidal razven cerkve svoje sekte tudi pravoslavno in »edinovêrčesko« (jedinoverci so v pravoslavji to, kar unijati v katoliški cerkvi), da bi se mu ne bilo bati uradniških nadlegovanj.

Mnogo starega se je pri razkolnikih ohranilo tudi v šegah, in tu se more rusko življenje študirati, kakeršno je bilo pred stoletji. Vender ni lahko v njih domačega bitja ugledati; iz umevnih vzrokov so razkolniki tudi do svojih rojakov nezaupni. Vender že dandanes tudi v tem mnogo znamo, posebno iz lepe knjige, katero je že pred dvajsetimi leti napisal daroviti pisatelj Melnikov, ki je služil v ministerstvu notranjih stvari »po dëlâm raskòla« in tedaj imel priliko razkolnike dobro in tudi domá izučiti. Njegove národopisne povestne črtice zovejo se »Na goràch i v lêsàch«. Ali prvikrat knjiga ni imela posebnega uspeha. V tem pa se je oživilo zanimanje za národno bitje in rusko starino in novo izdanje je v zadnjih letih vzbudilo veliko zanimanje. Celó sodóbní nazadnjaki, katerim je oficijalna cerkev vrh dovršenstva in ki razkol samó »trpijo«, oduševljajo se zánj kakor rusko posebnost in protitežje »Evropi«.

Po poti k poslednji postaji, ki se oficijalno zove »Ekaterinoštadt«, v národu pa Baronsk, vidimo na ravnem levem bregu celó vrsto večjih in lepo ustrojenih vasij s cerkvami in zvoniki, ki vam niso neznani. Le neizmerno število mlinov na sapo zdi se nam čudno. Tukaj so cvetoče nemške kolonije iz Katerinskih časov in tudi omenjeni Ekaterinoštadt na pravem bregu, h kateremu se ne moremo celó približati, takó da je pristanišče precěj daleč od njega v vodi, je čisto nemški. Nemških naseljencev je v Saratovski guberniji okoli 200.000; zanimivo je to, da so tukaj protestantje in katoliki skupaj, kar je redkost na Ruskem, ker katoliki so bili zmerom strah za ruske državnike in národ. Saratovski uradnik, ki je z menoj potoval, mi je na vprašanje, kakó ti Nemci živijo, odgovoril takó: »Kmetje kakor ruski, samó da so vasí lepše, hiše »po búljše (večje) i čišče«. Poleg čaja pijejo še sevéda kavo. Iz Ekaterinoštadta sta bili na parohodu tudi dve gospodičini. Akoravno sta dobili višje obrazovanje v ruskih ženskih gimnazijah, zapazil sem posebno v jedni zdajci čisto »deutsche Jungfrau«. Iznenadilo me je, da nimata nikakega pojma o tem, odkod so prišli njiju predniki; to vprašanje se jima je celó čudno zdelo. Vender pri jedni je bilo švabsko narečje precěj slišno. Iz razgovora ž njima sem se prepričal, da živijo blizu takó, kakor so nemški meščani živeli pred sto leti, ko je Voss pisal svojo »Luiso«. Tudi popóludnevni ženski »Kaffeetratsch«, ali »Kaffeekränzchen« kakor mi je jedna hitro popravila negalantno mojo besedo, preselil se je semkaj. Šole imajo nemške, skupne za obe veri, ali versko čustvo je pri vseh živo; moji sorazgovornici, katoličanki, ki spadata v Ekaterinoštadtu k manjšini, sta mi jako hvalili svojo cerkev; za nje lepoto in petje mnogo skrbijo.

Ruski se v narodnih šolah nekoliko tudi učijo, vendar bolj potem v praktičnem življenju in v srednjih šolah, katere navadno pohajajo v Saratovu. Ali tudi v Reval in Rigo pošiljajo roditelji svoje otroke v nemške zavode. Bavijo se priseljenci v tem mestu s trgovino in rokodelstvu, ali tudi k razumništvu stremi se jih nemalo.

V novejšem času, takó so mi pripovedovali sopotniki in tudi sam sem že precèj o tem čital — začela se je nedovoljnost med nemškimi priseljenci, ker so se jim uničile nekatere »privilegije«. Najmenj so se mogli sprijazniti s vseobčo vojaško dolžnostjo (od l. 1874.); ko so se preselili na Rusko, dobili so res svobodo od nje na sto let, ali ta so že tudi potekla. Mnogi so svoja posestva, vredna po 30.000 rublj., prodali za 6000 in odpotovali v Ameriko ali večinoma se zopet ubožci vrnili in služijo zdaj pri svojih rojakih. Očita se jim tudi, da niso imeli na ruske kmete nikakega vpliva in da se z ruskim elementom premalo zblizujejo. Prvo očitanje je po mojem mnenju brez zmisla, ker učiti se mora vsakdo sam. Obrusenje pa ovira njih skupnost in oddaljenost, po jedni strani Volga, po drugi pa tudi Rusov ni blizu; po tem seveda višja kultura in šole, katere so si Nemci vselej osnovali, kjer koli so se naselili, na svoje pomočke in to navadno v krajih, kjer ruskih šol ni bilo in jih še ni. Skupnost in oddaljenost so pa pregrešili organizatorji kolonizacije; ali takrat še narodnega vprašanja po naših sedanjih pojmih ni bilo in sploh tukaj Nemci tudi niso nevarni. Več zla so napravili Bergi in drugi nemški administratorji, ki so mnogo zakrivili poljske upore (Slovani naj ne pozabijo, da se na Ruskem nič ni godilo in se še ne godí brez Nemcev, generalov še je n. pr. v Rusiji zmerom več nemških nego v Avstriji slovanskih!), v našem veku na Poljskem, kamor so naselili mnogoštevilne nemške kolonije kakor protitežje poljskemu elementu; z znano »deutsche Treue« so hoteli pri tem služiti svojemu carju (Nemci so prej služili le »carju, a ne Rusiji«) in takrat še idejalnemu »Vaterlandu«.

Še jedna za slovansko vzajemnost jako žalostna misel se mi je tukaj nehoté vrivala. Na Ruskem je še povsod toliko zemlje in slišal sem že Ruse same vprašati, zakaj se Slovani k njim ne selijo. Razven Čehov še drugi Slovani nimajo te potrebe, ti naj le skrbijo, da se drugi ne bodo med njimi naseljevali. Ali Čehi bi res lahko iskali tukaj svoje nove domovine namesto Amerike. To vprašanje je tudi dr. Rieger na slovanskem shodu v Moskvi l. 1867. izprožil in sedanji podpredsednik »geografičeskago občestva« (predsednik je jeden iz vélikih knezov), senator Semënov je vstal in odgovoril: »To je mogoče, Volynj bi bila po svoji léži za Čeha primerna«. In res v za-

četku 70tih let se je preselilo na Volynj okoli 15.000 Čehov. Kaj se je pokazalo? Ko ne bi čital oficijalnega tiskanega poročila jednega iz uradnikov sv. sinoda »Čechi na Volyni«, ki pa ni v prodaji, pač ne bi verjel, da je kaj takega mogoče. Dotični gospod se sprva kar čudi visoki kulturi teh kolonij, oné so celó višje in že po zunanosti prijetnejše od nemških (Nemcev je na Volynji 100.000!) »Ali čemu taka kultura tam, kjer ima ruska država celó druge naloge?« Tudi Čehi niso samó kar nanagloma obruseli, ampak pri njih vlada celó »faljšivoe nacijonalnoe čuvstvo.« Kakó je mogoče obruseti čez noč na Volynji, kjer vélikoruskega elementa sploh ni, v ekonomičnem in kulturnem oziru pa tudi Vélikorusi ne morejo na Čehe vplivati, ker so Čehi dosti omikanejši. Ali še večji greh obstoji v tem, da se niso brez vseh okolnosti popravoslavili. Že za Aleksandra II., ko so vladala liberalna načela, niso se Čehi mogli naseliti kakor katoliki, ker posebna odredba, ki je obrnjena proti Poljakom, prepoveduje katolikom (svojim državljanom!) pokupovati zemljo na Volynji. Uradniki, posebno zdanji petrogradski »gradonačalnik«, generallejtant Gresser, takrat še polkovnik in »činovnik osobennyh poručeníj« pri kijevskem generalgubernatorji, napravili so iz njih -- husite. Bil je celó namen vnesti ž njimi razkol med katolike na Ruskem! Ker pa husitizem ni zapustil organizacije, začeli so po takem nekateri sprejemati ustav čeških bratov, drugi so postali evangeliki, tretji kalvinisti, četrta starokatoliki in večina, dve tretjini, ostali so katoliki, taki kakeršni so Čehi brez fanatizma, kar dobro vé tudi omenjeni sindalni uradnik, ki je sam opazil, da so oni »samýj smirennýj element« (najkrotkejši), ker vsi drugi so preje že fanatiki. Mislil bi si po takem vsak pameten človek: pustimo jih tedaj na miru. Ali logike »činovniki« ne poznajo. Sklep je celó drugačen: »In mi po takem ne moremo razumeti, zakaj se pravoslavno duhovništvo ne približuje temu elementu in ne vpliva nánj?« (Citati so mi dobro v spominu, sicer pa ob priliki lahko poslužim z izvirnimi izrazi.) In takó se plete ta stvar dalje; Čehi zahtevajo češki jezik pri božji službi, kar je celó prav in prirodno, olajšanje postov itd. Nekateri so se tudi v Ameriko preselili. Sicer pa »po policejskim (!) svêdenijam«, kakor sem letos v časnikih čital, pre v poslednjem času vender mnogi prehajajo. Morebiti bode po takem tudi skoro uničena odredba, po kateri je letos ministerstvo notranjih stvarij prepovedalo jim (tudi že ruskim državljanom!) nakupovanje novih zemelj. Takó še je končal prvi poskus, ker je Rusija v konci 19. veka v marsičem nižje, nego je bila v 18. Nemci vseh vér in sekt so se lahko vedno na Ruskem naseljevali, le

nekoliko tisoč Slovanov se ne more v konci 19. veka zaradi svoje vere! Taka Rusija sevéda ne more igrati vloge v slovanskem svetu, kakeršno bi lahko, ko ne bi imela takih in drugih enakih načel. Te je treba znati in takoj razumete nje neuspehe posebno v Bolgariji.

Volga se zmerom bolj razširja in pred samim Saratovom nas ovira velik polotok, da ne moremo naravnost k njemu. Delamo velik ovinek in imamo priliko dolgo občudovati pravo »stolico Povolžja«. Ona sama se posebno pri nabrežji precèj povišuje in za njó je nekoliko lepo razpoloženih hribov, ali po tukajšnjem nazvanji »gor«, ki so na podnožji tudi gosto naseljene z delavci in obrtniki, o katerih se po takem govori, da živijo »na goràch«.

Saratov je že od daleč jako predstaviteljen in gotovo najlepše mesto vsega Povolžja. Jaz sem se iz dalje le čudil gósti megli od — praha, katero sem tudi nad njim zapazil, in bila je taka, da sem sprva mislil na pravo. Ta nedostatek se tudi tukaj ne dá odstraniti (sicer se tudi nad zapadnimi mesti razprostira taka izdima), ali drugače se kmalu prepričate, da ste v mestu, ki nosi v vsem nekaj stoličnega na sebi. Ulice so ravne in široke, dobro tlakane, pomost (trotoar) je pred mnogimi hišami od asfalta, mnogo hiš je prav velikih in precèj se jih odlikuje tudi po svoji arhitekturi. Velike ulice »Německuju« in »Moskovskuju« ogledujete si z veseljem. Bogastvo v prostoru je jako dobro porabljeno in takó nahajate po nekih ulicah male drevo-rede, okoli mnogih domóv pa vrte. Povsod zapazujete tudi čistost in red. Z gostilnico sem bil dosti zadovoljnejši nego v Moskvi. Tudi čistost in sploh zunanost vagonov na tramvaji in nje voznikov in kondukerjev bi si lahko Moskva vzela od Saratova v vzgled.

Takisto umstveno življenje tukaj lepo napreduje. Saratov je poleg obeh stolic jedino rusko mesto, ki ima umetnostni muzej višje vrste pod imenom »Radiščevskega« (mestnih umetno-industrijalnih je več). Glavno zaslugo za njegovo ustanovljenje ima namreč Saratovec, profesor petrogradske akademije umetnosti, marinist A. P. Bogoljubov, vnuk A. N. Radiščeva, ki je napisal imenitno »Putešestvie iz Peterburga v Moskvu« (l. 1790.). Bogoljubov mu je sam podaril mnogo svojih slik, potem slike in druge predmete svojih zbirk, mnogo kopij iz petrogradskega Ermitaža je daroval car Aleksander III. Vidite tukaj zanimivo zbirko izdelkov od raznih kamenov in še marsikaj umetniškega, ruskega in tujega. Turgenjevi pariški prijatelji so tudi semkaj poslali pisalnik s tintnikom in peresom, atere je véliki pisatelj pred svojo smrtjo rabil, in njegov naslanjáč. Vse je razstavljeno v pri-

mernih in svetlih dvoranah. Mnogo prostora je še praznega, muzej se je odprl komaj l. 1885. V poslopji vidite tudi začetke risovalne šole tamošnjih ljubiteljev. Na drugi strani poslopja je »Gorodskája publična ja biblioteka«. Šteje 6000 nazvanij, katera nahajamo v tiskanem katalogu. Ona ni sistematično, ampak slučajno pokupljena, vender čitateljev sem tudi v te vroče dni mnogo tam našel, posebno v sobi za časnike. V koridorih so me iznenadile mnoge tablice, na katerih so narisani vsi rezultati zemske štatistike saratovske gubernije. Po barvah se lahko hitro prepričate, koliko naseljenja v raznih delih kraja zna pisati in brati, v čegavih rokah je zemlja i. t. d. Mesto ima tudi jako veliko gledališče, v katerem se pa poleti ni igralo.

Vse tri krščanske vere imajo tukaj prav lepe cerkve. Pravoslavni sobòr je visok in svetel, bogato olepšan z zlatom in srebrom, ali ne preobložen. Čudil sem se le temu, kakó je razmerno tudi on majhen. Iznenadila me je v Povolžji katoliška katedrala; nisem znal, da je tukaj škofovski sedež. Namenjen je bil pravo za pravo Krimu v Tiraspolj (škofija se zove tiraspoljska), ali vladi se napósled tam ni zdel primeren in premestila ga je semkaj.

Tiraspoljski škof ima svoje duše med nemškimi priseljenci, v Krimu in na Kavkazu; v mestu samem je tudi precěj Poljakov na službah. Katedrala sama, posvečena sv. Klimentu, zapustila mi je jako prijeten spomin; na svoje troške so si verniki postavili za 53.000 rubljev res lep hram božji. Najbolj pa me je razveselilo, ko mi je poljski kanonik v ruskem mestu pripovedoval, da so umetne slike, ki bi delale čast vsakemu italijanskemu slikarju, delo čistega saratovskega Rusa. Takó že Rusi lahko vračajo zapadnim svojim učiteljem in tukajšnjim katolikom se tudi lahko njih tolerantnost šteje v čast.

V Saratovu tudi industrija jako napreduje, posebno razvito je delanje olja. Za tukajšnje zavode se dostavlja v letu 1580 pudov solnčničnih sémen. Rad bi videl polja, kjer jih toliko rase! Treba je namreč znati, da še razven tega solnčnična sémena zoblje celó v Petrogradu vsa »černj« (nižji národ), ki dela ž njimi po ulicah in tramvajnih vozovih strašne smetí; posebno v Moskvi lahko s takimi luščinami posuti zapustite vagon. Tudi gospodičine višjih krogov, še celó Nemke, vsaj tajno zobljejo ta priljubljeni sad.

Pri Volgi vidite dva velika parna mlina; postavila sta jih sevéda Nemca, Reineke in Šmidhof in pri jednom je delovodja Čeh z nemškim imenom. Ostroumni tramvajni konduktér mi je opazil: »Kdor prvi pride, ima dobiček; a onadva se nista bala vložiti svojega kapitala v novo podjetje in uživata zdaj svoj sad«.

Da je tukaj Nemcev vse polno, je čisto umevno. Vsak, kdor si prigospodari na kmetih kapital, stremi se v Saratov kakor trgovec ali fabrikant, ubožnejši zopet kakor obrtniki. Začuden gledate v razstavnem oknu špeciálno nemškega knjigarja šolske knjige »für die Schulen an der Wolga«, celó svoj »Wolgakalender«. Še celó blaženo »nemško« pismo se je semkaj zablodilo, ruski notar ima tudi nadpis: »Notarius Dyboff«. Omeniti še hočem originalni nadpis: »Pivnaja zala | »Ljubi (!) otečestvo | Lieb' Vaterland«. Bržkone je Nemeč s to tablico že precěj pozabil svoj jezik. V Saratovu sevéda vsi tudi ruski govorijo. Sploh Nemci se neizmerno akomodirajo razmeram, če je treba. In Slovan, ki zajde semkaj, mora nehoté priznati, da se ima Saratov za svojo lepo zunanost zahvaliti tujemu elementu, kakor polruski Petrograd in celó neruska Odesa. In kdor ima očí, da vidi, zopet se lahko prepriča, da se je silnega kulturnega elementa treba braniti s kulturo, z napredkom in delom. Da se zapadni in celó južni Slovani od Rusov ne morejo v tem oziru učiti, tega mi pač ni treba poudarjati.

VII.

Od Saratova nazaj v Sundryj.

Od Saratova pelja tambovsko-saratovska železnica naravnost v Moskvo. Ali od naših rubljev in kopejk ne bode državi dosti bolje, ki je morala to železnico v svoje roke vzeti, kajti dokler je bila v upravi akcijonarjev, bogatili so ti pridno sebe, država pa je priplačevala kakor pri mnogih drugih od nje garantiranih železnicah. In kdo se bode dal zdaj poleti v kletke, hočem reči vagone, zapirati, če tudi pride nekoliko prej v Moskvo! Jaz sem se napósled zopet odločil za vódni pot. Na peti dan sicer pri nepretrganem potovanji pridemo do Nižnega in na šesti v Moskvo, ali saj sem vam že dokazal, da je nekolikodnévno potovanje na Ruskem igrača. Peljimo se nazaj, da vidimo še jedenkrat kraje, katere smo prvíkrat malo pogledali ali pa celó prespali. Sveži zrak nam je zagotovljen, društva ne bomo pogrešali in od parohodne kuhinje se je težko posloviti že zavoljo dobrih volških ríb, ki nam tukaj posebno dišijo in imajo tudi krščanske cene, česar že v Moskvi več ne najdemo.

Pri izbranji parohoda sicer nisem imel sreče; ko bi bilo mogoče, tožil bi društvo »Samolet« za zlouporabljenje Gogoljevega imena. Jaz sem namreč verjel imenu in mislil, da mora »Gogolj« biti podoben »Lermontovu« in »Puškinu«. Vender videl sem še zopet parohod stare konstrukcije in vreme je bilo hvala Bogú zmerom lepo, takó da je

bilo lahko se svobodno izprehajati po velikem delu popolnoma odkrite palube.

To svobodo sem z mnogimi drugimi pasažirji tudi pridno užival. Strmel sem v to neizmerno »šir' da glad', božju blagodat'«, s prostim in oboroženem očesom ogledaval bližnje in daljne kraje, dihal sveži zrak in imel veselje z lepimi nočmi. Večkrat srečate pasažirne in še več tovarnih parohodov, ki časih celo vrsto ladij za seboj vlečejo, čudite se, kakó se parohod strese od valov, katere reže srečujoči, kakó vas zavoljo nevarnih mest vozijo sem in tja; tu vas zopet zanimajo ribiči, tam razne vóдне ptice, ki si tudi plena iščejo, in po nekolicah urah navadno prihajate na kako postajo in tu se razvija živahno življenje. »Živi tovar« se trudi kar najhitreje izstopiti, na bregu pa že stojijo drugi, ki komaj čakajo na borbo za boljše mesto. Čudite se krepkim nosilcem, posebno Tatarom, ki vzdigajo, prinašajo in odnašajo strašne teže. Od svetá tudi niste popolnoma odtrgani, mestne in stolične časnike vam prinašajo na parohod, še razno národno literaturo s strašnimi podobami vam prodajajo navadno Tatari, dá, celó s svetim pismom trguje Mohamedov poklonik. Tatari so namreč potujoči kramarji prve vrste in tudi v obeh stolicah pozovete z dvora »knjazja« (te Tatare res zovejo — kneze, kar je karakteristično za zgodovino ruskega plemstva) kakor pri nas Žida, da mu prodaste staro šaro.

Priznati pa moram, da bi se ljudem, ki bi iz naših krajev meni nič tebi nič semkaj popali, ne moglo tukaj posebno ugajati. Kaj smo mi privajeni za nekoliko ur videti, kake izpremene v kraji in ljudeh! Tu je priroda čisto drugačna, bolj ali menj jednolična; mnogo še je celó prvobitnega, ali ravno to ima tudi mnogo zanimanja vrednega na sebi, posebno pa vam imponira povsod ogromnost raznih podob. Ti mogočni valovi, ti logi ob ravnem bregu, ti hribi ob pravem, velike šume in lesi, neomejenost obzora, ta tišina, ki vlada tukaj, vse to mora govoriti k duši ruskemu človeku. In jaz sem se vprašal, kakšen vpliv je imela že dozdej Volga na rusko poezijo, na rusko umetnost sploh. Razven še omenjenih bolj národopisnih Melnikovih črtic ni nič posebnega znano od vélikih pisateljev. Še celó národopisnega materijala je iz takó zanimivega kraja kakor Povolžje malo zbranega in tudi semkaj bi se kaka ekspedicija geografskega društva dobro izplačala, kakor se je o svojem času v jugozapadni kraj. V Moskvi mi je potem dober poznavalec svoje literature povedal: Res, razven nekaterih črtic v Puškinovih »Razbojnikih« in jednega smrtnega prizora v jednom romanu Dostojevskega ni ničesar, kar bi bilo vredno omeniti. Celó ruski slikarji-realisti se pasejo v Krimu in po Kavkazu, predstavili so

nam še razne srednjeazijske tipe, ali domačega je tudi od njih še takó malo. Znavši, da je Pypin napisal l. 1885. v »Věstniku Evropy« članek o Volgi in Kijevu, šel sem v Moskvi iskat prvi ruski mesečnik in v julski knjigi našel od najboljšega poznavalca ruske literature in národnosti in velikega kritika potrjeno vse to, kar sem sam le čutil in pričakoval. Povolžje še ni našlo pisateljev in slikarjev svojih. Ali saj nam je Turgenjev ustvaril rusko prirodo, pomisli morebiti kdo bralcev. Turgenjev nam je res podaril toliko prekrasnih slik iz srednjih ruskih gubernij, ali kaj nam pripoveduje Pypin celó o njem z ozirom na Volgo. Ta veleum prave Volge skoro videl ni! Na jednom svojih poslednjih potovanj v domovino, katero je o svojem času po nevolji opustil, obedoval je véliki romanopisec s svojimi znanci in se po tem dolgo ž njimi razgovarjal, kar je on takó ljubil. Nekdo iz navzočnih potnikov je začel hvaliti Volgo, takó da so začeli v njem slutiti agenta katerega iz volških parahodnih društev. Takó malo kompetentni so bili ti izbrani umi o Volgi s Turgenjevom vred. Vse to ima svoje vzroke. Rusom je bilo še zmerom treba učiti se na zapadu, rusko omikano občinstvo ima svoje razne potrebe, katerim se domá do naj-novejšega časa ni zadoščevalo in se še ne zadošča (pr. Samarski kurort) in zaradi tega je potovalo in še potuje »za granico« oddihavat ali se popravljat. Zaostalost in nepodvižnost umstvenega življenja sploh je mnogo zakrivila. Spomnite se pripovedovanja mojega, kakó so se ljudje čudili mojemu »Putevodilju po Volgê«. V tem oziru ravno »istinno russkie« naše dóbe in »slavjanofili« prejšnjih časov, ki so zmerom toliko blebetali o ruski samobitnosti in posebnostih, da Rusija ni Evropa itd. niso skoro ničesar storili, da bi nam v delih pokazali rusko národnost. Po njih mnenji obstoji le tú posebno v samodržavji (absolutizmu) in v vsem, kar je v zvezi ž njim, ker v tem se Rusija res od Evrope razlikuje, samó to tudi ni nič originalnega, ker za vzgled je služila znana nemška, špeciálno pruska policijska država. Sevéda samodržavnikom je razvitje umstvenih sil tudi nevarno in od tega trpí ruski národ povsod.

Vender po tem dolgem poti vam ni treba biti samemu in zamišljenemu. Na parohodu imate mnogo in raznih ljudij in ni težko seznaniti se, s komer se hočete. Posebno če se nekoliko dnij vozite, tedaj znate že drug drugega in razgovor se sam ob sebi začne brez posebnih formalnostij; skoro skupaj zajutrkuje, obedujete in pijete čaj; mnogo pasažirjev vozi s seboj čaj in sladkor, podajo vam »kip-jatòk« (krop), skoro se zavarijo listi kitajske rastline in zdi se vam, da ste kje na kakem večeru, kakeršnim ste navajeni iz Petrograda.

Razgovor se véde v vsem, o velikih in malenkostnih vprašanjih, o bivših in sedanjih časih, o ljudeh in krajih. Meni vsaj nikoli ni bilo dolgočasno. Tu čutite veljavo vélikega jezika, ko se lahko razgovarjate z razumništvom stomilijone države in z veliko večino nje národa, in zavirate nekoliko Rusom to prednost. Če poznate tudi malo ruske razmere, ne bode težko pogovarjati se o tem in ónem. Vaši so-razgovorniki so navadno jako omikani, videli so več ali menj tudi zapadno Evropo, Francijo, Nemčijo, Italijo in tudi Avstrijo, posebno Dunaj. Govorijo večinoma francoski, mnogi tudi nemški, vsaj razumejo tudi ta jezik, ker na Ruskem je to, k čemer nas razmere same po sebi silijo, dobrovoljna maksima, da ni pravega obrazovanja brez znanja jednega iz evropskih jezikov.

Hočem vam v kratkem predstaviti nekoliko sopotnikov, v katerimi sem se zabaval nizdolu in na vrh po Volgi.

Prednost pustimo krasnemu spolu. Ženska je na Ruskem nekaj posebnega. Do Petra Vélikega je bila skoro to, kar je pri vzhodnih národih sploh, sedela je v »teremu«, zakrivala lice, bila sužnica svojega možá. Za Petra se je vse to zdajci izpremenilo in kakor v marsičem se je razvila druga skrajnost, čemur je gotovo mnogo pomagalo vladanje petih imperatric preteklega stoletja. Prvi predsednik »Rosijskoj akademii« bila je tudi ženska, kneginja Daškova. Takó je ostalo v višjih slojih občinstva in se razširilo na nižje ne samó stremljenje k vlasti, ampak sploh k moškemu delokrogu. Z otroki, gospodinjstvom in posebno s kuhinjo se Rusinja ne bavi mnogo ali pa skoro nič in se celó rada hvali s tem razločkom od »Nemke«. Ker pa brez kakega koli dela nikdo ne more na svetu biti, tedaj je čisto umevno, da si razven vizit išče še drugo polje delavnosti. K temu pa je zopet treba posebnega »umstvenago razvitija« in takó je res žensko srednje in višje šolstvo na Ruskem na visoki stopinji. Zaradi tega je zopet kakor povsod strašen prepad med inteligencijo in národom. Ali pustimo zdaj to vprašanje in pomnimo fakt, da nahajate na Ruskem »ženščine vrače«, katerim se ne godí slabo in ki so si zaupanje zaslužile, da so v národnih šolah učiteljice v ogromni večini nadučiteljice (vsaj v Petrogradu in Moskvi), da najdete žensko v učenih društvih in po raznih pisárnah. V poslednjem času se je sicer začela mogočna reakcija, ki je nekoliko v zvezi z občo reakcijo, nekoliko pa ima menda tudi druge vzroke. Takó se sedanja imperatrica trudi »rusko žensko vrniti zopet rodbini«. Ženski medicinski kurzi so že nekoliko let zaprti, ravno takó višji ženski kurzi provincijalnih mest in tudi petrogradski že izumirajo. Bode li to prerajilo rusko žensko, to je sevéda

drugo delo; na vsak način ostane »ženski vopros« (vprašanje) na Ruskem bolj žgoč nego kjerkoli in med ruskimi ženskami boste srečavali zmerom jako različne tipe. Navadno nahajate menj nežnega, ukusnega, z jedno besedo ženskega, ali tudi popolne nasprotnosti se nahajajo in zunanost vas večkrat jako zmoti. V obče pa imajo vse ruske ženske primerno več značaja (karaktera) nego moški, več srčnosti in svobodnega obračanja, nego smo jim mi navajeni, in se odlikujejo z zanimanjem za razna vprašanja.

Takó je mene n. pr. zanimala na parohodu elegantna dama, oblečena in frizirana po najnovejših francoskih modah. Ker ima malo deklico s seboj, zdela se mi je gospá. Vender sem se motil, resna gospodičina je vodila sestrico svojo v Moskvo k zdravnikom in se zdaj za kratek čas po malem pelja v svoj — Astrahan. To mesto na ustji Volge, kjer že živí zmes vseh vzhodnih národov, Tataři, Kalmiki (verniki Dalaj-Lame!), Armenci i. t. d. in ima pre najslavnejši prah z drugimi vzhodnimi svojstvi, ima že v svojih zidovih po takem tudi prave aristokratke po zunanosti. Čudimo se ji še bolj, ko se prepričamo o nje resnični omiki; ona ni zastonj videla raznih evropskih mest in krajev, tudi Meran. Vender kakor krasotica, ki ima gotovo tudi primerno premoženje, izbirala je bržkone mnogo in sedí že predolgo »v dêvkach«. Da že svet vsaj nekoliko zaničuje, prepričate se hitro, ko vidite v nje rokah Schopenhauerja v ruski prestavi. O ti pesimistični filozof, koliko nelepega si ti napisal o ženskih bitjih in vender imaš še celó v Astrahani svojo poklonico!

Druga dama z nekaterimi mlajšimi spremljevalkami je zopet po zunanosti ravno nasprotna prvi. S krasoto ni obdarovana, lase ima kratko ostrižene, oblečena je prav prosto in lahko, kadí cigarete, razgovarja in giblje se precěj svobodno, sploh podobna je bolj moškim nego ženskam. Vender po mišljenji ni taka »Ženščina molodèc« (junak) ali pa »nihilistka«. Omikala se je v aristokratskem petrogradskem zavodu, kjer je bil razgovorni jezik francoski in nemški, in ni slabo omožena v drugem konci evropske Rusije, v severovzhodni Vjatkí. Ona ni nasprotnica ženskemu umstvenemu razvitju, ali ne smé se pretirati, ker večinoma ženske le ne morejo porabiti znanja svojega in takó so najnesrečnejša bitja na svetu. Skrajnosti so dovele že tudi k drugi skrajnosti, da mnogi v ženski vidijo le »samko« (med pisatelji posebno imenitni romanopisec grof Leo Tolstoj učí: ženska naj samó rodi). Najbolj posrečile so se učiteljice, oné se dosti bolje z národom razumevajo, popolnoma ž njim uživijo in so zavoljo tega tudi priljubljene med národom. Učitelji so navadno pijanci. V taki samoti, v kakeršni

mora ruski učitelj živeti, se meni poslednje tudi ne zdi čudno. O drugih vprašanih sem slišal iz nje ust jako resnobna mnenja. Meni je redko kdo kakor ona, ki ni brez vere, slikal takó slabosti svoje cerkve, neomikanost in lakomnost svečenikov, njih brezvplivnost na národ, formalizem v božji službi. Da se na Volgi še nahajajo pogani in da drugi inorodci večinoma niso dosti boljši, to ji tudi celó ne ugaja; ona sama je imela nekoč 14 dnij péstunjo, ki si je od lesá izrezala božka. Zanimivo je tudi nje pripovedovanje, kakó je poslednje poljsko vstanje koristilo Vjatskemu kraju; mnogo inteligentnih Poljakov je bilo tja poslanih v pregnanstvo in ti so v kratkem času dosegli velikanske uspehe v civilizaciji prejšnjih šum in puščav.

Tretja ukusno oblečena dama, še zadosti mlada, pokazala se je najkompetentnejša v ženskem vprašanji. Ona služi zemski upravi v S. pri nje knižnjem skladu. Mnoge iz svojih nekdanjih idejalov imenuje nepraktične. Služi si 25 rublj. na mesec; dela ima res malo, navadno po 3 ure in še to ne zmerom, lahko reče samó 3 mesece, sploh svobode ima mnogo, takó da še more po stráni poučevati. Višja ženska omika se ji zdi zdaj ponesrečena, ker je preteoretična, praktični predmetje se zanemarjajo in celó zasmehujejo. Iz ženskih rokodelij se v ženskih gimnazijah nič ne uči. Naša znanka je imela srečo biti v syzranjski gimnaziji, po nje mnenji najboljši v Povolžji, kjer je ravnateljica gospodičine vzpodbujala k umetnemu šitju. »Takó sem se vsaj necemu naučila in to mi je po tem večkrat jako dobro došlo. Mé dobivamo malo plačo in še večino te moramo nositi šiviljam, ker si ne znamo ničesar samé prirediti«. Ženski trud se ne izplača in se tudi ne išče. V zemski upravi ona služi sama, nekatere dame so pri železnici, le učiteljic je mnogo. Nekaterim nekdanjim idejalom se smeje: »Mé smo nosile na kratko ostrižene lase v dóbi, ko so si moški puščali dolge (to je bil namreč zopet znak moške genijalnosti), nosile smo razcapano obleko in bile sploh zanemarjene«. Iznenadilo me je priznanje, da ji je bilo sprva jako neprijetno z moškimi skupaj služiti, in da ima zdaj, hvala Bogú, svojo pisárno.

Z višjim uradnikom, najčistejšim Rusom po duši in telesi, potujeta žena in hči, ki sanjata le o zagranicnem življenji. Hči se je učila za pevko na Dunaji in v Italiji in pela celó v Trstu. Z materjo sta bili tudi v Rimskih Toplicah, pri izletu v okolico našli sta celó v kmetskem dómu klavir in zapazili sploh pri nas veliko ljubezen do petja in godbe. Meni ne more prav verjeti, da se ne čutim od Rusije posebno razočarovanega, če primerjam naše življenje s tukajšnjim, posebno pa, ker sem takó dolgo živel na Dunaji, kateri kakor vsem

Rusom tudi nji neizmerno ugaja. Težko ji je dopovedati, da jaz nisem s posebnimi fantazijami šemkaj pripotoval, da sem se sčasoma privadil Rusijo z zgodovinskega stališča soditi in da napósled ima vsak kraj kake posebnosti.

Žena jednega iz kapitanov mi je bila zanimiva po tem, ker svojega moža zmerom spremlja in zatorej potuje neprenehoma od Nižnega do Astrahani in nazaj od sredine aprila do sredine oktobra. Pri dveh trgovskih hčerah, že tudi po pariških modah oblečenih, opazoval sem v razgovoru meni nerazumen smeh; dolgo na Ruskem živeča Dunajčanka in nje obrusela hči sta mi potem v Moskvi razjasnili, da je to v nekkih ženskih krogih šega in da ženske rade ž njim pazljivost náse obračajo.

O vseh razgovorih z gospodi poročati in jih opisati bilo bi preveč. Ako bi o tem začel, moral bi se tekni najrazličnejših in najzložnejših vprašanj. Posebno velja to o raznih predstaviteljih reformne Rusije, o ljudeh, ki so že vzrasli pod vplivom ali pa celó pomagali blage namene Carja osvoboditelja izvrševati. Tu imamo pred sabo senatorja, ki je mnogo vplival na usodo kmetskih vprašanj, tu bivšega vseučiliškega profesorja zapadnih literatur, neizmerno simpatičnega moža, ki zapadnim Slovanom zavida lepe kraje, katere so si oni vzeli in Rusom pustili najslabše, tu više-sodske uradnike, ki delujejo v »glasnem« (javnem) sodu in bodo skoro v pozabljenje spravili klečeplaznike in podkupneže starih zlatih časov, tam bivšega župana jedne iz volških stolic, ki je preštudiral mnoga evropska mesta, tu zemskega zdravnika, ki vam slika, kaj so zemstva storila za národno zdravje, sevéda z velikimi žrtvami, ker zdravniško pomoč in zdravila dobiva ruski kmet popolnoma zastonj. Simpatičen je tudi višji finančni uradnik, ki služi od l. 1851. v Povolžji in torej vé mnogo o njem. Ko je prišel takrat v Samaro, bilo ni tam še nijednega izvoščika, sploh nikakega vozička, le pri gubernatorji je bil — tarantas, t. j. namreč vzhodna nezakrita kočija, če smem takó reči, v kateri se sedí po straneh, takó da si potniki hrbte kažejo. Vse se je v tem času izpremenilo, le on je ostal vedno isti in res je prost in dobrodušen stavec v starinski obleki, ali ne starega uma, temveč ima veliko obzorje in mnogo faktičnega znanja. Bog daj njegovim otrokom, za katere je mnogo skrbel, njegov razum, ker v obleki se že njega ne držijo. Jednega iz sinov, inženirja, dal je v državno službo — zdaj meri z drugimi bodočo sibirsko železnico — ker je tam menj prilike za krajo, kakeršno je on mnogokrat opazoval pri privatnih.

Višji uradnik je tudi urednik jednega petrogradskih mesečnikov. Da zna čas in ljudi, dokazujejo naslov tajnega svetovalca (ne pomenja

sicer takó mnogo kakor pri nas) in razni redi, s katerimi sem ga nekoč v Petrogradu videl. Ne manjka mu mnogo do trditve, da je vso Volgo ustvarilo samodržavje. Tam imamo zopet mladega »činovnika osobennyh poručenij« pri jednom iz Kaspijskih gubernatorjev, Armenca, v katerem slutijo nekateri pasažiri — Francoza, akoravno izvrstno ruski govori in se dela Rusa, ali njegova živahnost ga res izdaja kakor južana in zunanost dela iz njega nekaj Francozu podobnega. Iz stotisočnih kmetskih Nemcev v Saratovski guberniji bi napravil on hitro čiste Ruse, če bi on bil tam gubernator. Ko mi je sam pripovedoval, da je v mestnem zastopu tifliskem med 72 zastopniki 60 Armencev (poleg 10 Gruzincev, na katerih tleh leži Tiflis, in dveh Rusov, če se ne motim), med katerimi ima 58 vseučiliško omiko, ko sva o tem govorila, kakó imajo Armenci na Kavkazu vso trgovino in bankirstvo v svojih rokah (sedanji ruski minister národnega prosvečenja, ali bolje povedano zatemnenja, je tudi Armenec Deljanov in takó ogromni nazadek ruskih vseučilišč vsaj ne bode zvezan s čistim ruskim imenom!), omenil sem, da imajo Armenci sploh med črnomorskimi národi večjo bodočnost (ž njimi že Anglija intriguje proti Turčiji in Rusiji), zakričal je zdajci: »Kako bodočnost more tak národ imeti!« Koliko enakih tipov ste že videli? Oni so povsod jednaki!

Oče omenjene pevke, ki le sanja o vsem neruskem, je že pravi čudák. On se veseli, da bode v Rusiji skoro že zopet takó, kakor je bilo pod Nikolajem, katerega je on jako ljubil. O tem ne misli, da je takrat konec bil »sevastopoljskij pogrom«. Na Dunaji skoro druga ni videl — njegova debelost in rahlost mu nista dopustili mnogo gibanja — kakor natakárje, katerim se ne more zadosti načuditi, ker jih je za takó mnogo gostov takó malo in da jeden toliko vrčkov na prste nabere in še ž njimi beži. Da napitn ne dobivajo le nekaj krajcarjev, je že kar čudno. Mož je res zapazil jako karakteristično črto, kajti v ruskih gostilnicah mrgoli natakárjev (ali kakó jih imenovati, Rusi tudi nimajo posebne besede, navaden je »čelovék«) in redko jih je dosti več nego gostov, kakor je sploh povsod preveč slug, kar je ostanek bivših časov, ko so bili zastonj; pri vsem tem pa še morate ne malo čakati, ker posebni gibčnosti še tudi niso privajeni. Da na Ruskem menj nego 10 kopejk (t. j. po sedanjem kurzu okoli 13, pri boljšem 16 in še več krajcarjev) kakor »barin« (gospod) ne morete »na čaj« ponuditi, s tem se pač dolgo ne morete sprijazniti.

Med drugimi predstavitelji razumništva je bil jako zanimiv mlad pomorski oficir. Iz Petrograda potuje na perzijsko mejo v Astrabad, v strašno nezdrav in neprijeten kraj, ali zató dobí šestkrat večjo plačo

in to mu je glavno. Če preživi srečno svoje pregnanstvo, bode se smijal svojim bližnjim, ki so v Petrogradu že za vselej od njega slovó jemali, če pa umre, tedaj pa je itak vsemu konec. Da se mu Moskva ni prikupila (ona mu je zamazana, strašno draga in v vsakem kotu prosijo v gostilnici ljudje, o katerih ni vedel, kaj so mu delali: »na čaj by slédovalo vaše milosti«), lahko razumem, ali tudi Nižnij in Volga sama nista napravila na njega nobenega vtiska; le finlandske škere so ga nekoliko navdušile, ko je po njih plaval. Življenje v Kronštadu, morski trdnjavi pred Petrogradom, slika vam kakor jako dolgočasno in strašno; v rodbine priti je tam nemogoče, občinstvo so pravo za pravo sami oficirji in oženjeni med njimi ne vidijo radi svojih tovarišev pri sebi. Pri vsem tem se pa vedno manjša število zakonov. Zdaj vam pové natančno štatistiko, kakó pada število zakonov in kakó so še v sklenjenih mnoge neveste vdove, ker te imajo navadno premoženje. In skori konec vsemu temu vidi oficir absolutične in pravoslavne države — v svobodnem zakonu in v oddaji otrok v lastnino vlade. Še nekaj! V navzočnosti omenjene astrahanske aristokratke, kateri je izražal željo, da bi za čas svojega dvamesečnega prebivanja v Astrahani rad se seznanil z ljudmi in rodbinami, pripovedoval mi je, kakó sta se s svojim tovarišem v Moskvi zadržala zaradi znane petrogradske klubne »artistke« (igralke), katero sta slučajno našla. Njegov prijatelj je celó vse denarje zapravil, ostal še je v Moskvi, ker ne more dalje in bode imel hude sitnobe, izgubiti more še mesto, on pa se je vsaj še o pravem času pobral.

Visok mladenič, suh ali bolje povedano izsušen, z upalim, vender duhovitim licem, s »furažko« (v Rusiji neizmerno razširjena kapa, posebno pri raznih uniformah, v obliki pruskih vojaških) na glavi s krvavoredečo čez široke žametne hlače spuščeno in z vrvico prepasano »rusko rubaho«, z visokimi in krepkimi čevlji in s podčevko, katero ima navadno le na plečih, od precēj grobega sukna, to je umetnik, pevec, v ruski národni noši. Njegov životopis je že do zdaj zanimiv. Učil se je v Moskvi v »Aleksandrovskem liceji«, jednom iz najprivilegijevanejših zavodov, ali zapustil ga je v 6. razredu, ker se je vljubil, sevéda nesrečno (»ona« je že omožena in da bi bila proza popolna, izprašali še smo od njega, da ima zdaj že tri otroke) in zaradi tega je stopil v donske kozake; od tod je odpotoval s Prževalskim v srednjo Azijo, o čémer izvrstno pripoveduje, brez bahanja, nasproti s kritičnimi opazkami. Po tem je pel nekoliko let v zboru Slavjanskega, prestopil v opero in se je dal letos premotiti, da je šel s tolpo, katero je nabral Ljubimov, po pravem Brandlechner (sevéda Žid!) v Berolin in delj

ruske opere propagirat. Podjetje samó po sebi bi ne bilo napačno, lahko bi imelo uspeh, ali brezvestnost omenjenega Žida, ki ni imel pravih pomočkov in je nabral večinoma slabe provincijalne pevce, provzročila je le blamažo in žal diskreditirala taka podjetja in rusko glasbo za dolgo časa. Tolpa je zapustila s škandalom Berolin in Kopenhagen. Dalje že ni mogla in ruski konzul je moral osleparjene pevce in pevke pošiljati domóv. Vaš junak ni hotel take milosti, zavdinjal se je posestniku ladje z ribjim tovarom kakor nadzornik, in je takó pripotoval iz Kopenhagna v Petrograd. Na zimo hoče že sam provincijalno tolpo osnovati. Živahno in zanimivo pripovedovanje ugaja takó tajnemu svetovalcu, da ga hoče primeriti z njegovim visokopostavljenim strijcem, in ta mu naj priskrbi službo, prav lepo administrativno mogel bi dobiti na Kavkazu. Umetnik nam sevéda po tem ne zatají svojega zaničevanja takih filisterskih svetov. Ta ruski umetnik govori tudi izvrstno nemški; porodil se je namreč na enem iz »ostsejskih« otokov t. j. bilo oficijalno in navadno ime do najnovejšega časa, sedaj se rabi bolj »baltijski« in v mladosti ga je usoda zanesla popolnoma med Ruse. Na parobrodu se nahaja tudi mlad Nemec iz njegovega rojstvenega kraja in začel se je med njima oživljen spór o najnovejših centralističnih, nivelirujočih in obrusiteljnih preobrazovanjih ruske vlade, zaradi katerih Nemci takó vpijejo. Za mene v tem sporu ni bilo ničesar novega. Rusija je namreč res začela končno z energijo srednji vek odpravljati v teh gnezdih baronov in pastorjev, čemur je bil že davno čas, ali dela zopet druge pogreške; začela je namreč ubijati svoje sile s pretirano rusifikacijo, ki bode takó brezuspešna kakor večkrat z Dunaja načeta germanizacija Dalmacije, in odbija po takem že od sebe národne elemente, na katere bi se morala opirati, namreč Lotiše in Estonce. Mene so pri tem bolj zanimale fizijonomije navzočnih, jednega iz povolških pastorjev in mnogih Rusov, ki so začudeni gledali svojega nemški govorečega rojaka v národni noši.

Med seboj imamo tudi petrogradskega arhitekta z laškim imenom in laškimi predniki. Ta se je tudi s »kumisom« zdravil, bil precéj časa v Povolžji in ob Uralu in že ne more čakati svojega prihoda v »civilizovane kraje«, v Petrograd in potem v baltijske provincije, kjer živi ogromno število Petrogradčanov na dačah. On pozna izvrstno Petrograd, natančno vé vse bivše smešne policijske odredbe in hvali sedanje Gresserjevo upravljanje, od katerega pričakuje že skoro tudi prepoved — zobanja solnčničnih sémen po ulicah. S študenti po mnenji tega v obče liberalno mislečega možá policija pri letošnjih »buntih« ni bila zadosti — stroga! In ji to zopet v hvalo štejem in moram

priznati, da mi je v Petrogradu v to dóbo policija dosti bolj prijala nego rektor in njegovi ořgani.

Jeden iz moskovskih vélikih trgovcev zopet ne more zadosti ob-soditi moskovskega oberpolicejmájstra (é jako ozek in visok, ne rib-niški!), ki je na uboge študente dal poslati kozake z nagajkami (re-menčki s svinčenimi kroglicami), s katerimi so jih dobro poklatili; saj je še celó vnuk samega generalgubernatorja dobil pošteno po glavi. Vender v Moskvi so bili profesorji bolj na svojem mestu in tam se je tudi nekaj doseglo. Saratovski kupec, ki je sam za sina v kazanskem vseučilišči trepetal in še trepeče, méni zopet, da je štu-dentom vender treba »brézove kaše«.

Sploh seznanimo se še nekoliko bliže z raznimi trgovci, ki ve-činoma poslujejo na Nižegorodsko jarmarko.

Večina jih je bolj prosta in se strašno dolgočasi; pijejo čaj in tudi pivo, razgovarjajo se in spijo mnogo. Razgovori se sučejo sevéda le o trgovini, žitni létini, o ribolovstvu, ki na Volgi zmerom bolj pada, ker se preveč razbojniški vrši. V svojih nazórih so sevéda konserva-tivni do skrajnosti, ali če so tudi po malem in rahli, razgrejejo se vender lahko. Opazoval sem to neki večer, ko je okončivši moskovsko vseučilišče prirodoslovec, ki je sam vélikoposestnik, izprožil vprašanje o zemljedelskih mašinah in ob občí omiki. Oni so trdili, da večina mašin se tudi v volških ravninah ne dá rabiti, da je delo z nekaterimi celó draže nego z delavci; naš naprednjak jim zopet dokazuje, da so vse rabne, samó da navadno ni ljudij, ki bi znali ž njimi ravnati in bi jih umeli v potrebi tudi popraviti, zaradi česar se po najmanjši ne-sreči morajo vsaj na dolgo brez dela puščati itd. Obča omika je po njih mnenji škodljiva, ker nikdo neče potem delati. On njim zopet razlaga to pogreško, da vsakdo hoče svoje tudi malo znanje imeti drago plačano in da se le malo ljudi uči zavoljo znanja samega, ka-tero bi kjerkoli uporabljali, n. pr. ženske, katerim bi pri gospodinjstvu lahko bilo marsikaj koristno, ali pa večji posestniki, katerim ne pri-haja v glavo, da bi višja zemljedelska omika jim tudi mogla koristna biti in da ravno ni treba, da bi vsakdo, kdor se kaj uči, postal či-novnik; sploh manjkajo Rusom omikani srednji stanovi.

Posebno je mene zanimal mlad in navidezno inteligen ten trgovec. On je završil štiri razrede realke in se z očetom preselil iz Rjazani, kjer še ima posestvo za spomin, med Kazake v Gurjev, mesto s 7000 duš na Kaspijskem morji. Promet znaša pri njem v leto 1 1/2 milijona, iz-važa ribe, uvaža špecerijsko blagó. Okoli 30 prikaščikov služi pri njem od 3000—500 rubljev (ali »monet« kakor on govori) v leto. Oni so

pri delu od 7. ure rano do 11. po noči, ali opóludne imajo oddih dve ali celó dve in pol ure. Delavcev za nasáljanje ríb je časih po 500 na-jedenkrat, kadar je treba o pravem času in skoro ribe nasoliti. V mestni okolici ima svojo dačo in posebno, kjer si drži za zabavo okoli 2000 ovac, ker »veselí te le, če prideš na dačo in imaš kàj pogledati.« Če je več zemlje treba, dá kazačjemu načelniku 50 rubljev in dobí novih 40 desetín (desetina je 1/9 orolov), saj jih ne manjka. V obče pa toži o pritiskovanji Kazakov, med katerimi »inogorodcy« niso polno-pravni. On ne čita ničesar, ali omika se mu zdí za kupca vender potrebna. Hodi le v klub, kjer se mnogo igra — in iger pre ni nobena prepovedana — ter pije, navadno pivo; piva se na Kaspijskem morji že neizmerno mnogo rabi, spomládi priplava po Volgi za vse leto. On potuje vsako leto v Nižnij in Moskvo, letos hoče tudi v Petrograd, o katerem toliko zanimivego sliši, in če mogoče še v Varšavo, da si jo ogleda, »ker to pre tudi ni slabo mesto«. Njemu Moskva ni všeč, imenuje jo tudi zamazano. Po njegovem mnenji bode Astrahan sčasoma celó druga Moskva (to se pravi, Astrahan bode res neizmerno važno mesto za trgovino s Perzijo in srednjo Azijo). Predstavil mi je tudi svojo ženo, Kazačko, ki je navadno sedela v damskih kajitah in kateri se pozna, da je vzgojena še v strahu božjem.

Drugi trgovec, dobra duša že starih let, je z Urala in nam slika ubogo življenje raznih tujih národnostij, posebno se ne more zadosti načuditi ubožnosti Kalmikov, ki v obče vender niso na posebno nizki stopinji; zanimivo je njegovo pripovedovanje tembolj, ker on jih sevéda primerja z ruskim kmetom in kakó že ta živi!

(Konec prihodnjič.)

„Rošlin in Vrjanko.“

Povest.

Spisal Janko Kersnik.

XV.

(Dalje.)

Kaj mislite o svoji razmeri do Zorke, do hčere moje?« vprašala je polkovnica naglo in skoro ostró.

»Jaz? Kaj mislim?« jecal je Pavel ter iskal v svojem spominu, kdaj in kje bi se bil morda kàj pregrešil.

»Vi me menda ne umete, gospod pl. Lukič?« nadaljevala je ona.

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

VII.

Od Saratova nazaj v Sundryj.

(Konec.)

Pri vseh že omenjenih nisem zapazil nikakih umstvenih, političnih in tudi verskih interesov. Politične nazore teh krogov mi je dobro karakteriziral še inteligentnejši mož tudi iz trgovskega sveta, ko sva zagovorila o konstitucionalnem življenji vseh neruskih Slovanov, s temi besedami: »Nam ni treba nikake konstitucije, naše geslo je: Ne trogajte (dotikajte se) nas! Pustite nas v miru živeti, kakor se nam hoče, to je naša konstitucija«. To bi bilo prav lepo in res do naših časov je na Ruskem marsikaj bolje, če se vlada ne vmešava, ali kakor je znano, novodobna država se ne more odreči raznim regulacijam in takó tudi Rusija v vsem posnema zapad, samó s tem razločkom, da samodržavniki mislijo, da se bode samó ob sebi privilo in da je le to dobro, kar oni v Petrogradu iztuhtajo, in da še treba za v e d n e g a občinstva, da se to izpolni. Omeniti še hočem, da se je ta moj razgovornik jako smijal P. Deronlédu, ki je lani v Nižnem oduševljeno govoril: »Kar je naše, to je vaše, in kar je naše, to bodi tudi vaše! Kaj imamo mi in Francozje skupnega?«

Čisto velikosvetski je že pri razgovoru o študentskih »buntih« omenjeni véliki trgovec z bombažnim blagom in posestnik nekoliko domov v Moskvi. Moskvič je on tudi po kreпки svoji postavi, ravnornem in mirnem razgovoru. Ali njega že zanima ves svet, on sodi ostroumno o evropskih političnih dogodkih, sam je precejšen kozmopolit, njemu le nejasnost evropskega položja ne ugaja: »Naj bi že vender kdáj začeli, da zvemo, pri čem smo«. Moskovsko policijo in sploh administracijo ostro sodi in pravi med drugim, naj bi generalgubernator že vender kdáj za voščila k vsakemu gódu in rojstvenemu dnevi v carski rodbini »ot gòroda Moskvý i jejà žitelej« izbral vsaj bolj »šikarno« obliko. Pravi Moskvič se nam kaže v svojem zanimanju za gledališče in vé dobro ceniti razne igralce. Za »balet« pa je kar strastno oduševljen in tudi njegovo lice se je čisto razgorelo, ko je drugi mladi Moskvič, oblečen po najnovejših modah, zagovoril o Virginiji Zucchijevi, katero obožujejo vsi baletomani od Petrograda do

Odese. Nje gibčnosti, gracijoznosti in ne pomnim česa še oba ne moreta zadosti prehvaliti. Še jednega poslednjemu po zunanosti čisto jednakega »Franka«, kakor Rusi pravijo temu, kar sem jaz v mladosti slišal imenovati »štimanca«, vam predstavim; vprašal me je: »Kje in v katerem mestu je na zapadu največja kultura, ne li v Rimu?« In še jedno: »Kaj je to: Avstro-Vengrija?« Da bi še vsaj ostal v kaftanu prednikov svojih!

Med trgovci se je nahajal sevéda tudi Nmec. Bil je tip pravega mednárodnega človeka. Rodom iz Krakova je še zmerom avstrijski poddanik, živi pa navadno v Hamburgu in še več v Odesi, kjer prebiva vso zimo; potuje večkrat tudi v Pariz in London. Mož je popotni komij velike tvrde s kolonijalnim blagom in je tudi letos po Kavkazu in drugod po Ruskem razširjal zveze gospodarjev svojih. Sebe zmatra za velikega omikanca; svetá je res mnogo videl in jezike tudi zná, ali kramarskega duhá ne more zatajiti. Čudno se slišijo od takega možá tožbe o pomanjkanji vseh umstvenih interesov na Kavkazu, kjer po vse dneve ne najdete časnika in se ne morete z nikomer takó pogovoriti, kakor ste navajeni.

Morebiti se kdo začudi, da jaz ničesar ne poročam o razgovorih, tičočih se Slovanov. Prilike je vender bilo zadosti, ko so ljudje med seboj videli Slovana. Ali vse rusko razumništvo le toliko zná zaradi poslednje turške vojske, da so nekje Slovani, kje in kakó živijo, kakšna so njih stremjenja, o tem še prvotnih pojmov nimajo in jih tudi ne morejo imeti. Saj pri nas Rusije in ruskih razmer tudi ne poznate. Uradniki, ki so bili vender najomikanejši, predstavljajo si južne Slovane Avstriji dosti prijaznejše, nego so v resnici in njim se zdi to čisto prirodno. Kaj se uprav v Bolgariji godí in kaj v Srbiji, o tem se njim niti ne sanja, o avstrijskih Slovanih že sploh ne govorimo. Sploh zaradi razmer, v katerih se taki ruski uradnik odgojuje in živi, mora misliti, da tudi drugod vse zavisi od jedne ali nekolikih višjih oseb in si n. pr. ne more predstaviti, da je v Avstriji v uradih mogoč še kakšen drug jezik razven nemškega. Dnevno vprašanje so bile nelepe razmere v srbski kraljevski rodbini. Dame so sevéda vzdihovale za kraljico Natalijo. Možje so bili hladnokrvnejši, ker »kdo more možá in ženo soditi« (takó mi je rekel inteligen ten ruski graščák, s katerim sva iz Petrograda skupaj potovala) in nje rusofilstvu nič prav ne verjamejo; izkušnje so namreč že dokazale, da so rusofili Slovani le takrat, kadar Rusije potrebujejo. In to mnenje se jim ne smé zameriti! Samó nesporazumljenja so navadno obestranska. Večinoma si Rusi namreč predstavljajo Slovane takó, da ti bodo Rusi ali da se morajo

porusiti, česar nobeno slovansko pleme neče in, če bi tudi posamezniki hoteli, v celosti ne more. Vender s takimi nazori, pomnoženimi še z absolutistično brezozirnostjo in celo z grobostjo, bili so napolnjeni ruski predstavitelji v Bolgariji, in ti in še drugi bolj samodržavni vzroki so ustvarili žalostne razmere med osvoboditelji in osvobojenci. Rusi kulturnega in ekonomičnega zatiranja Slovanov ne morejo reševati, ker v tem slučaju bi še slepec slepca ne vodil, saj južni in celo že zapadni Slovani niso Čeremisi, Čuvaši i. t. d. Precèj več spoznavanja med seboj in samega sebe je treba vsem, drugače bode še več nesporazumljenij!

Če si ogledujemo občinstvo v tretjem, oziroma tudi četrtem razredu, tedaj zapazimo najprej razne vzhodne trgovce s Kavkaza in Srednje Azije v domači noši. Posebno pobožne Tatare vidimo nekolikokrat v dan, kakó si iščejo na poluti primernege mesta, obrnjenega proti Meki, kjer si razprostó »kover«, na katerem molijo in s čelom bijejo. Kakšna zmes naróda se tukaj zbira, opisati je težko ali na vrhu so še zmerom razni omikanejši elementi, posebno na Merkurijevskih parohodih je tretji razred prav dober, ker vsak pasažir ima posebno mesto, na katerem si lahko postelje. Podzglavnik ali tudi rjuhe in odeje pa Rusi itak navadno vozijo s seboj; pri neizmernih razdaljah se to nekoliko samó ob sebi objasnjuje, ali treba je še znati, da morate na stanovanjih celo v Petrogradu imeti vso posteljno opravo in perilo svoje. Temu se sprva ne morete zadosti načuditi, ali pri posebnih ruskih razmerah se je ta navada zelo lahko razvila. Jaz sem sam na Volgi časih obžaloval, da nisem tudi s posteljnim perilom preskrben, ker v gostilnicah se vam prav drago posebe zaračunja in večkrat samó za jedno noč. Ravno takó je čisto umevno, da si popotniki na Ruskem čaj in sladkor vozijo s seboj. Naročijo si »kipjatòk« (kròp) in hitro je gotov čaj, kakeršnega in kolikor si ga želite sami.

Že nelepo je gledati »živjy tovar«; to so res ljudje v velikem številu med drugimi raznimi tovari; moški, ženske, deca, vse je nakopičeno in vsakdo je zadovoljen, če le najde mestece, kamor more položiti glavo svojo; kdor se more iztegniti, ta je že celo srečen, če je tudi tako mesto blizu kotlove vročine. In kakó se ta národ hrani! Ali vender je tukaj živahno, zategnejo nam rusko pesem, harmonika jo spremlja ali pa sama za sé izdava posebne svoje glase, semtertjà vam še zaplešejo in malo poskačejo.

Še jednega in zelo imenitnega gospoda vam moram opisati, s katerim sicer nisem govoril, ali jaz sem že s tem zadovoljen, da sem

ga videl in lahko rečem, da je že to bilo vredno potovanja na Volgo. Bil je to predstavitelj »duhovnago vedomstva«. Ruska cerkev je namreč takó »grekoslavjanska«, takó »soborna« (to se pravi, zavisna od cerkvenih zborov, s čimer se hvali vzhodna cerkev), da ima na čelu »imperatora« in »oberprokurora«, od katerega je »svjatêjšij« (= najsvetejši) sinod po sestavi in v svojih delih popolnoma odvisen; ti posvetni »oberprokurori« so bili semtertjâ oficirji in celó taki ljudje, o katerih je bilo javno znano, da v Bogá ne vérujejo. Zatorej ni čudno, da je cerkev »duhovnoe vedomstvo« (urad), kakor imate »morskoe«, »učebnoe« i. t. d. Kam to vodi, videl sem ravno na Volgi. Na poti od Saratova smo že zvedeli od kapitana, da v Samari vstopi g. Sabler, »upravljavjuščij kancelarijeju sv. sinoda«, ker on si je telegrafično naročil mesto, katerih pa je v I. razredu zmerom zadosti. Že prej sem čital v mestnih listih, da je »Njegovo Prevoschoditeljstvo« (ekscelencija) ogledaval seminarije in druge duhovne zavode. Na večer se je res prikazal, spremljan od gubernatorja in arhiereja (škofa) z vsem duhovnim štabom, ki so mu napravili mnogo pohlevnih poklonov pred odhodom. Njegov »čin« sicer ni visok, ker »dejstvitelnyj statistikij sovêtnik« ali »general« je skoro vsak vaŕnejši vseučeliški profesor, ali »post«, katerega zanima, dela iz njega velikega možá, on se namreč zmatra za »tovariša« oberprokurorju. Na vsch večjih postajah do Nižnega (v Kazani je izstopil na jeden dan in takó sva drugi dan prišla zopet na jeden parohod) prihajali so se mu klanjat predstavitelji duhovništva, katerim je delil po nekoliko knjiŕic, brŕkone izdanih h kijevskemu prazniku, s katerega se je vračal. Predstavite si naslednjo podobo: »Kancelijskij ravnatelj«, da po našem povem, je gantiran (v rokavicah), friziran in sploh »iz ŕkatljice vzet«, kakor da je prišel ravnokar s pariškega boljvara. V Simbirsku (spomnite se v bogatem mestu s 40.000 prebivalci) prideta k njemu dva viŕja duhovnika »v ordenàch i lèntach« (trakih) — kdo so bili, to mi moji sopotniki niso mogli objasniti, ker za duhovništvo se Rusi jako malo brigajo in o njem bolj zaničljivo govore nego katerakoli druga inteligencija —, jeden predstavitelj »učebnago vedomstva«, kakor smo sodili po uniformi, brŕkone ravnatelj gimnaziji, in navadno črno oblečeni uradnik, gotovo iz duhovne konzistorije. Jaz moram reči, da sem videl mnogo učencev, ki so trepetali pred učitelji, kmetov pred gospodom, ali takó zabavnih ali žalostnih, kakor hočete, trepetljivcev, bogme, nisem še opazoval. Ves čas, ko so sedeli na palubi pri mizi s svojim »viŕjim«, držal je omenjeni člen konzistorije klobuk svoj pohlevno v rokah. V Moskvi so me sicer potem znanci potolaŕžili: »Kon-

zistorija eto už poslednjeje učreždenije v Rossiji«. In kakó so se razklanjali, ko je parohod odhajal! Meni je bilo žál, da nisem risar ali fotograf na trenutek.

In kar je glavno: oče Vladimira Karloviča je bil še — ostzejski Nemeč! In zdaj vzemimo skupaj pagane in polupagane na Volgi, duhovno berilo posvetnega učitelja namesto propovedi za blizu 130.000 pravoslavnih duš v Kazani, mogočni razkol in žalostno položje pravoslavnega duhovništva, med njimi škofe in druge duhovnike, ki se do smešnosti ponižno klanjajo nemškemu renegatu, in tedaj se zasmejete slavjanofilom in ruskim šovinistom, ki pravijo, da brez take »slavjanske vere« Slovani niso Slovani in mislijo, da bodo Slovani že rešeni vseh nadlog, če bi se jim taki duhovniki poslali! Taki cerkvi je res še potreben zakon, ki »otpadenje« in »sovražčenje« kaznuje s Sibirijo. Ali tukaj se lehkó samó smežete otročji najivnosti; kaj pa naj porečem o tem, da se pri nas nahajajo lističi, glavni na »obče-slovanskem jeziku« na Dunaji, ki propagirajo takšno »kirilometodijevsko cerkev«? Hvala lepa zánjo!

VIII.

Iz Sundryrja v Moskvo.

Na četrți dan sem pretrgal svoj pot in se ustavil na drugi postaji za Kazanjo. V Sundryrji ali Marijinskem posadu (trgu) živi precěj lučnikov iz Kazani, med njimi J. N. Smirnov, vseučiliški profesor, ki me je gostoljubno povabil, da mi pokaže národopisno razstavo, katero ima okoli sebe, ker v okolici živijo Čeremisi in Čuvaši. G. Smirnov je pisal o slovanskih jezikih in posebno o jugoslovanski zgodovini in bil sam delj časa na slovanskem jugu. Predava sicer staro zgodovino, ker taka specializacija, kakeršna na zapadu, tukaj še ni možna. Svoje ljubezni k slovanskim študijam in Slovanom vender ni pokopal in takó nama je tekel čas bistro in prijetno. K Čeremisom sicer nisva mogla potovati, ker je bilo vreme slabo, ali videl sem tudi pri njem mnogo zanimivega, ker on se je nedavno vrnil z národopisne ekspedicije pod njegovim vodstvom od tega finskega plemena, ki šteje čez 400.000 duš. Pri tem národu še vlada popolno dvovérje, krščanstvo in paganstvo skupaj. Duhovniki opravljajo službo božjo na čeremiskem jeziku, če ga znajo, kar je navadno; g. profesor je sam sin takega duhovnika in je zatorej mladost preživel s čeromiskimi dečki. V novejšem času zblížavanje z ruskim elementom napreduje in bode po mojem mnenji napredovalo tembolj, ako se bode razširjala obča

omika. Imajo že Čeremisi tudi svoj monastyrj, v katerem je igumen Rus, menihi pa Čeremisi; na njih fotografijah me je več tipov jako iznenadilo, ker bi jih bilo mogoče kjerkoli v ruskih monastyrjih najti. In takó imate zdajci pred očmi nekoliko zgodovine zloženja ruskega tipa. Posebno mnogo je g. profesor Smirnov nabral národne obleke in domače posode. Mnogi halati, srajce, naglavna ženska pokrivala, lišp na glavi in prsih in pasovi so prav zanimivi.

Vse je narejeno navadno od domačega lanenega platna, na katero se neizmerno mnogo prišiva, privezuje in pripleta od svile in volne; ne samó razne pórte in traki, križci, novci, posebno starejšega kova se porabljaajo semtertjã v velikem številu, ampak celó razni gómbi, stekléne kroglice in školjke se prišivajo in navésajajo, takó da je obleka čudovito pisana in ne brez umetnosti izdelana. Zlog, ornamentika in ukus so vzhodni, ali gotovo je v njih tukaj tudi mnogo samostalnega razvitja. Čudite se tem neznanim predmetom in prepričate se, da tudi tak poludivji národ ni brez stremljenja k lepemu in umetnemu in da tudi on strašno mnogo trati na obleko svojo, če le more. Stane ga le zavoljo tega menj, ker si jo nareja večinoma sam. V posodi se je ohranilo še marsikaj, kar nam je pri Rusih znano v prejšnjih časih in navadno tudi na zapadu, sevéda še ranše. Začudeni gledatè mnogobrojno zbirko — pušíc, ker še dedje sedanjega pokolenja so ž njimi streljali medveda in drugo divjačino; za véverice so rabili posebne pušice, ki imajo kamenat konec, takó da so te nežne živálce ubijali samó s silo udarca, da bi se koža ne poškodovala.

Ko smo se v velikem čolnu po Volgi vozili, kar je posebno prijetna zabava, videli smo razne ribiče in druge ljudi na bregu in v čolnih. Med njimi so gotovo tudi Čeremisi in Čuvaši, ali moji spremljevalci in spremljevalke moje jih ne morejo najti, le naš veslár nam zná pokazati v jednom čolnu tri Čuvaše, očeta s sinoma, ki so bili zaradi vojaščine v trgu in plavajo domóv. Oče je beseden in govori tudi dobro ruski, mladeniča sta tiha in že delj od nas zapojejo pesem, po melodiji ne različno od ruskih.

Oglejmo si trg, lepo razpóložen na vzvišenem levem bregu Volge, ki dela pod njim velik otok, odét z gostim zelenjem kakor tudi oba brega. Sploh ima priroda tukaj zanimive svoje posebnosti in čudite se, ko vam pokažejo, kakó visoko narase Volga spomládi, zanimivo je tudi opazovati, kakó večji parohodi režejo ogromne valove, búhajo do brega in delajo poseben priliv.

Sam po sebi je trg, o katerem vam potovoditelj pravi, da v njem »vidnéjutsja dvé cerkvi i porjadočnye domiki,« po naših pojmih slaba vas.

Karakteristične razločke med »nami in vami« objasnjeval mi je med spremljevalci jeden iz predavalcev kazanske tatarske učiteljske seminarije, ki je bil záme jedna iz zanimivejših prikaznij in dokaz, kaj napravijo iz človeka kraj in razmere, da še nisem podobnega videl. Njegov nemški ded je prišel v Rusijo iz Nemčije, oče je bil že precěj obrusel, znanec naš pa je že najčistejši Rus; tega ne dela furažka, ruska srajca in paletó, za katerega vzor ni vzet iz poslednjega pariškega modnega žurnala, ne barva njegove malo negovane brade in las, v čémer so si Rusi navadno podobni s severnimi Nemci, s katerimi živijo pod enakimi klimatičnimi pogoji, ampak Rus je on tudi v svojem držanji in govoru, njegovo okó gleda takó pohlevno in milo v svet in z lica mu sije vsa ruska dobrodušnost. Ta mož me je védel na dvor jednega iz hramov tega trga. Hrami se pri Vélíkorusih stavijo od brven, znotraj otesanih ali že tudi od žaganih; ometani ali celó pobeljeni in poslikani pri Vélíkorusih nikoli niso. Stopimo čez »kalitko«, t. j. dverca v ograji od desák. Pred seboj vidimo strašno mnogo gnojá, ki tukaj ostane -- večno, in pokrit, s treh stranij obit prostor poleg stanovanja, kjer so vozovi, orodja in vsa — živina; pravih hlevov pri vélíkoruskem plemenu namreč ne nahajate (pač pa že pri južnem ali maloruskem, v obče bolj kulturnem, pri katerem so tudi hrami pobeljeni); za mlada živinčeta, kakor teleta in male svinje je navadno še kakšen poseben kotič, v katerem se morejo uboge stvarce nekoliko bolj braniti vetra, hlada in tudi snegá, ker kadar podrastejo, bodo časih tudi — bele vstajale. Ali še navadnejše je, da se taka mladina jemlje v hišo; o tem se mi je nekoč v Kazani vzrasla gospodičina nemških roditeljev, ali sama že prava Rusinja, v Petrogradu izrazila tako-le: »Káj ne, saj je to jako milo, ako se v jutru prebudite in vas pozdravlja »telénok« s svojim lizanjem?« Gnoj ostane res takorekoč večn, ker na njega navozijo, kadar je treba, nekoliko zemlje, in takó se dvor vedno povišuje. Bili so slučaji, da so se prestavile vasi na drugo mesto in na prejšnjem so se napravile njive; te mnoga leta niso rodile, ker so bile preveč — gnojne!

Čez precejšen klanec drží lesen most, pri katerem me je moj poznavalec južnih Slovanov spominjal hrvaškega pregovora: »Bože čuvaj niemačkoga gosta, vlaškoga posta i hrvatskoga mosta.« In vender čez ta »hrvaški« most se je zaletela nekoč cela vrsta »telêg« (vozov); v malih, slokih in ščetinastih kljusétih je vender zadosti jedra, da prav dobro bežijo, sevéda po tem na vrh tudi, po znanem fizikalnem zakonu; zavórníc, kakor sem vam že povedal, nimajo na Ruskem nikjer. Uprežen je med dvema drogoma (»ogloblji«) vselej le po jeden konj,

tudi pri težkih vozeh celó v Petrogradu, s karakteristično rusko »dugo« (s poleiptičnim obódom) nad glavo. Telêga je v provinciji navadno vsa lesena, še celó v Moskvi vidim kolesne osí — lesene in tudi zmerom samó po jednega konja upreženega.

Videl sem tudi tukaj navadno kočijo »pleténka« imenovano; nad štirimi kolesi je pòd, na njem spredaj stolec za kočijaža, zadaj pa pleten (od tega imé) koš, v katerem sedita dve gospodičini.

Dalje vidimo banjo (kópelj), hvale vredno vélikorusko posebnost. V vsaki vási se nahajajo posebne stavbe, kjer se ljudje v sobote in pred prazniki pariyo in mijejo.

Trg ima dve cerkvi in jednorazredno šolo, ki se od drugih hramov odlikuje po lépši zunanosti.

Temu se ne morete zadosti načuditi, posebno ko vidíte, da imata vender navadno dva voza le jednega voznika in večkrat srečate dolgo vrsto vozov jednega za drugim, da še dolgo čez ulice ali cesto ne morete. Zakaj to drobljenje in gubljenje konjskih sil na dva vozá? To ima vender svoje dobre vzroke, kakor mi je objasnil v Moskvi že omenjeni češki inženir. Na mehkih ruskih cestah namreč ni mogoče mnogo nalogati, več nego 25 — 30 pudov se ne smé (1 pud = 16,38 kg, 30 pudov je zatorej blizu 8½ centa), ker drugače se voz vreže do osí in ne spravi ga dalje tudi večkrat povečana konjska sila. Primerjajte svoje »parizarje«, na katere se lahko naloží z muriškima konjema po 24 centov! In še pri tej primerno mali teži ni mogoče voziti po ozki cesti, po bližnjih polumejah že celó ne, ampak nekatere ruske vélike ceste merijo do 30 ali celó do 40 sežnje v (ne »falut« = čevljev!). V mnogih krajih, posebno v stepih, tudi ne moreje biti drugačne, ker po 100 vrst in še dlje nimate kamena blizu; v mnogih pa ga je celó zadosti in lahko si izračunjate, kakšne ceste bi se dale nadelati za denarje, ki bi se lahko dobivali od toliko nemarnosti izvoženih. Ali Rusom še ni pretesno v mnogih krajih, na druge pa ni treba misliti, in takó ostane vse pri starem in bržkone bodo potniki lahko še dolgo občudovali tudi v Petrogradu in Moskvi vozove s samcem, ker v najbližji okolici se drugi že ne bi mogli rabiti.

Vender dačniki lahko zadoščajo v tem trgu vsem svojim kulturnim potrebam, ker imajo vedno zvezo s Kazanjo in Nižnim. Živí pa se tukaj lahko prav dobro; izvrstnih rib in divjačine je na mestu obilo. Ko se je večer večje društvo zbralo na čaj in je zašel razgovor na življenje v raznih krajih, tedaj vam pač razne misli prihajajo, ako vam zdravnik takó malo kulturne okolice pripoveduje, da je imel izvrstnega tovariša na vseučilišči, ki je užival štipendijo jednega iz

večjih sibirskih zlatokópnih društev in potem njemu služil za nemalo plačo. Zaradi nedostatka vsakega duševnega življenja brez knjig in časnikov, prijela se ga je strašna tožnost. Ko so ga vprašali, zakaj se po občini navadi ne udeležuje igre na kvarte, odgovoril je odkritosrčno, da mu njegova plača vendar ne dovoljuje za razmerno visoke zneske igrati. In pridali so svojemu zdravniku — 2000 rubljev, da bi lahko ž njimi igral. Ali tudi takó ni iztrpel, ampak po odsluženih svojih letih jim je takoj pobegnil. Kakó srečni so ljudje zatorej v Sundryrji!

Pot od Sundryrja do Nižnega sem imel ob jako slabem vremeni in takó imel priliko izkusiti tudi to prijetnost, posebno na takó starodóbnem parohodu, kakor je bil »Samolet«, morebiti jeden iz najslabših in tudi najstarejših društva jednakega imena. Ne morete na palubo, ker ni vsa pokrita, in še na pokritem delu ne morete biti, ker so ga delavci čisto napolnili, sicer pa tudi tam ni prave brambe pred dežjem. V strašno vlažnih kajitah čutite, kakó neumno je njih mesto hitro nad vodó. In tudi ljudje so zdajci vse drugačni, dolgčas in tožnost se jim vidita na lici. Tu bere jeden iz dolgočasnosti tudi vsa oznanila časnikov, ki jih je po poti nakupil, drugi strmí prosto v svet, tretji vsaj občuduje velike valove in njih povečani šum. Dva mlada gimnazijca sta me zanimala, ko sem opazoval, kakó je pri njima proveden princip starejšinstva. Podobna sta si jako in navidez se v starosti skoro nič ne razločujeta; ali le jeden, malo večji, ima čaj in sladkor s seboj in sevéda tudi vse prigotavlja, on ga tóči in oddaje, on ima vse ključe od prtljage, katere ni malo, ker umevno tudi onadvá vozita s seboj odeje, zglavnike i. t. d.; mlajši le prejmlje vse iz njegovih rók in gleda pohlevno nánj. Nosita še letno uniformo ali »formo«, kakor Rusi pravijo, od platna, bluza je opasana s širokim remenom. Kakor navadno mi tudi pri teh dečkih uniforma še ugaja, ali ne morem je trpeti pri večjih, posebno pri vseučiliških študentih.

Sosed moj, končujoči moskovsko vseučilišče pravnik, le-tá je še na srečo nima, ker za poslednji letnik še novi vseučiliški ustav ni bil v vsem veljaven. V začetku tega leta pa more letopisec, če še živijo taki menihi po samostanih, mirno zapisati: »I búdet v'sja svjatája Rus' odná kazárma!« Znanec je tudi še takó srečen, da mu ni treba delati novih državnih izpitov. Z drugimi preobrazovanji so se uveli namesto vsakoletnih izpitov namreč državni po okončanji vseučilišča po pruskem in avstrijskem primeru. Nam só sevéda taki izpiti prešli v kri in mesó, ali tukaj delajo strašen upor in če se bodo izpolnjevali po črki odredb, prerokovati je že zdaj lahko nove »bunte«. Pre-

kletstvo kakor povsod je tudi tukaj v tem, da se izbira, posnema in preveličuje vse, kar se kje na zapadu nahaja policajskega. In takó ruski državni izpiti nimajo kakih znanostnih ali pedagoških smotrov, ampak izmišljeni so samó zavoljo tega, da bi še bolj nego drugi propisi odtrgali študente od profesorjev, katere činovniki zmatrajo še za svoje hujše sovražnike, nego študente. In takó se je n. pr. iz odredbe, po kateri pri nas morejo biti v komisijah razven profesorjev tudi druge osebe, naredilo pravilo, da profesorji sploh ne pridejo vánje. Jaz vem, da so v Petrogradu profesorji, ki so bili zaslišani v ministerstvu národnega prosvečenja, z vsemi silami dokazovali nezmisel tega pravila; činovniki so tudi takoj odjenjali in bil je napravljen kompromis med obema mnenji, toda prišel je takrat še živi moskovski car Katkov in propal je tudi ta kompromis. Vender kje najti na Ruskem, posebno v provincijalnih mestih, ljudij za take komisije, vprašujete zastonj. Nekateri ljudje menijo, da bode vlada pošiljala jedno ali več komisij po vsi Rusiji in takó bodo morali vsi kandidatje zdajci prihajati k izpitu. ¹⁾

In v takem duhu je mnogo drugega. Ravnokar na poti se je začelo tudi objavljenje »trebovanij« (zahtev) za državne izpite. Zopet vidite, kakó smešno in malenkostno je vse in koliko različnega se kar najbrže zahteva, takó da moj znanec ne prosi zastonj: »Za te izpite se bodo morale ustvariti posebne glavice!« O znanostnem duhu pa ni sledú. Da je »istoriko-filologičeskij fakultet« postal le gimnazija, s tem razločkom, da v njem sploh drugih predmetov ni razven klasične filologije, dokazujejo tudi ta pravila. O ruski literaturi n. pr. napisal jim je nekdo takó natančen program, da so izpisana zaglavja iz treh šolskih knjig, ki se še citirajo po členih in straneh. Te je po takem treba znati in dobro bode!

Med sopotniki se je našel záme zanimiv učitelj godbe jednega kazanskih učilišč. Bil je po obrazovanji sicer pravnik, ali ljubitelj godbe, posvetil se ji je napósled popolnoma, zanima se ž njo z znanostnega stališča in po takem čuti potrebo seznaniti se tudi z

¹⁾ Vsa ta vprašanja so zdaj že rešena. V jan. l. 1889 Zašli so sluh, kaki profesorji se naznačujejo v predsedatelje komisijam v drugih vseučiliščih. Za vseobča preseljevanja profesorjev v dóbi izpitov namreč finančni minister ni mogel dovoliti pomočkov. Ti bi znašali nekoliko stotin tisoč, ker na Ruskem uradniki na pot ne dobivajo samó „sutočnych“ (dijet), ampak še „progonnye“ za — konje; po činu (uradniškem razredu), dosega jih število do 24! To je namreč tudi jedna za činovnike jako prijetna prednost Rusije pred Evropo, da v dóbo železnic dobivajo še zmerom ogromne vsote za vozove, konje, kočijaže. Mislite si zdaj, koliko na priliki dobiva general za pot v Srednjo Azijo, kamor že dandaues tudi véde železnica!

Poznejša opazka.

godbo drugih Slovanov. Iz jugoslovanskih zbirek narodnih pesmij in drugih kompozicij še drugega ni mogel najti razven Kuhačeve zbirke, ali že to je mnogo, da je ta zašla v daljno in precèj od svetá odtrgano Kazan. On je mnogo potoval in bil že tudi v Pragi, kjer je z nekaterimi Čehi, ki so se mu vsi pokazali izvrstni godci, igral kvartete velikih mojstrov; to ga je neizmerno oduševljalo ali zbolelo ga je, ko mu tudi Čehi niso mogli pokazati enakih slovanskih proizvedenij. Na Dunaji se vselej čudi, odkod jemljejo »Avstrijáci«, (v besedi nam že pokaže, da Avstrijcev ne ljubi, kar v našo dôbo že naprej pričakujete) za svoje velikanske in lepe stavbe.

V Nižnem samem zarad dežévja nisem mogel videti takega živahnega življenja, kakeršno bi drugače v tem času še lahko opazoval. Ali imel sem že nesrečo kakor tudi »krestnyj chod« (procesija), ki se je dné 1. avgusta delal iz jednega sobora v drugega; gledal sem, kakó je v njem menj národa nego duhovnikov, ki so v svojih bogatih in lepih svetlih rizah delali velikanske korake pod — dežniki. Nesrečni so tudi trgovci z železom in enakim blagom, katero ne izlagajo na trgu, ampak »na peskah« reke Oke, katera jih pa takrat pridno skriva. V gostilnici nižegorodskega kolodvora, ki je dosti káznejši nego njegov brat v Moskvi, jemljemo od Volge slovó s tem, da še jedenkrat s posebno slastjo počastimo slavne volške sterljedi, saj se nam ta ukusna riba kakor navadnemu smrtniku v Moskvi bržkone ne bode nosila na mizo.

V Moskvo sem potoval skupaj z omenjenim pravnikom, sinom jednega iz bivših moskovskih medicinskih profesorjev.

Ko se začenja »lukamatija« spuščati v beg, tedaj se znanec moj, s katerim stojiva na »platformi«, trikrat prekriža in pokloni. Skoro po tem pa me je pokaral, da sem si na kolodvoru kupil dete pokojnega Katkova, »Moskavskija Vêdomosti«, največji moskovski dnevnik, bizantijsko reakcionaren do nebes; ali kupoval sem že páberke in ne dobil »profesorske gazete«, liberalnih »Russkih Vêdomosti«; sploh pa je meni treba vse študirati, črne in bele járce.

Tudi na poti sem imel priliko opazovati še nekaj tudi zeló karakterističnega. Spredaj v našem vlaku je več vagonov z mrežo, v katerih se peljajo prestopniki, »sòslany« v Sibirijo; ti po takem svoj težavni in dolgi pot še vsaj slabo ne začenjajo. Zató pa preživljajo tukaj oni in ž njimi tudi vsi potniki trenutke, v katerih se morajo celó najtrdosrčnejšim ljudem utrinjati solze. Na nekaterih postajah privajajo še vojaške patrolje, nove »neščastnike« (nesrečnike, takó zovejo Sibirjaki zmerom svoje sorojake po bédí, za katere se v vaséh na okna po

noči navadno polaga hrana, ker pobegi so nekaj zelo navadnega) in na mnogih postajah brez tega prihajajo množice národa, po vse vasi, poslavljat se še jedenkrat od svojih sorodnikov ali znancev. In tukaj vidite ruski národ v pravi podobi, tu se vam kaže njegov značaj, značaj — trpína. Možje večinoma prenašajo svoje »gorjé« molčéči kakor stebri, ali primer ni pristen, ker ne držijo se takó ravno in trdó; le semtertjã jih vidite na stráni, kakó se tiho jočejo. Na jedni postaji je vstopil dvajsetleten mož; njegova devetnajstletna žena je bila lani izgnana kakor požigalka; on se ni dal ločiti od nje, kar je imel pravo, ne more je pozabiti in takó gré zdaj v dobrovoljno prognanstvo; od tod se mora podvreči vsem neprijetnostim, katere ž njim trpijo prestopniki. Ž njim je prišla res vsa vas in fantje so ga okrožili od vseh strani. Znanca mojega, ki je imel tukaj priliko praktično študirati vse zakone in popise o pregnancih, zanimalo je vse neizmerno in vpraša poleg drugega: »Kje pa je oče?« Pokazali so mu daleč stráni stoječega starca v sivi obleki, ki je s takšno udanostjo v božjo voljo gledal v svet, kakeršno redko vidite. Stal je mirno in se ni genil. Potem mu reče znanec moj: »Ídi k sínu, objemi ga še jedenkrat, saj videl ga ne bodeš nikoli več!« S težkim korakom se dobere vender v njegovo objetje. Najžalostnejši trenutki na vsaki postaji so pa ti, ko se zaziblje vlak: Kar najdlje mogoče teče vse za njim in nastane krik in jok, da vas strese. Posebno ženske se ne morejo držati, padajo na zemljo in nekatere nosijo z vlakom bežeči možjé, dokler jim ne izgine poslednje upanje videti še jedenkrat lice bržkone večno od njih ločivšega se odpotnika. Jaz ne vem, kakó je to, prestopniki in nesrečniki se vender nahajajo povsod, ali jaz vsaj v domovini, katere sem takisto precéj prepotoval, nisem videl nikoli takih prizorov, kakeršni se tukaj kažejo vsem in ne maloštevilnim potnikom. Meni je letos tudi prvi prihod v Moskvo napravil takšen neprijeten spomin. Peljal sem se iz jednega kolodvora na drugega in zapazil po vélikih ulicah neizmerno množico ljudij in vóz. Naprej so stopali tudi pregnani možki s težkimi in rožljajočimi »kandali« (verigami), za njimi drugi brez takih, zadaj so se peljale »telége« (vozovi), na katerih so sedele ženske z otroki.

Sevéda sva se začela s svojim znancem o tem razgovarjati in razlagal mi je obširno svoja ali bolje rečeno svojih profesorjev mnenja: »ssylka« se nikakor ne more odobrávati; ona je predraga, ker transport vsake osebe stoji po 300 rubljev; ona je demoralizujoča, ker odtrga ljudi celó od domovine in rodbine ter jih privaja v take kraje, katerim se ne morejo privaditi, zaradi česar jih tudi večina pobegne; ona raz-

širja upadek národa in v Sibiriji v grozni meri »sifilis«, ker na sto móž štejejo le po tri ženske, in če zakon smatramo za zakrament, tedaj je takisto v tem slučaju mogoči »razvod« nekaj nedovoljenega. Pregnanstvo zadene večkrat tudi ljudi, ki ga niso zaslužili, zaradi povsod in posebno na Ruskem mogočih pogrškov in nedostatkov justicije in v Sibiriji je sevéda teže začeti novo preiskovanje; razven tega je pa rusko zakonodavstvo nepopolno, (in v nekaterih oddelih surovo, je treba dodati), pozná dosti premalo stopinj v kaznovanji, zaradi česar porotniki večkrat osvobájajo védoma prestopnike, ker vedó, da jih drugače zadene nezaslužena kazen. Takó mi je pripovedoval slučaj, kakó je ukral šestnajstleten deček prosto rdečo srajco iz kumača, ki ni vredna več, nego par desetíc; ali to je bila že tretja iz takih kráj in po zakonu mora, ako bode obsojen, potovati v Sibirijo. Sam sem čital, da so krojači, ki so si vzeli ogárke cerkvenih voščenih sveč, bili zaradi svetotatstva pregnani v Sibirijo.

Sploh, ker že o tem govorim, hočem še nekoliko dodati o izgnanji v Sibirijo. Pred dvema letoma je zašel sluh, da vlada hoče »ssylku« prekratiti. Izgnanci so namreč strašno zlò za Sibirjake; národ in uradi že desetletja tožijo, da ni več mesta med njimi za izgnance, posebno v zapadni Sibiriji, in prosijo za božjo voljo rešiti jih te nadloge. Razbojništvo in drugi prestopki so na dnevnem redu, ker brzdanje vseh teh po Sibiriji raztrošenih elementov ni mogoče.

Straže dostikrat samé niso boljše od arestantov. Takó nam pripoveduje Gléb Uspenskij (Pis'ma s dorogi v Russk. Védom. l. 1888. Nr. 310) med drugim ta-le dogodek: »V Tjukalinsku se je neki bogat trgovec hotel maščevati drugemu tudi bogatemu trgovcu in obdolžil ga je v tem, da je on njegovega pastirja podmitil in vzel od njega 250 kozlov. Pastir (ssýlnyj = izgnanec) potrdil je to lažnjivo prisego, in bogatec je moral v ječo. Bržkone je njegov nasprotnik za to dobro plačal, da niso pomagale nikake ustne in pismene prošnje in pritožbe. Prišedšega v ječo so ga napali drugi arestantje kakor znana bogatca, zahtevali od njega 150 rubljev grozéči se mu, da ga drugače ubijejo. Komaj je dobil toliko novcev na pósodo pri znanih meščanih. Nikake pritožbe na nevarno svoje položje med pravimi razbojniki niso bile uslišane. To je trpelo do tega časa (z dné 26. dec. do dné 16. jan. l. 1888.), dokler rôdni oče zaprtega sina ni odpotoval osebno tožit toboljskemu gubernatorju. Vsi jetniški služabniki, popolnoma podobni arestantom v svojih postopkih, so zdaj že odstavljeni. In čim dalje k severu, tembolj se ta jetniški národ (i stražniki i arestantje jednako) dela razvezanim in brezozirnim v obračanju z mestnimi pre-

bivalci.« Proti razbojnikom in sploh prestopnikom o belem dnevi ne dobite pomoči in za pričanje proti njim tudi nikogar, ker vse se boji (sicer trdi v evropski Rusiji razširjeno zlò!) Lahko si tedaj mislite, kakó se Sibirjaki izkušajo rešiti tega prekletstva. Sploh vse rusko občinstvo je zopet vzdahnilo od radosti, ko se je začelo govoriti o pokončanju izgnanstva. Ali pokazalo se je, da je hočejo prikratiti le za tiste prestopnike, ki so obsojeni od sodišč.

Za izgnance »v administrativnem porjadjé« pa ostane to zlò, ki tlači posebno zapadno Sibirijo. Ni treba poudarjati, da se vlada poslužuje pri vsaki priliki tega pomočka, če se ji hujših ne poljubi . . . ali ne samó vsak gubernator in policejmejster vas more izgnati, to pravico imajo celó občine, ki lahko po svoji razsodbi izbacnejo »škodljive« člene. Koliko krivičnosti je povsod mogoče, to si lahko mislite sami. Samodržavni despotizem ni bil nikjer izbirčen in je na Ruskem najmenj, ves občinski »mir« pa večkrat lahko »za védro vódké« kupi, kdor hoče. Koristoljubje igra tudi važno vlogo. Takó v ravno teh Russk. Védom. št. 316. navaja Gléb Uspenskij dva primera, kakó so občine cele rodbine razkolnikov iz svoje sredine izgnale in sevéda si potem njih zemljo razdelile. »V selé Elantové, čisto poljskago ujézda« se je to zgodilo najedenkrat desetim razkolniškimi rodbinam s 60 členi, izmed katerih so nekateri pri tem opravljali celo občinske dolžnosti! Sodite tudi o naslednjih številkah, katere je zbral Gléb Uspenskij iz oficijalnih poročil. Od l. 1827. do 1846., t. j. v dvajsetih letih je bilo v Tjumenski urad v Zapadni Sibiriji pripeljanih 159.755 ljudij, iz njih po sodu izgnanih prestopnikov 49⁰/₀, administrativnih izgnancev 51⁰/₀. V desetletji 1867.—76. bilo je v vsem izgnanih 151.585 ljudij, med njimi po sodu v zapadno Sibirijo 7000, »administrativnim porjadjkom«, 78.500! po tem v teku sedmih let (1870.—77.) bilo je izgnanih 114.370 ljudij, med njimi administrativnih 63.442. Po poslednjem poročilu inspektorja Tjumensko-Ačinskega trakta za l. 1880.—86., t. j. za šest let, bilo je že izgnanih 120.065 ljudij, med njimi administrativnih 64.513 in po sodu 55.552. Le 7000 prestopnikov se je nabralo za zapadno Sibirijo (manjših, ker večji se pošiljajo v vzhodno Sibirijo, kamor potujejo tudi mnogi od vlade administrativno izgnani ljudje s svojim mnenjem) v jednom desetletji pravilno obsojenih, 78.500 bilo je izgnanih »po vkusu, a ne po sudù« in 78.500, katerih ni mogoče sodiščem izročiti, ali izgnati jih je mogoče!

In kam? V kraj, kjer plača izvoščik kazen, če zapustí svoj voziček in se hoče s hojo ogreti, toplomer pa še ne kaže 10⁰ R. mraza! Ali to še ni vse. Sibirsko občinstvo se po zakonih tudi lahko brani

teh nezvanih gostov in takó se stalno naseljuje le 5% izgnancev, iz vseh drugih pa se obrazuje masa ljudij brez domovine, ki brodijo iz kraja v kraj in katere po potrebi najemljejo predprijetniki po cenah, za kakeršne ne dobite »parjene repe«. Sevéda se po takem ti ljudje na vse načine silijo k raznovrstnim nezakornim dejanjem in popadajo zaporedoma v »katalažko«, kjer pa jih po sedanji praktiki delj nego tri dni ne morejo obdržati, ker ni prostora. Zatorej se časih nabere po stotisoč ljudij, »kateri so prvič nepotrebni ruskemu občinstvu, drugič sibirskemu, tretjič niso podvrženi sodiščem, četrtič nimajo niti prava na ječo in na posteljo od desák.« In vender še vsemu temu ne more biti konca! Po mnenji samodržavnikov še Rusija za to tudi ni zrela!

Na polovici pota med Nižnim in Moskvo se vidi na pravi strani Vladimir, ki je nekđaj igral važno vlogo v ruski zgodovini pred moskovsko centralizacijo, dandanes pa je le »gubernskij gorod« in šteje le 18.000 prebivalcev. Znan je njegov »sobor«, jedna iz najstarejših ruskih cerkev, katero so v romanskem zlogu postavili v 12. stoletji italijanski mojstri; cerkev je jeden iz važnih dokazov, da si je zapadni vpliv že v takó ranem času prokrčil pot v Rusijo in celó takó daleč na severovzhod, ker Vladimir je za takratne ljudi lahko bil že konec svetá.

Dné 2. avgusta sem bil zopet v Moskvi, kjer sem ostal, da študiram bogate rokopisne zaklade nje knjižnic, rusko življenje in starino; poslednjo sem pri povratu čez mesto razumel zdajci dosti bolje nego prej. Sploh sem bil z razširjenjem svojega obzorja jako zadovoljen in ako sem le del njega podál tudi bralcem, tedaj je izpolnjen namen teh črtic.

Na grobu nádej.

10

Rane srčne leči
Sèn nam, božji sel,
Ki je v lek nesreči
Iz nebes prispel:

Kar nam je najdraže,
Kar nam je najdljè,
Duhu v snù prikaže
Luči se svetlè . . .

11.

Jutro se mladilo,
Kós je v séči pel,
Ko sem devo milo
Zadnjikrat objel.

Žalost, moja ptica,
Vzvila je perot,
Verna mi družica
Slà z menoj na pot.

12.

Oh, na tuji zemlji
Žalno mrè mi vzdih,
Lahuo ga po cvetji
Nosi vétrec tih —

V srce zubelj vrže
Amor nam netèč,
Kaj mu, da ne vgasne
Níkdar, níkdar več?!

L—j.

46*

